Dr. Ulrich Matthias

Eszperantó az egyház új latinja?

Dr. Ulrich Matthias

Eszperantó – az egyház új latinja?

Dr. Ulrich Matthias

Eszperantó az egyház új latinja?

MAGYARORSZÁGI ESZPERANTÓ SZÖVETSÉG
HUNGARIA ESPERANTO-ASOCIO

Budapest, 2010

A kötet megjelenését támogatta:

Dr. Jakubinyi György érsek
Dr. Bíró László püspök
Dr. Szénási Sándor
Kóbor Lajos
Kele Pál
Szép Attila
Metzger-alapítvány, Németország

A fordítás az alábbi kiadvány alapján készült:

Ulrich Matthias: Esperanto – la nova latino de la eklezio
Flandra Esperanto-Ligo, Antwerpen, 2001

A kiadványt fordította és kiegészítette:

Kiss Horváth József

ISBN: 978-963-571-473-5

IN PRINCIPIO
En la komenco
Kezdetben

CREAVIT DEUS
Dio kreis
teremté Isten

CAELUM ET TERRAM
la ĉielon kaj la teron.
a mennyet és a földet.

Tartalomjegyzék

Előszó ... 8
1. Bevezetés ... 11
2. Az egyetemes nyelv eszméje ... 13
2.1. A kezdetek ... 13
2.2. Az eszperantó ... 14
2.3. Újabb tervezetek ... 14
2.4. Egy kis összevetés ... 14
3. Lejzer Zamenhof ... 16
3.1. Az eszperantó megszületése ... 16
3.2. Az új nyelv első évei ... 17
3.3. Zamenhof világképe ... 19
4. Az egyház és az eszperantó ... 22
4.1 A kezdetek ... 22
4.2. A protestáns eszperantó mozgalom ... 26
4.3 A két világháború között ... 27
4.4. A háború utáni korszak ... 31
4.5. A pápák és püspökök viszonya az eszperantóhoz ... 33
5. Az eszperantó alkalmazása a keresztények között ... 41
5.1. A világháló ... 41
5.2. Istentiszteletek ... 42
5.3. Újságok és könyvek ... 43
5.4. A Vatikáni Rádió ... 44
5.5. Jótékonysági tevékenység ... 44
5.6. Találkozások ... 45
5.7. Ifjúsági ökumenikus eszperantó táborok ... 46
5.8. Katolikus eszperantó táborok ... 47
6. Érvek ... 50
6.1. Nyelvi helyzet az egyházban ... 50
6.2. A nyelvi probléma az Európai Unióban ... 55
6.3. Az eszperantó és a kulturális sokszínűség ... 59
6.4. Az eszperantó előnyei ... 62
6.5. Mélyebb megfontolások ... 65
6.6. Kritika és válaszok ... 66
7. Kilátások ... 72
Utószó ... 74
Függelék ... 76
A) Az eszperantó és az ortodox egyház ... 76
B) Rövidítések ... 79
C) Címek ... 79
D) Honlapok ... 79
E) Kronológia ... 79
F) Rövid nyelvtani áttekintés ... 81
G) Imádságok ... 85

Előszó

Dr. Jakubinyi György
gyulafehérvári érsek (Románia)

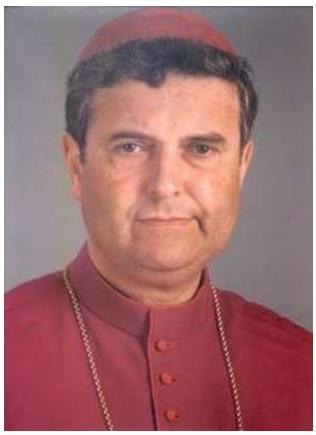

Ha a latinról van szó, óhatatlanul nosztalgiát érzek. Ezen nem lehet csodálkozni, hiszen gyermekkoromban egy kommunista állam nehéz viszonyai közepette tíz éven át ministránskodtam. Kívülről megtanultuk a szép latin imákat – a ministránsok válaszait –, és elmondtuk anélkül, hogy ismertük volna magát a nyelvet. Persze derék lelkipásztorainknak a ministránsok oktatása során gondjuk volt arra, hogy legalább sejtsük, miről szólnak ezek a latin imák. A népnyelv bevezetése a latin rítusú liturgiába azután véglegesen megoldotta ezt a nehézséget.

De nem úgy nemzetközi szinten. Valamikor a II. Vatikáni Zsinat előtt azt mondogatták nekünk, hogy egy katolikus mindenütt otthon érzi magát a világban, hiszen egyazon, azaz mindenhol egyaránt értett nyelven végzik a szertartást. Az ember elmehet akár Kínába, bizonygatták, ott is érti a liturgiát, hiszen latin nyelvű. Ezzel kapcsolatos egy erdélyi székelyekről szóló, akkori anekdota: Két atyafi külföldre utazik, és vasárnap elmennek a katolikus templomba. Amikor meghallják a latin nyelvű szentmisét, az egyik odasúgja a másiknak: „Látod, itt is magyarul beszélnek!” Természetesen anekdotákkal nem lehet elfedni a kérdés súlyosságát. Hiszen hány katolikus tudta élvezni a szertartás egységét a liturgia közös, latin nyelvének köszönhetően, hány katolikus tudott vagy mehetett külföldre turistaként vagy vendégmunkásként? Ezért is határozta el a II. Vatikáni Zsinat az anyanyelv bevezetését az otthonmaradók, azaz a nagy többség számára.

A zsinat azonban tulajdonképpen csak engedményként, a közérthetőség kedvéért tette lehetővé az anyanyelvi szertartást:

> A latin nyelv használatát – a részleges jog érvényben tartása mellett – a latin szertartásokban meg kell őrizni. Mivel azonban mind a szentmisében, mind a szentségek kiszolgáltatásában, mind pedig a liturgia más területein gyakran nagyon hasznos lehet a nép számára anyanyelvének használata, nagyobb teret kell számára biztosítani. Ez elsősorban az olvasmányokra és a felszólításokra, bizonyos könyörgésekre és énekekre érvényes az alábbi fejezetekben erre vonatkozó részleges szabályok szerint.[1]

A gyakorlatban azonban a dolog egészen másképpen néz ki: az anyanyelv teljesen kiszorította a latint.

A magam részéről lelkes latinista vagyok. Nem csak római katolikus, azaz latin rítusú papi végzettségem miatt, hanem mint humanista képzettségű ember is, aki valamikor latint tanítottam a kis szemináriumban. Milyen jó is volna, ha az egész világon értenék a latint! Útikönyv vagy társalgási zsebkönyv jelenne meg latinul, benne olyan hasznos kifejezésekkel, mint „apud tonsorem”, a fodrásznál stb.[2] De ugyan hol, melyik országban ért egy fodrász latinul? Ha elővesszük a 2000. évi német „Fischer Weltalmanach”-ot, azt látjuk, hogy csak egyetlen egy ország van az egész világon, ahol a latin hivatalos nyelv, ez a Status Civitatis Vaticanae, azaz a

[1] *Sacrosanctum Concilium* Liturgikus konstitúció (1965) 36, 1-2
[2] Lásd pl. Angela Wilkes, *Latin for Beginners*, London 1999

Vatikánvárosi Állam (Stato della Città del Vaticano). Más információk szerint a San Marino Köztársaságban (Res Publica Sancti Marini) is a latin a második hivatalos nyelv. A különbség kettejük között az, hogy míg a Vatikánban a latin az első hivatalos nyelv és az olasz a második, addig San Marinóban éppen fordítva van. A gyakorlat azonban egészen mást mutat, mivel az ember hiába is próbálkozna a latinnal a vatikáni hentesnél. Mindenhol olaszul beszélnek. A latinnak kitüntetett szerepe van, de nem a mindennapi életben.

Ugyanez mondható el az egyházról is. A II. Vatikáni Zsinatig a latin volt a hivatalos nyelv, és jelenleg is az. De az anyanyelvnek a liturgiába történő bevezetése következtében a latin háttérbe szorult. Ugyan miért tanulna meg az ember latinul, amikor az kiszorult az egyház tényleges életéből? Valamikor a szertartások volt a latin gyakorlásának fő területe. 1970-ben a római pápai egyetemeken általánosan bevezették az olaszt. Természetesen a latin megőrizte kivételes helyzetét, de a hallgatók legtöbbször az olasz mellett tették le voksukat. Jómagam 1970-ben kerültem ki Rómába, hogy felsőfokú bibliai tanulmányokat folytassak. Éppen abban az évben kérték ki a professzorok a hallgatók véleményét, hogy szeretnék-e megtartani a latint. Az elutasítás egyöntetű volt. Ennek ellenére néhány professzor – főleg a nem olaszok – továbbra is latinul adott elő, erre ugyanis megvolt a lehetőségük. Emiatt persze nem csökkent hallgatóik száma, mivel neves professzorokról volt szó. A pápai egyetemek hat nyelven: latinul, olaszul, angolul, franciául, spanyolul és németül kötelesek elfogadni a hallgatók dolgozatait. A szóbelin a tanárnak latinul vagy olaszul kell meghallgatnia a vizsgázót, valamint azokon a nyelveken, amelyeket engedélyez. Így egyszer nekem is alkalmam volt anyanyelvemen, magyarul szóbeliznem.

A katolikus egyház az anyanyelv liturgiába történt bevezetésével lezárta latin korszakát. Az áldott emlékű XXIII. János pápa egyrészt támogatta az anyanyelv használatát, másrészt meg kívánta őrizni a latint is. Természetesen ez kivihetetlen volt. VI. Pál pápa még helyettes államtitkárként életre hívott egy latin alapítványt, amelyet pápaként az 1976.06.30-án kelt *Romani sermonis* kezdetű levelében pápai intézménnyé emelt *Opus fundatum „Latinitas”* néven. Az *Annuario Pontifico 2000* évkönyv 2009. oldalán leírtak szerint az alapítványnak az a célja, hogy elősegítse a klasszikus és egyházi latin nyelv és a latin irodalom tanulmányozását, beleértve a középkori latint is, és támogassa a latin használatát – különösen az egyházi irodalom terén. A pápa minden évben díjat ítél oda *(Certamen Vaticanum)* a legjobb latin nyelvű műért műfajtól (szépirodalmi, tudományos stb.) függetlenül. A pápa latinistája egy dél-tiroli, Ágoston-rendi szerzetes, Carlo Egger CRSA apát, aki nyelvkönyveiben új módszert vezetett be: nem holt, hanem élő nyelvként kívánja oktatni a latint. Az alapítvány céljai előmozdítására saját újságot jelentet meg *Latinitas* címen. Íme egy idézet a tankönyvéből:

> *Cum die XI mensis Decembris anno MDCCCCLXXXIII in placida sede domestica mea, poculum cervisiae asorbilans et fistulam nicotianam sugens, televisificum instrumentum aspicerem, rem, quam alii forsitan flocci faciant, me nonnihil commovit.* (Amikor 1983. december 11-én békés otthonomban egy pohár sört iszogatva, és szivart füstölve a televíziót néztem, valami – ami másokat talán hidegen hagy – nagyon felizgatott.)

Egger atya új latin neveket és kifejezéseket alkot a Szentszék és hivatalos kiadványai (pl. az Acta Apostolicae Sedis) számára. Sőt e célból szótárat is kiadott.[3]

Azonban a dolog nem működik. A Vatikánban mindenki olaszul beszél. A huszonegy dicasteriumban[4], azaz a minisztériumokban a fent említett hat nyelven fogadnak el minden okmányt. Ha azonban az ember szeretné meggyorsítani az ügymenetet, jobban teszi, ha olaszul fogalmazza meg beadványát, mivel minden vatikáni hivatalnok beszél olaszul, egyéb nyelveken viszont kevésbé.

[3] *Lexicon recentis Latinitatis*, LEVaticana vol. I 1992, vol. II 1997
[4] kormányszék

Ez indított arra, hogy püspökként már két római szinóduson is felszólaljak az eszperantó mellett. Erre 1991. november 29-én és 1999. október 4-én került sor a Szentatya jelenlétében az Európával foglalkozó két rendkívüli zsinaton. Azt tapasztaltam, hogy a szinódusi atyák már nem beszélik a latint, habár az elsőn, 1967-ben a latin még szinte általános, közvetítő nyelvként szerepelt. Amikor első ízben szóltam az eszperantóról mint az egyház új latinjáról, mindenhol mosollyal és idegenkedéssel találkoztam. Ugyanezt tapasztaltam nyolc évvel később is. Egyáltalán nem ismerték az eszperantót. Hiába hivatkoztam arra, hogy ebben van tán némi zsidóellenesség is, ugyanis az eszperantó megalkotója orosz nyelvű zsidó volt. Ezt a mondatot azonban legtöbbször kihagyták hozzászólásaim nyomtatott szövegéből. A szünetben néhány testvér rá is kérdezett, hogy ugye ez csak tréfa. Látva, hogy szándékuk nem őszinte, úgy válaszoltam nekik: látom, hogy a zsinaton csak akkor figyelnek az emberre, ha valami szokatlannal rukkol elő. Ezért hoztam szóba az eszperantót.

Ezzel a két hozzászólásommal tulajdonképpen a nyelvi imperializmus ellen szándékoztam fellépni. Egy hindu teológus írja: ha az ember az anyanyelvén ír, csak néhány szakember olvassa. Külföldön nem kelt figyelmet. Ha viszont egy kevésbé neves teológus angolul ír, mindenki olvassa, idézgeti, és a szakirodalom zsinórmércéül fogadja el. A nagy világnyelvek a nyelvhasználatot illetően egyeduralomra vagy legalábbis részleges uralomra törnek. Ez az Egyesült Nemzetek nyelvi tragédiája is a rengeteg hivatalos nyelv használatával. Ha viszont egy nemzeti nyelv világnyelvvé válik, akkor óhatatlanul közvetíti az adott nép gondolkodásmódját és kultúráját is. Az azonban, hogy az angol ma kommunikációs világnyelv, nem az angol kultúra, hanem inkább az amerikai dollár műve. Némi marxizmus megfelelő magyarázatot adhat rá nyelvi értelemben.

Ezért arra gondoltam, hogy ha a latint már nem használják az egyházban, miért ne lehetne bevezetni egy semleges, nemzetközi nyelvet – az eszperantót? Egy csapásra minden egyszerűbb és olcsóbb lenne az egyház nemzetközi kommunikációjában. Természetesen ezt úgy értem, hogy az eszperantó *segédnyelvként* működne, tehát otthon az anyanyelvet, a nemzetközi kommunikációban pedig az eszperantót alkalmaznák. Ha az egyház elfogadná ezt a már régen javasolt megoldást, akkor a katolikus egyház mindennapjaiban nemzetközi szinten egy csapásra megszűnne a nyelvi probléma.

Mindazonáltal már mutatkozik némi jele annak, hogy az egyház kész befogadni az eszperantót. Csak néhányat említek: a Vatikáni Rádió eszperantó adásai, az eszperantóra lefordított szertartási szövegek jóváhagyása, a Szentatya újévi és húsvéti üdvözletei eszperantóul, a Nemzetközi Katolikus Eszperantista Unió (IKUE) elismerése a Laikusok Kongregációja által stb.

Ulrich Matthias könyve az eszperantó előnyeit és azt a szolgálatot mutatja be, amelyet e nyelv tehetne az egyháznak. Remélem, hogy a különböző nemzeti nyelvekre való lefordítása hozzásegít ahhoz, hogy egyre több ember ismerje fel az eszperantó értékét és hasznát a világméretű kommunikációban.

1. Bevezetés

Sebranice kis falu Csehországban, Prágától kb. 150 km-re keletre. A völgyben a templom alatt sátortábor búvik meg. Nyaranta öt-tíz országból érkeznek ide fiatalok. Együtt imádkoznak, vitatkoznak, énekelnek. Aki arra jár, azt gondolná, spanyolul, olaszul vagy latinul társalognak. De szó sincs róla. A fiatalok eszperantóul beszélnek.

„Patro nia, kiu estas en la ĉielo, sanktigata estu via nomo...", így mondják a miatyánkot. Hasonlít a latinra: „Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum." Mindkét nyelv semleges. Mindkét nyelvnek még további, számos előnye van. A latin az egyház régi „eszperantója". 2000 éves múltra tekint vissza. Az egyháztanítók nyelve; központi szerepét a művelt európaiak kommunikációs eszközeként a kora újkorig megőrizte. Már az eredeti, latin nyelvű szövegek bősége miatt is a latin nyelv mindig fontos szerepet fog játszani a teológiában. Karl Rahner német teológus azt hangsúlyozta 1962-ben „A latinról mint az egyház nyelvéről" írott tanulmányában:

> A latin nyelv tudása nélkül a papok számára nélkülözhetetlen teológiai nevelés egészen egyszerűen elképzelhetetlen.[5]

Nem e könyv feladata, hogy megcáfolja ezt a tételt. Mi csupán korunk nyelvi problémájára kívánjuk felhívni a figyelmet. És valóban, az eszperantó előnyei figyelmet érdemelnek. A latin elveszítette a nemzetközi kommunikációban valamikor betöltött jelentős szerepét. Ennek fő oka az a nem kis energia, amelyet tanulásába kell fektetni. Számos latinul tanuló még négy vagy öt évi biflázás után is nehézségekkel küzd, ha Caesar vagy Cicero műveit eredetiben olvassa. A rengeteg deklináció és konjugáció betanulása fáradságos és pedagógiai szempontból nem feltétlenül kifizetődő; gyakran nehéz megfejteni egy-egy szó mondatbeli szerepét, és nem utolsósorban a hatalmas szókincs szinte lehetetlenné teszi az áttekintést.

Mindebben az eszperantó lényegesen felülmúlja a latint. Az eszperantóban nincsenek szabálytalan igék; a főnevet és melléknevet azonnal felismerni az *-o*, ill. *-a* végződésről; a többes szám és a tárgyeset *-j*, ill. *-n* hozzáillesztésével képezhető. A képzők rendszerével rokon szavak egész sora alkotható egymásból, ezért az eszperantóban már ezer vagy kétezer tőszó ismeretében is figyelemre méltó kifejezőkészségre lehet szert tenni.

De térjünk vissza a csehországi táborhoz. Ha nyolcvan keresztény fiatal eljön ide Csehországból, Szlovákiából, Lengyelországból, Magyarországról, Németországból és Litvániából, és eltölt együtt egy hetet, nem kevés mondanivalójuk akad – feltéve persze, hogy megértik egymást. Különböző közegekből hozzák el tapasztalataikat, és vitatkoznak közös jövőjükről ebben a gazdaságilag és sok egyéb tekintetben egységesülő világban.

Néhány résztvevő mélyen vallásos családból érkezik, és vallásosságuk miatt sokat szenvedtek a szocialista korszakban. Mások ateista környezetből jönnek. Azonban életük egy szakaszában érdeklődni kezdtek vallási kérdések, Jézus személyisége, a keresztény életmód iránt. A tábor sok tapasztalattal gazdagítja őket a hitnek és bizalomnak egy új, másfajta világában.

A legtöbb közép- és kelet-európai fiatal mintegy öt évig tanult németül vagy az angolul az iskolában, néha kielégítő, de legtöbbször csak nagyon szerény eredménnyel. Az eszperantóra barátaik, rokonaik vagy lelkipásztoruk hívta fel a figyelmüket; mások keresztény újságban olvastak

[5] Karl Rahner, "Über das Latein als Kirchensprache" (A latinról mint az egyház nyelvéről) *Zeitschrift für katholische Theologie* 84 (1962), pp. 259-299.

a nyelvről, és levelező tanfolyamra iratkoztak be. Néhányuknál fél év elegendő volt arra, hogy az eszperantó legyen náluk a legerősebb idegen nyelv. Magától adódik a kérdés, nem volna-e kívánatos tanítani az eszperantót az iskolában.

Miloslav Švácek, aki már régóta az IKUE[6], a Nemzetközi Katolikus Eszperantista Unió csehországi szekciójának az elnöke, azt hangsúlyozza, hogy minden fáradságot megér a tábor megszervezése: „Különböző országok fiataljai töltenek itt el egy hetet el keresztény szellemi légkörben; együtt imádkoznak és barátságok születnek közöttük. Már egyedül ez elegendő ok az elégedettségre."

Mario Pei, a híres nyelvész a vallás és a nyelv szoros kapcsolatára hívja fel a figyelmet: „Ha meg kellene jelölnünk, hogy melyik volt az a szociológiai tényező, amely a legmélyebben befolyásolta a nyelv történetét, s amelyre a nyelv leginkább visszahatott, alighanem a vallást neveznénk meg."[7] Valóban, a nyelv egyéb funkcióin túl hatalmas teremtő erővel rendelkezik mint a vallási tartalmakhoz és funkciókhoz kapcsolódó legmélyebb emberi élmények kifejező eszköze. A nyelv azon látható struktúrájú eszközökhöz tartozik, amelyek előmozdítják az ember szellemi fejlődését, erősítik az emberiség egységet és kötődését. Ezért a nyelv e kötődés alakításának szempontjából valóban szoros kapcsolatban áll a vallással, és különösen a keresztény üzenet tartalmával, amely a béke, a testvériség és az emberi család egysége. A nyelv közvetítő a látható valóság megszentelésében, és képes elősegíteni ezt az egységet. A kereszténység szempontjából ártalmasan és károsan cselekszik az, aki ezt a képességet nem megfelelően kamatoztatja, és mulaszt, ha a benne rejlő lehetőségeket nem gyümölcsözteti.

E tekintetben mélyre szántóak Lev Tolsztoj szavai, amelyek a Poszrednyik folyóiratban jelentek meg 1894-ben:

> […] nincs kereszténybb tudomány, mint az idegen nyelveké, amely lehetővé teszi a kommunikációt és emberek széles körével való érintkezést. […] az eszperantó tanulása és terjesztése kétségtelenül keresztény cselekedet, amely segít Isten Országának megvalósításában.

VI. Pál pápa nyelvszociológusok előtt kijelentette, hogy nagy szükség lenne egy olyan eszköz általános elfogadására, amely „lehetővé tenné mindenki számára saját maga legjobb részének kifejezésére és a saját nyelvi közösségén kívüli emberekkel való kapcsolatok kiépítésére.[8]

Vonzó az elképzelés, hogy egykor a hívők szerte az egész világon minden nehézség nélkül megérthetik egymást, és valóban egy közösségnek érezhetik magukat Jézus Krisztusban. Ha az egyház határozottan kiállna az eszperantó mellett, a nemzetközi nyelv népszerűsége ugrásszerűen megnőhetne. A népszerűségnek köszönhetően pedig a nemzetek közötti, semlegességre alapozott kommunikáció végre magától értetődő dologgá válna az egész emberiség számára.

Adja Isten, hogy ez a könyv hozzásegítse lelkipásztorainkat és laikus testvéreinket ahhoz, hogy igaz meggyőződésből megítélhessék: kívánatos volna-e egy ilyen lépés, és egy olyan ügy mellé állhassanak, amely az „egy akol, egy pásztor" isteni terv megvalósulásának irányába mutat, és az egyetlen demokratikus és testvéri megoldást kínálja a bábeli átok felszámolására és pünkösd adományának megvalósítására.

---

[6] Internacia Katolika Unio Esperantista
[7] Mario Pei: *Szabálytalan nyelvtörténet*, Gondolat, Budapest, 1966, p. 194
[8] *Il linguaggio sussidiario in molte nazioni* in: Insegnamenti dei Paolo VI., vol II, 1964, Vatican, 1965, p. 829

2. Az egyetemes nyelv eszméje

A középkortól kezdve már ezernél is több próbálkozás történt tudatos nyelvalkotásra. Az indokok és módszerek a legkülönbfélék voltak. A skála bingeni Szent Hildegárd (1098-1179) titkos nyelvétől, a *Lingua Ignotától* a *klingonig* terjed, amelyet Marc Okrand amerikai nyelvész talált ki a Star Trek című televíziós sorozat számára. Bennünket azonban azok a nyelvtervezetek érdekelnek, amelyek célja a nemzetek közötti megértés megkönnyítése.

2.1. A kezdetek

Az egyetemes nyelvek akkor élték első virágkorukat, amikor a 17. században a nemzeti nyelvek egyre inkább háttérbe szorították a művelt európaiak nyelvének számító latint. Számos híres filozófus, matematikus és filológus foglalkozott a *Lingua Universalis,* az egyetemes nyelv megalkotásával. Ezeknél a nyelveknél az igény egyrészt a „könnyen tanulhatóság" és „a sok nép kölcsönös megértésének csodálatra méltó szolgálata"[9] volt, másrészt a gondolkodás megkönnyítése az emberi értelem számára. Komenský, Descartes, Newton és Leibnitz is próbálkozott ilyen nyelv megalkotásával.

A szókincset nem a természetes nyelvekből merítették, hanem az eszmék osztályozása révén. Newton minden kategóriát meghatározott betűvel kívánt jelölni, az eszközöket például „s"-sel, az állatokat „t"-vel, a lelki állapotokat pedig „b"-vel[10], Leibnitz az embert az *a*r* szorzattal írta le, ahol *a* élőlényt (animal), az *r* pedig eszest (rationalis) jelent[11]. De az ilyen *a priori*, filozófiai tervezetek működő nyelvvé fejlesztése – amint azt már szerzőik is gyanították – számos nehézségbe ütközött volna, így nem csodálkozhatunk azon, hogy a gondolkodás ilyen fajta nyelvvel történő megkönnyítésének álmát a valóság szükségszerűen az utópiák sorsára ítélte.

Ígéretesebbnek útnak tűnt *a posteori* nyelvtervezet kigondolása, tehát olyan nyelvé, amelynek szókincse egy vagy több természetes nyelven alapul. Az első ilyen tervezet valószínűleg egy egyszerűsített latin volt; hasonlót tett közzé Phillippe Labbé (1607-1667) „Grammatica linguae universalis missionum et commerciorum"[12] néven. A következő évszázadokban több mint harminc további latinegyszerűsítés jelent meg, amelyek közül az olasz matematikus Giuseppe Peano (1858-1932) „Latino sine flexione"-ja (1903) vált a leginkább ismertté, továbbá körülbelül ugyanennyi próbálkozás történt az angol, francia vagy valamelyik szláv nyelv leegyszerűsítésére. Az első *nemzetközi a posteori* műnyelvnek A. Gerber tervezete tekinthető 1832-ből.[13]

Már meglehetősen kellemes hangzásúnak és természetesnek tűnt az *universalglot*, amelyet 1868-ban publikált Jean Pirro (1831-1886), egy Saint-Dizier-i (Kelet-Franciaország) tanító: „Ma senior! I sende evos un gramatik e un verb-bibel de un nuov glot nomed universal glot. In futur I scripterai evos semper in dit glot."[14] De ez a viszonylag jól megszerkesztett tervezet sem jutott el a tényleges használatig. Ez először az *universalglothoz* képest visszalépést jelentő *volapüknek* sikerült, amelyet egy dél-németországi lelkész, Martin Schleyer (1831-1912) alkotott meg.

A szerző által kifejtett élénk reklámtevékenységnek köszönhetően a volapük már közzététele után röviddel több mint százezer hívet szerzett magának szerte a világon.[15] Tízegynéhány újság is megjelent az új nyelven, és 1889-ben már 283 volapük szervezetet jegyeztek be. De szabályossága

[9] Isaj Dratwer, *Pri internacia lingvo dum jarcentoj*, Tel-Aviv 1977, p. 9
[10] Uo.
[11] Umberto Eco: *A tökéletes nyelv keresése*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1998, p. 261
[12] Georg F. Strasser, *Lingua Universalis*, Wiesbaden 1988
[13] Alfonso Pechan (red.), *Gvidlibro por supera ekzameno*, Budapest 1979, p. 22
[14] Pierre Janton: *L' Espéranto*, Paris, 1977, p. 15; L. Gaston Waringhien: *Lingvo kaj vivo*, Rotterdam, 1989, p. 449
[15] Umberto Eco: *A tökéletes nyelv keresése*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1998, p. 303

ellenére a volapüköt nem volt könnyű megtanulni; a szavaknak furcsa, a felismerhetetlenségig csonkolt alakjuk volt, és 1900 körül a mozgalom éppen olyan gyorsasággal tűnt el a történelem süllyesztőjébe, mint ahogyan felbukkant a semmiből.

2.2. Az eszperantó

1887-ben adta ki dr. Lejzer Markovics Zamenhof (1859-1917) Varsóban Doktoro Esperanto[16] álnéven *Internacia Lingvo*[17] elnevezésű nyelvének első tankönyvét. Célja a népek közötti béke és kölcsönös megértés elősegítése volt. Az Esperanto álnév hamarosan a nyelv nevévé vált.

Az eszperantó a legsikeresebb tervezett nyelvvé nőtte ki magát. Erről a következő fejezetekben részletesebben is szólunk.

2.3. Újabb tervezetek

A 20. század elején a volapük vagy az eszperantó megreformálására irányuló néhány kísérlet új nyelvtervezeteket eredményezett. Az 1905-ös évben adta közre a francia Louis de Beaufront (1855-1935) és Louis Couturat (1868-1914) az *idót*[18], az eszperantó megreformált változatát, amelyhez az első világháború előtt az eszperantó mozgalom vezetőinek mintegy húsz, az egyszerű eszperantistáknak pedig mintegy három-négy százaléka pártolt át.[19] 1951-ben az International Auxiliary Language Association (IALA) New-Yorkban kiadta az Alexander Gode által kidolgozott *interlinguát*, egy mindenáron mesterkéletlenségre törekvő tervezetet, amely a szavak természetessége érdekében még a következetes szabályosságról is lemondott.

Napjainkban is szinte minden évben több nyelvtervezetet publikálnak. Internetes keresőprogram segítségével bő információt találunk például az amerikai C. George Boeree *lingua franca novajáról* (1995), de megemlíthetjük a belga Diego Marani *europantóját* (1996), az amerikai Jay Bowks *ekspresóját* (2000), a német Henricus de Stalo *latina nováját* (1999) és a szintén német Cyril Brosch *ludlangéjét* (2000). Hazánkfia, a debreceni dr. Magyari Zoltán 1956-ban alkotta meg és fejlesztette több éven át a latinutód nyelveken alapuló műnyelvét, a *romanidot*[20].

Összességében csak nagyon kevés nyelvtervezet élte túl szerzője halálát. Ma az eszperantót egy-három millió ember beszéli százhúsz országban, az *interlinguát* mintegy ezren huszonöt országban, az *idót* pedig körülbelül kétszázan tíz országban.

2.4. Egy kis összevetés

Összehasonlításképpen álljon itt egy-egy részlet a Mi Atyánk néhány tervezett nyelven.

Volapük, Schleyer, 1879: O fat obas kel binol in süls, paisaludomöz nem ola, kömomoed monargän ola, jenomöz vil olik, äs in sül i su tal.

Eszperantó, Zamenhof ,1887: Patro nia, kiu estas en la ĉielo, sanktigata estu via nomo, venu via regno, fariĝu via volo, kiel en la ĉielo, tiel ankaŭ sur la tero.

Latino sine flexione, Peano, 1903: Patre nostro qui es in celos, que tuo nomine fi sanctificato, que tuo regno adveni, que tua voluntate es facta sicut in celo et in terra.

---

[16] Doktor Reménykedő
[17] Nemzetközi Nyelv
[18] Tulajdonképpen Esperantido, azaz eszperantó utód.
[19] Edmond Privat, *Historio de la lingvo Esperanto*, dua parto, Leipzig 1927, p. 62
[20] http://romanid.fw.hu/

Ido, de Beaufront kaj Couturat, 1905: Patro nia, qua esas en la cielo, tua nomo santigesez, tua regno advenez, tua volo facesez quale en la cielo, tale anke en la tero.

Interlingua, Gode, 1951: Nostre Patre, qui es in le celos, que tu nomine sia sanctificate; que tu regno veni; que tu voluntate sia facite super le terra como etiam in le celo.

Klingon, Okrand, 1985: vavma' QI'tu'Daq, quvjaj ponglIj: ghoSjaj wo'lIj, qaSjaj Dochmey DaneHbogh, tera'Daq QI'tu'Daq je.

3. Lazar Zamenhof

3.1. Az eszperantó megszületése

„Az eszme, amelynek megvalósítására egész életemet feltettem, nagyon korai gyermekkoromban [...] kezdett el foglalkoztatni, és attól kezdve soha nem szűnt meg számomra”[21] – írta Lejzer Zamenhof 1895-ben az orosz Nyikolaj Borovkónak. Zamenhof 1859-ben született az orosz cári birodalomhoz tartozó Bjelosztok[22] városban, amely most észak-kelet Lengyelországban található a belorusz határ közelében. A város szerepéről az eszperantó születésében Zamenhof így ír:

> Születésem és gyermekéveim színhelye szabta meg minden jövendő törekvésem irányát. Bjelosztokban a lakosság négy különböző népből: oroszokból, lengyelekből, németekből és zsidókból tevődik össze; mindegyikük külön nyelvet beszél, és barátságtalanul viszonyulnak egymáshoz. Egy ilyen városban egy érző lélekre óhatatlanul nyomasztóan hat az eltérő nyelvek súlyos tehertétele, és lépten-nyomon tapasztalja, hogy a nyelvek különbözősége az egyedüli vagy legalábbis legfontosabb ok, amely felbomlasztja és ellenséges táborokra szaggatja szét az emberek családját. Engem idealistának neveltek, mindig azt tanították, hogy minden ember testvér, miközben az utcákon és tereken, lépten-nyomon minden azt érezteti velem, hogy nincsenek is emberek: csak oroszok, lengyelek, németek, zsidók stb. Ez mindig is nagyon bántotta gyermeki lelkemet, bár lehet, hogy talán sokan megmosolyogják ezt a „világfájdalmat” egy gyermek esetében. Mivel nekem akkoriban úgy tűnt, hogy a „nagyok” mindenható erővel rendelkeznek, azt mondogattam magamban, hogy majd ha felnövők, okvetlenül megszüntetem ezt a rosszat.[23]

Tanulóként kezdte Zamenhof kidolgozni egy népeket összekötő nyelv konkrét elemeit. Nyelvtanár fia volt. Az oroszt anyanyelvének nevezte, de a lengyelt és a németet is már gyermekkorában folyékonyan beszélte. Megtanulta a franciát, latint, görögöt, hébert és az angolt, de foglalkozott a jiddissel, olasszal, spanyollal és litvánnal is.[24]

Szándékai szerint az új nyelv könnyen megtanulható lesz, használata egyenjogúvá teszi az embereket. Már 18 éves korában elkészült nemzetközi nyelvének első vázlata: 1878 decemberében néhány osztálytársával együtt megünnepelte az új nyelv megszületését. Elénekelték a „Lingwe Uniwersala” himnuszát, amelynek kezdő sorai így hangzottak:

Malamikete de las nacjes	Itt az idő, szűnjön, szűnjön már
Kadó, kadó, jam temp’ está!	Nemzetek örök viszálya!
La tot’ homoze in familje	Egyesüljön minden ember
Konunigare so debá.[25]	Egyetlen testvércsaládba.

[21] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 417
[22] Ma Białystok, Lengyelország.
[23] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 417
[24] Adolf Holzhaus, Doktoro kaj lingvo esperanto, Helsinki, 1969
[25] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 420

De Zamenhof nem hagyta abba nyelvtervezete csiszolgatását.[26] 1881-ből ismeretes nyelvének egy másik vázlata. Közvetlenül az új nyelven igyekezett gondolkodni, és végül rájött – amint maga is lejegyezte –, hogy az „immár nem ennek vagy annak az éppen használt nyelvnek a múló árnya, hanem saját szellemmel bír, kezd élettel telítődni, előbukkan saját határozott és jól körvonalazódó arculata, amely immár semmiféle más hatásnak nem függvénye. A beszéd rajta már magától folyik, hajlékonyan, kecsesen és teljesen szabadon, élő anyanyelvhez hasonlóan."[27]

Ily módon 1885-ben a „Lingvo Internecia", a nemzetközi nyelv végleges formát öltött. Zamenhof egy kis tankönyvet írt az új nyelvhez. De nem talált kiadót, aki közreadta volna. Zamenhof maga a következőképpen meséli el, hogyan oldotta meg ezt a nehézséget:

> [...] 1886 végén kezdtem el szemorvosi praxisomat Varsóban. Akkoriban ismerkedtem meg mostani feleségemmel, a kovnói Klara Zilbernikkel [...]. 1887. augusztus 9-én megnősültem. Ismertettem menyasszonyommal elképzeléseim lényegét és jövendő ténykedésem tervét. És megkérdeztem tőle, hogy ezek után hozzám akarja-e kötni az életét. Ő nem csak teljesen egyetértett velem, hanem szabad rendelkezésemre bocsátotta mindazt a pénzösszeget, ami fölött rendelkezett, és ez lehetővé tette számomra, hogy a hosszas és eredménytelen kiadókeresgélés után végre magam adjam ki (margón: 1887 júliusában) az első négy füzetet (eszperantó tankönyv orosz, lengyel, német és francia nyelven).[28]

A füzetnek a következő címet adta: „Nemzetközi nyelv. Előszó és teljes nyelvkönyv". Az előszóban kifejti, milyen nagy előnnyel járna „egy közösen elfogadott nemzetközi nyelv" a népek közeledése, a tudomány és a kereskedelem szempontjából. Már itt hangsúlyozza, hogy a nyelv nem kíván beavatkozni a népek belső életébe; így hát egyáltalán nem tehet arról, hogy még ma is időnként felbukkan az az előítélet, hogy az eszperantó meg akarja szüntetni a nemzeti nyelveket. Ezen kívül a nyelvkönyv tartalmazza az „Internacia Lingvo" tizenhat alapszabályát és néhány szemelvényt: a miatyánkot, a Teremtés könyvének első verseit, Heinrich Heine egy költeményének a fordítását és két eredeti verset. Az összehajtható melléklet egy 917 tövet tartalmazó szójegyzéket tartalmazott. A füzet második lapján figyelemreméltó megjegyzés olvasható: „A 'Lingvo Internacia', mint minden, ami nemzeti, közös tulajdon; a szerző egyszer s mindenkorra lemond minden vele kapcsolatos jogáról." A volapük megalkotójával, Johann Martin Schleyerrel ellentétben Zamenhof az új nyelv használóira bízta a továbbfejlesztés feladatát: „Nagyon jól tudom, hogy *egy ember* műve nem lehet hibátlan [...]. Minden, ami javításra szorul, az egész világ javaslatai alapján korrigálható. Soha nem kívántam a nyelv alkotója lenni, csupán a kezdeményezője szeretnék maradni."[29]

3.2. Az új nyelv első évei

Zamenhof számos híres embernek, újságszerkesztőségnek és intézménynek küldte el az „Első könyvet" szerte a világon. Hamarosan megérkeztek az első reagálások – kérdésekkel, kritikával és tanácsokkal együtt, de sok dicséretet és helyeslést is kapott. Néhányan már az új nyelven írtak. Zamenhof elhatározta, hogy a sok kérdésre és bíztatásra egy füzetben válaszol, amelyet 1888 elején adott ki „A Nemzetközi Nyelv második könyve" címmel. Ezt már teljesen eszperantóul írta, és egyebek között arról szól benne, hogy nem csalatkozott az emberiség iránti mély hitében, „mert mindenünnen tömegek jelentkeznek a közös munkára [...]"ifjak és öregek, férfiak és nők – hozzák sietve a maguk tégláját a nagy, fontos és szerfelett hasznos épületbe."[30] A „Második könyv" megjelenését követő néhány hónappal Zamenhof már kiadta az első eszperantó nyelvű irodalmi

[26] Gaston Waringhien, *Lingvo kaj vivo*, Rotterdam,1989, p. 41-48
[27] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 421
[28] *Enciklopedio de Esperanto*, Budapest 1933, p. 580-581
[29] L. L. Zamenhof, *Dua Libro de l' lingvo Internacia*, Varsovio 1888, in *Originala Verkaro*, p. 22
[30] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 21

művet, Puskin „Hóviharját” nem a saját, hanem egy lengyel kémikus, Antoni Grabowski (1857-1921) fordításában.

1888-ban a Nürnbergi Volapük Klub átpártolt az eszperantóhoz. Megszületett az első eszperantó csoport, amely 1889 szeptemberétől elkezdi kiadni a „La Esperantisto” című havi lapot. Körülbelül ezzel egy időben jelent meg egy címlista ezer olyan személy nevével, aki már megtanulta az eszperantót. „Négy év elteltével irodalmunk már több mint ötven különböző művel gazdagodott! [...] Nyelvünknek harminchárom tankönyve és szótára jelent különböző nemzeti nyelveken” – állapította meg Zamenhof 1892 januárjában.[31]

De a rákövetkező években az eszperantónak még számos nehézséggel kellett megküzdenie. Zamenhof nyomorgott, mert sem Varsóban, sem Grodnóban (ahol 1893-tól 1897-ig élt) nem szerzett szemorvosi praxisából elengedő jövedelmet ahhoz, hogy ő és családja tisztességes módon megéljen belőle. Adósságai egyre növekedtek, és a kilátástalan helyzet láttán felesége is kárhoztatni kezdte férje szenvedélyét. Az első orosz eszperantisták egyike, Vaszilij Nyikolajevics Devjatnyin 1893 decemberében járt Grodnóban Zamenhofnál, és így számolt be látogatásáról:

> Bemutatta feleségét, akiről később őszintén elmondta nekem, hogy nem kedveli az eszperantót, mert számos paciensét veszítette el miatta. „Biztosan félnek hozzám fordulni” – magyarázta mosolyogva Zamenhof –, mert kissé őrültnek tartanak, hogy „ilyen szamársággal” foglalkozom.[32]

Néhány eszperantista sürgette Zamenhofot, hogy reformálja meg a nyelvet; az ezzel kapcsolatos viták sok energiát vettek el a mozgalomtól, de végül hiábavalónak bizonyultak: „A reformviták miatt az első év valójában teljesen elveszett ügyünk szempontjából”[33] – írta Zamenhof 1894-ben, ugyanakkor kifejezve azon meggyőződését, hogy minden jól végződik. És valóban, az 1894 nyarán és őszén megtartott szavazáson a „La Esperantisto” újság olvasóinak meggyőző többsége leszavazott mindenféle reformot.

Alig oldódott meg ez a probléma, másik csapás érte a fiatal nyelvet: 1895 februárjában a „La Esperantisto” eszperantó fordításban megjelentette Lev Tolsztoj egy cikkét. Az „Ész vagy hit?” című írás arra indította az orosz cenzúrát, hogy megtiltsa az újság oroszországi terjesztését. A „La Esperantisto” így elveszítette előfizetőinek majdnem háromnegyedét, majd nem sokkal rá kénytelen volt lehúzni a redőnyt.

De az eszperantó ezt is túlélte: 1895 decemberében az uppsalai eszperantó klub elkezdte kiadni a „Lingvo Internacia” című lapot, amely a „La Esperantisto” utóda lett.

Körülbelül az 1900-as év elejétől az eszperantó figyelemre méltó fejlődésnek indult. Zamenhof anyagi helyzete javult, Franciaországban számos értelmiségi tanult meg eszperantóul, és 1903-tól a berlini Jean Borel kiadó reklámfüzeteket hozott ki az eszperantóról címenként néhány ezer példányban.

Végül 1905 augusztusában megrendezték az észak-franciaországi Boulogne-sur-Merben az első eszperantó világkongresszust. Húsz országból 688 eszperantista jött össze[34], és élvezte az új nyelv tökéletes működését. Boulogne-sur-Merben „nem franciák jöttek össze angolokkal, sem pedig oroszok lengyelekkel, hanem emberek emberekkel” – hangsúlyozta megnyitó beszédében Zamenhof. Theodor Fuchs bécsi egyetemi professzor pedig még ennél is nagyobb pátosszal számolt

[31] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 145-146
[32] V. N. Devjatnin, Vizito ĉe d-ro Zamenhof, *LEA/G Magazino* 1/1993, p. 3
[33] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 496
[34] *Enciklopedio de Esperanto*, p. 59

be: „Kegyelemben részesült az emberiség, a pünkösdi csoda megismétlődött. Mindnyájan testvérnek éreztük magunkat a remény zöld zászlaja alatt egyesülve... Könnyek szöktek tisztes korú és komoly férfiak szemébe, katolikus pap ölelkezett protestánssal, és az új nyelv megteremtője, Zamenhof mintha álmában járna, egész testében remegett, és alig tudta visszanyerni önuralmát."[35]

3.3. Zamenhof világképe

Zamenhof számára a nemzetközi nyelv eszméje egy szélesebb ideál részét képezte. Olyan világot képzelt el magának, amelyben a népeket elválasztó összes akadály – legyen az nyelvi, vallási, etnikai vagy szociális jellegű – mindörökre elhárul.

De nem minden eszperantóul beszélőnek tetszett, amikor Zamenhof kifejtette ezzel kapcsolatos nézeteit. Éppen egy teológus, a francia Louis de Beaufront ellenezte leghevesebben 1900-as évek elején az eszperantó idealista víziókkal történő összekapcsolását. Helyette a nyelv gyakorlati értékét emelte ki, a nemzetközi érintkezésre alkalmas kommunikációs eszközt látott benne, és arra hívta fel a figyelmet, hogy milyen hasznos lenne a kereskedelemben, tudományban és a turizmusban. De Beaufront nem vett részt az első világkongresszuson. Taszították a korai eszperantó mozgalom idealista, szinte vallásos vonásai; nagy veszélyt látott bennük az eszperantó további sikere szempontjából.[36]

Zamenhof igyekezett kompromisszumot kötni saját személyes, pacifista meggyőződése – ezt főleg az eszperantó sok orosz úttörője osztotta – és más, főleg francia eszperantisták józanabb, realista álláspontja között. Az első világkongresszuson egy nyilatkozatot terjesztett elő, amelyet egyhangúan el is fogadtak. Benne az „eszperantizmust" olyan törekvésnek határozza meg, „amelynek célja egy olyan semleges nyelv használatának elterjesztése az egész világon, amely anélkül, hogy 'beleavatkozna a népek belső életébe, és egyáltalán kiszorítaná a létező nemzeti nyelveket', lehetővé tenné különböző nemzetek tagjainak egymás megértését, a közintézmények konfliktusenyhítő nyelveként szolgálhatna azokban az országokban, ahol a nyelv miatt különböző nemzetek harcolnak egymással, és amelyen ki lehetne adni minden nép érdeklődésére egyaránt számot tartó műveket. Minden egyéb eszme vagy remény, amelyet egyik vagy másik eszperantista fűz az eszperantizmushoz, az illető puszta magánügye, amelyért az eszperantizmus nem felelős."[37]

De milyen volt Zamenhof vallási világképe? Amint az imént említett nyilatkozatból kitűnik, az eszperantó vallás és ideológia tekintetében semleges nyelv; az eszperantó kedvelése vagy a nyelv közösségéhez való tartozás nem jelenti Zamenhof világképének elfogadását.

Zamenhof nem volt keresztény, de rokonszenvvel tekintett a keresztény hitre és mindazokra a vallásokra, amelyek nyitottak a párbeszédre és együttműködésre. Anyja istenfélő zsidó volt, apja ateista. Zamenhof a következőket írja vallási fejlődéséről:

> Gyermekkoromban abban a formában hittem Istenben és a lélek halhatatlanságában, ahogyan azt az a vallás tanítja, amelyben születtem. Nem tudnám megmondani, életem melyik évében veszítettem el vallásos hitemet; de arra emlékszem, hogy hitetlenségem 15-16 éves korom körül érte el csúcspontját. Ez volt egyúttal életem leggyötrelmesebb időszaka is. Az egész élet elveszítette számomra minden értelmét és értékét.[38]

---

[35] Marei Drassdo-Walcher, Die Kunstsprache als Hoffnungsbanner, *Stuttgarter Nachrichten* 07.03.1987
[36] Edmond Privat: Vivo de Zamenhof, East Perth, 1977, p. 80
[37] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 237
[38] Edmond Privat: *Vivo de Zamenhof*, East Perth, 1977, p. 130

17 éves korában valami újra érzett rá: „Megéreztem, hogy a halál talán nem egyenlő a megsemmisüléssel”[39] – írja. Kezdett kialakulni benne a hit egy „hatalmas, testetlen misztérium” iránt, aki egyszerre „a szeretet és az igazság bő forrása” – írja 1905-ben az „Ima a zöld zászló alatt” című költeményében. Tudatában volt annak, hogy milyen pozitív hatással lehet a vallásos hit az emberre:

> Egy önmagát hivatalosan is vallástalannak mondó ember gyermeke soha nem érezheti szívében azt a boldogságot és melegséget, amelyet más gyermeknek megad a templom, a hagyományos erkölcsi rend és a szívében lakozó ’Isten’. Gyakran mennyi kínt kell kiállnia ilyen vallástalan szülő gyermekének, amikor látja a másik, jóllehet szegény, de boldog szívvel templomba igyekvő gyermeket, míg neki nincsen semmiféle vezérelve, nincsenek ünnepnapjai, erkölcsi szokásai![40]

Keresztény fiataloknak nyilatkozta egyszer: „Én csak egy egyszerű, szabadhitű zsidó vagyok; de mi lehet szebb a világon, mint Jézus tanításának buzgó követése?”[41]

Egyfajta vallásos meggyőződés munkálkodott Zamenhofban, amikor olyan világra vágyott, amelyben a szeretet, igazságosság és a béke uralkodik. Ez talán a már említett „Ima a zöld zászló alatt” című versében fejeződik ki legpregnánsabban. Gyermekkori tapasztalatai, de az orosz katonák által szülővárosában, Bjelosztokban elkövetett pogromok is megerősítették abban az elhatározásában, hogy tennie kell valamit a népek békés egymás mellett éléséért. A második genfi világkongresszuson 1906-ban így szólt erről:

> Szerencsétlen szülővárosom utcáin megvadult emberek fejszével és vasdoronggal vérszomjas vadállatként rontanak békés lakosokra, akiknek egyetlen bűnük az, hogy más nyelven beszélnek és más vallásban születtek, mint ezek a vademberek. Ezért törték be a koponyáját és szúrták ki a szemét férfiaknak és nőknek, rokkant öregeknek és védtelen gyermekeknek! Nem kívánom elmesélni önöknek a bestiális bjelosztoki mészárlás szörnyű részleteit; önöknek, eszperantistáknak csak azt akarom mondani, hogy rettenetesen magasak és vastagok még azok a falak, amelyek ellen harcolunk.[42]

E tapasztalat birtokában hangsúlyozza, hogy „semmi közünk az olyan eszperantóhoz, amely kizárólag csak a kereskedelem és gyakorlati hasznosság céljait szolgálja!”[43] Számára fontosabb a „minden népre kiterjedő testvériesség és igazságosság”.

Hasonló határozottsággal száll síkra Zamenhof a vallások kölcsönös közeledéséért, jóllehet nem olyan nyíltan, mint a nyelvi akadályok lebontása esetében. Az „Ima a zöld zászló alatt” című versének hatodik, utolsó strófája a következő sorokat tartalmazza: „Keresztények, zsidók és mohamedánok / mi mindnyájan Isten fiai vagyunk”. De az első világkongresszuson, ahol a nyitóbeszéd végén elszavalja ezt a költeményt és a „Fundamentális szöveggyűjteményben”, amelybe felvette azt, hiányzik ez a strófa. Marjorie Boulton, az angol nyelvű Zamenhof-életrajz írója, így ír erről:

> Barátai hosszú éveken át arra kényszerítették Zamenhofot, hogy gyengítse a költemény eszmei tartalmát azzal, hogy kihagyja belőle a hatodik strófát, amely szerint a keresztények, zsidók és az iszlám hívei mindnyájan Isten fiai; franciaországi keresztény barátai attól

[39] Uo. p. 131
[40] Uo. p. 116
[41] Uo. p. 131
[42] L. L. Zamenhof: *Originala Verkaro*, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 370
[43] Uo. p. 372

> tartottak, hogy a Dreyfus-korszakban ez a nézet kompromittálja sokak szemében az eszperantót.[44]

Hasonló óvatossággal viselkedett Zamenhof a *hillelizmusról* vagy későbbi nevén *homaranizmusról* írt művei esetében. Ez egyféle világi vallást, testvériségtant jelent. A hillelizmus szó a farizeus írástudó Hillel nevéből származik, aki Kr. e. 30-10-ben tevékenykedett Jeruzsálemben. Mivel Zamenhof tanítása nem csak a zsidók diszkriminációja ellen irányult, később inkább a homaranizmus[45] szót használta. Már 1901-ban megírta a „Hillelizmus" című tanulmányát, és elküldte néhány barátjának. De csak 1906-ban lépett vele a nagyközönség elé, amikor azt füzet, a „Ruslanda Esperantisto"-ban pedig cikk formájában megjelentette. Mindkét esetben névtelenül, lábjegyzetben figyelmeztetett arra, hogy lehet az ember egyszerre nagyon jó eszperantista és a hillelizmus, ill. a homaranizmus ellenzője.[46]

Az 1912. évi világkongresszuson Krakkóban Zamenhof kérte, hogy mentsék fel az eszperantó mozgalomban viselt mindenféle tisztsége alól, hogy attól kezdve egyszerű emberként munkálkodhasson eszményeiért.[47] Ekkor már elég szabadnak érezte magát ahhoz, hogy saját nevén kiadja a „Homaranizmus" című művét, amelynek tartalma jórészt megegyezik az 1906-os kiadványéval. A tanulmány 1913-ban jelent meg Madridban. Az alábbi néhány idézet képet ad gondolatairól:

- Én minden emberben csupán embert látok, és minden embert csak saját értékén és cselekedetei alapján ítélek meg. Az ember minden nemű megsértését vagy elnyomását csupán azért, mert más néphez, más nyelvhez, más valláshoz vagy más társadalmi osztályhoz tartozik, barbárságnak tekintem.

- Tudatában vagyok annak, hogy minden egyes ország nem ehhez vagy ahhoz a néphez tartozik, hanem legteljesebb mértékben és egyenlő joggal minden egyes lakójához, legyen az bármilyen vélt származású, nyelvű vagy társadalmi osztályba tartozó [...].[48]

Ezek az idézetek azt tanúsítják, hogy Zamenhof megelőzte korát. Elkötelezettsége a vallások és népek kölcsönös tiszteletben tartása, megértése, egyenjogúsága és békés egymás mellet élése iránt máig sem veszített cseppet sem aktualitásából, és teljes mértékben egybecseng a II. Vatikáni Zsinat pasztorális határozatának szavaival:

> Isten, mindnyájunk gondviselő Atyja azt akarta, hogy az emberek egyetlen családot alkossanak, és testvérnek tekintsék egymás.
>
> […] De mint Isten szándékaival ellenkező dolgot, a személy alapvető jogaiban le kell küzdeni és ki kell küszöbölni minden nem, faj, bőrszín, társadalmi helyzet, nyelv vagy vallás alapján történő társadalmi vagy kulturális megkülönböztetést.[49]

---

[44] Marjorie Boulton, L. L. Zamenhof - Pionira Poeto, en: Rüdiger Eichholz (red.), *Esperanto en la moderna mondo*, Bailieboro, 1982, p. 74
[45] Eszperantóul „hom-ar-an-ismo", kb. világtestvériség, egyetemes felebarátiság.
[46] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 312-313, 315, 325
[47] Uo. p. 408-409
[48] Uo. p. 340
[49] Lelkipásztori konstitúció az Egyházról a jelen világban (*Gaudium et spes*), n.24

4. Az egyház és az eszperantó

4.1 A kezdetek

A keresztény eszperantó mozgalom története szinte egykorú magával a nyelvvel. Már az első tankönyv megjelenése után pár hónappal néhány katolikus pap, így többek között Zerr szaratovi püspök is érdeklődni kezdett az új nyelv iránt.[50]

Az első nagyon aktív katolikus eszperantista a litván Aleksandras Dambrauskas (1860-1938), valamint a francia Louis de Beaufront (1855-1935) volt, akit már említettünk az előző fejezetben. Dambrauskas már 1887-ben a szentpétervári papi akadémia hallgatójaként értesült az eszperantó megjelenéséről. Megrendelte Zamenhofnál az „Első könyvet", és lelkesen nekilátott az új nyelv tanulásának. Alig egy hét múlva megírta Zamenhofnak első levelezőlapját – hibátlan eszperantó nyelven.[51] Ő írta az első eszperantó tankönyvet litvánok számára, amely 1890-ben jelent meg a kelet-poroszországi Tilsitben, ahonnan úgy kellett Litvániába csempészni, ugyanis cári rendelet tiltotta a litvánoknak egészen 1904-ig az anyanyelvi könyvkiadást. Még az akkortájt Varsóban (illetve 1893-1897-ben Grodnóban) élő Zamenhof sem merte nyíltan eladásra kínálni a könyvet. „Olyan okok miatt, amelyeket bizonyára ismer (törvényeink tiltják a latin betűs litván könyvek kiadását), a könyvet a 'Művek jegyzékében' a 'nem kapható' címszó alatt kell szerepeltetni" – írta Dambrauskasnak 1896-ban.[52]

Dambrauskas már 1893-ban elkezdett eszperantóul verselni. „A katolikus eszperantó mozgalom költőjének" is nevezik. „Versaĵareto" (1905) című kötete valószínűleg az első egyéni versgyűjtemény eszperantó nyelven.[53] Írt két matematikai tanulmányt és egy filozófiai értekezést „Malgrandaj pensoj pri grandaj demandoj" (Apró gondolatok nagy kérdésekről) címen[54]. Fél évszázadon át 1938-ban bekövetkezett haláláig hű maradt az eszperantóhoz.

Louis de Beaufront volt az első francia eszperantista. 1888-ban tanulta meg a nyelvet, és azonnal élénk propagandatevékenységbe kezdett. 1892-ben eszperantó tankönyvet adott ki franciák számára; ezt különböző gyakorlókönyvek, szótárak, nyelvtanok és tájékoztató füzetek követték. De Beaufront, akinek az igazi neve Louis Chevreu volt[55], nyelvészetet, filozófiát és teológiát tanult; teológiai doktor lett, és többek között magántanítóként tartotta el magát. 1893-ben egy könyvecskét írt „Preĝareto por katolikoj" (Kis imádságoskönyv katolikusoknak) címmel. 1898-tól adja ki a „L'Espérantiste" című francia nyelvű lapot, amely a következő évben már eszperantó nyelvű melléklettel jelenik meg. Ebben az újságban de Beaufront mindig szívesen adott helyet katolikus eszperantisták írásainak.[56] 1908-ban elhagyta az eszperantó mozgalmat, és energiáját az idónak szentelte, amelyet Couturat-val együtt alkotott meg az eszperantóból.

Mind Daumbrauskas, mind pedig de Beaufront kritikusan viszonyult Zamenhof vallási világképéhez[57]. Főleg a „Ruslanda Esperantisto" lapban folytattak mindketten élénk vitát Zamenhoffal annak homaranizmusáról. Dambrauskas katolikus pap volt, aki belső meggyőződésből

[50] *Enciklopedio de Esperanto*, p. 281
[51] Uo. p. 100
[52] L. L. Zamenhof: Originala Verkaro, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 491; lásd szintén: *Enciklopedio de Esperanto*, p. 351 és Ulrich Lins: La danĝera lingvo, Gerlingen 1988, p. 29
[53] William Auld, *La fenomeno Esperanto*, p. 80
[54] *Enciklopedio de Esperanto*, p. 80
[55] Ulrich Lins: La danĝera lingvo, Gerlingen 1988, p. 30
[56] Lorenzo Rosati, Pastro Emile Peltier (1870-1909), *Espero Katolika* 1-5/1994, p. 38
[57] aki véleményét hol a „Homarano" álnéven, hol pedig dr. Aleksandro Naumann aláírással jelentette meg; L. L. L. Zamenhof: *Originala Verkaro*, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 329-338

igyekezett bizonyos távolságot tartani más felekezetektől és vallásoktól. 1889-től 1895-ig a cári kormány Észak-Oroszországba száműzte, ugyanis nem engedte hogy katolikus tanulók parancsra pravoszláv templomba járjanak.[58] Dambrauskas a homaranizmust „vallásellenesnek" vélte, mert az más elveket helyez Jézus Krisztus tanítása elé.[59] Zamenhof azt válaszolta neki, hogy ez a tanítás senkit nem tud és nem is akar eltéríteni a saját vallásától, és végeredményben Istennek tetsző dolog, ha az emberek hidat építenek egymás között, és közös ideálokat és értékeket vallanak, ahelyett hogy sokféle hitet vallanának, és egymást gyűlölnék csak azért, mert mindenki a saját vallását tartja az egyedül üdvözítőnek. A homaranizmus nem hogy nem téríti el az embert saját vallásától, hanem a szabadon gondolkodót is képes visszavezetni Istenhez. Dambrauskashoz intézett nyílt levelét a „Ruslanda Esperantisto"-ban 1906 májusában Zamenhof a következő szavakkal fejezi be:

> Kérdezem önt, D. úr – önt, akiről tudom, hogy őszintén és mélyen vallásos ember, Istennek valóban és szívből odaadó szolgája –, kérdezem önt: ha megszólíthatná azt a nagy morális Erőt, akit ön „Istennek" nevez, és megkérdezhetné Tőle, vajon azt kívánja-e, hogy az embereknek *sok* vallásuk legyen, és ezért kölcsönösen gyűlöljék egymást, és mindegyik azt bizonygassa, hogy csak az ő vallása az egyedül üdvözítő, vagy inkább az emberek építsenek hidat egymás közé, amely révén minden vallás fokozatosan *eggyé* olvadna össze, és emeljenek közös templomot, amelyben testvérként hirdethetik eszményeiket és közös erkölcseiket, Isten vajon mit válaszolna? Ha ön biztos, hogy Ő az *elsőt* részesítené előnyben, akkor harcoljon a homaranizmus ellen; de ha úgy gondolja, hogy inkább a *másodikat* választaná, akkor … legalább ne harcoljon *ellenünk*, mert ellenünk harcolva ön Annak az akarata ellen harcol, akit ön mindig őszintén és becsületesen szolgált.[60]

Ezzel szemben de Beaufront azt kifogásolta, hogy Zamenhof „naiv módon azt reméli, hogy a homaranizmus teljes békét és boldogságot hoz az emberiségnek"[61]. Zamenhof erre a következőket válaszolta:

> Nagyon jól tudjuk, hogy a homaranizmus nem csinál angyalt az emberből, ahogyan az eszperantisták is mindig tudatában voltak ennek az eszperantót illetően. Mi egyáltalán nem reménykedünk abban, hogy megváltoztatjuk azoknak az embereknek a szívét, akik *nem akarják* a békét, mi csupán a) a népek közötti igazságot és testvériséget akarjuk előmozdítani azon nem kevés ember számára, akik ezt *kívánják*, és akik számára mindenféle kölcsönös testvéri szeretetet eleddig lehetetlenné tett a semleges nyelv, valamint a vallási és erkölcsi alapok hiánya; b) olyan, pontosan körvonalazott elveket kívánunk lefektetni (és közös véleménycserével állandóan csiszolgatni), amelyek képesek vezérelni azokat az embereket, akik a szívükben érzik a népek közötti egyenlőség és testvériség erkölcs parancsát, de állandóan vétkeznek ellene – egyszerűen az alapos megfontolás és egy határozott *program* hiányában.[62]

[58] L. L. Zamenhof: *Originala Verkaro*, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 100; Ulrich Lins: *La danĝera lingvo*, Gerlingen 1988, p. 29
[59] Zamenhof: *Originala Verkaro*, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 329, 334
[60] Uo. p. 335-336
[61] Uo. p. 336
[62] Uo. p. 336-337

Józan érvekkel Louis de Beaufront-nak sikerült felkeltenie sok francia érdeklődését az eszperantó iránt. Ezek egyike volt Emile Peltier, a Tours melletti Sainte-Radegonde hitközség papja. Peltier 1901-ben kezdett el eszperantóul tanulni, és már a következő évben egy másik francia eszperantista, Henri Aurou javasolta neki, hogy alapítsanak katolikus eszperantista szervezetet. Peltier-nek tetszett az ötlet. Aurou-val együtt kidolgozta az alapszabályt, és elkezdte a tagtoborzást. Tours érseke, René François megadta az engedélyt a társaság megalapítására.

> A véleményemet kéri arról a vállalkozásról, amelynek célja az egyes nemzetek katolikusainak egyesítése az eszperantónak nevezett nemzetközi segédnyelv révén. Én nagyon szívesen adom jóváhagyásomat ehhez a tervhez, amely – számomra úgy tűnik – elősegíti az örömhír terjesztését és a népek egymáshoz való közeledését.[63]

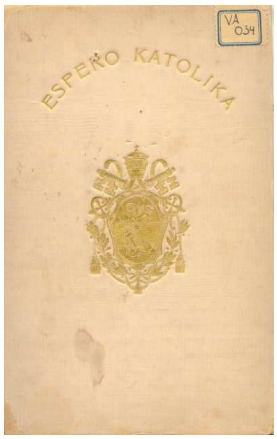

Ezt követően 1902 decemberében megalakult az „Espero Katolika”[64] társaság. Peltier-nek és Aurou-nak mintegy nyolcvan tagot sikerült toboroznia, de rajtuk kívül senki sem akart feladatot vállalni. Ezért meghiúsult az a próbálkozásuk, hogy a francia törvényeknek megfelelően bejegyeztessék a társaságot. 1903-ban Peltier és Aurou úgy döntött, hogy ideiglenesen lemondanak a társaságról, és helyette egy olyan folyóiratot alapítanak, amely „nemzetközi összekötő kapocsként szolgál a katolikusok között”. Az első szám 1903 októberében jelent meg „Espero Katolika” címmel. Aurou vállalta a lap szerkesztését, míg Peltier lett az igazgatója, ezen kívül gondoskodott az adminisztrációról és az előfizetők gyűjtéséről. De már négy hónap múlva, 1904 februárjában Aurou lemondott a szerkesztőségről, talán mert sok kritika érte a „nem teljesen korrekt nyelvhasználatot” súroló próbálkozási miatt.

Attól kezdve minden feladat Peltier nyakába szakadt, a lap szerkesztése éppen úgy, mind az előfizetések intézése és a tájékoztatás. Emellett Peltier-nek saját papi teendőit is el kellett látnia. A helyzetet pénzügyi problémák is súlyosbították, mivel a 300 előfizetésből befolyt bevételek 1904-ben nem voltak elegendők a szedés, nyomtatás és a postai költségek fedezésére. Ráadásul egészségi problémákkal is küszködött.

De Peltier optimistán dolgozott tovább eszményeiért. Új lendületet adott neki az első világkongresszus 1905-ben. Magával ragadta a nem csak a különböző nemzetekhez tartozók, hanem a különböző vallásúak közötti, általa lehetségesnek tartott testvériség gondolata, és ökumenikus tevékenységre sarkallta. 1906 januárjában megjelent „Minden keresztény paphoz intézett nyílt levele”:

> [...] Úgy vélem, hogy az első lépés a keresztény felekezetek egyesülése volna. Sok hit, imádság és remény közös bennünk, keresztényekben. Csak kevés dolog volt – még a nagyon távoli múltban –, ami elválasztott bennünket.
>
> Nem gondoljátok, hogy itt az ideje, hogy végre békésen, az egyesülés szellemében, testvérként és az egykori szenvedélyektől teljesen megtisztult lélekkel megvizsgáljuk régi ellentéteinket? Vajon nem visszás, sajnálatos és kárhoztatandó, hogy Annak tanítványai, aki a szeretet parancsát hagyta ránk, továbbra is gyűlölik egymást néhány századdal korábbi viszályok miatt?!

[63] 1902.12.06-án kelt levél; L. Lorenzo Rosati, Emile Peltier atya (1870-1909): *Espero Katolika* 1-5/1994, p. 39
[64] Katolikus Remény

Peltier javasolta keresztény eszperantista papok egyesületének a megalapítását az „egyetemes testvériséghez” vezető út közös megvitatására. Számos, részben bíztató, jórészt azonban szkeptikus visszajelzést kapott. Nem nehéz baráti párbeszédet kezdeményezni különböző felekezetű papok között – vélte a francia Requin atya –; azonban továbbra is probléma „a dogmatikai nézeteltérések elsimítása”. John Cyprian Rust anglikán pap elvben egyetértett Peltier nézeteivel, de kifejtette abbéli aggodalmát, hogy a katolikus és protestáns papok közötti együttműködés árthat az egyes egyházakban a nyelv jó hírének. Meglehet, hogy Peltier ténylegesen alábecsülte a felekezeti különbségeket, de az ezek meghaladására irányuló eszméi máig is aktuálisak.

Az 1906-os év egyben a katolikus eszperantó mozgalomnak adott első pápai áldás éve is. Ez év június 2-án egy római eszperantista pap, Luigi Giambene magánkihallgatáson átnyújtotta X. Piusz pápának az „Espero Katolika” addigi évfolyamait és Louis de Beaufront kis imakönyvét. Nem sokkal később az alábbi, június 27-én kelt és mons. Giovanni Bressan által jegyzett, olasz nyelvű levelet kapta:

> Azt a megtisztelő feladatot kaptam, hogy tudassam Önnel, a Szentatya kedvező szívvel és különös tetszéssel kegyeskedett fogadni az „Espero Katolika” folyóirat megjelent számait, amelyeket Ön Emile Peltier atya nevében tisztelettel átnyújtott Neki. Szíveskedjék tisztelendő eminenciád tudatni az említett atyával a pápa tetszését, és értesíteni apostoli áldásáról, amelyben Őszentsége részesítette őt és a folyóirat szerkesztőit.[65]

1906. augusztus 28-tól szeptember 2-ig rendezték meg Genfben a 2. Eszperantó Világkongresszust. Antonio Guinard spanyol atya mondta eszperantóul a szentmisét, amelyen Peltier látható megindultsággal ment fel a szószékre, hogy a genfi általános helynök engedélyével elmondja eszperantó nyelvű prédikációját.

De ez volt az utolsó világkongresszus, amelyen Peltier részt vehetett. Egyre jobban kínozta betegsége[66], és az „Espero Katolika” gyakran csak nagy késéssel jelent meg. De megjelent. „Erkölcsi és lelki ereje egyszerűen rendkívüli volt, sajnos a testi nem” – írta Nico Hoen a „Nemzetközi Katolikus Eszperantista Unió története”-ben[67], „és csak Istenbe vetett legmélyebb bizodalma adott erőt Peltier-nek erre a rendkívüli, csodálatra méltó kitartásra és bátorságra”.

Csak miután 1908 augusztusában már nem jelent meg a folyóirat, akadtak emberek, akik készek voltak magukra vállalni Peltier munkáját. A 24 éves Claudius Colas lett az új főszerkesztő, az angol Austin Richardson apát pedig az adminisztrációt vette át. 1909 elején az „Espero Katolika” újra megjelent Peltier cikkével, aki ily módon megszegte orvosa teljes nyugalmat előíró utasítását. Nem sokkal később Peltier Lourdes-ba zarándokolt, és arra kérte a Szűzanyát, hogy „vagy gyógyítsa meg, vagy adja meg neki a kegyelmet, hogy e szent helyen halhasson meg”. Ez utóbbi kegyelem adatott meg neki. Peltier 1909. február 17-én hunyt el 38-évesen Lorudes-ban. „Kezünkbe helyezte kedves folyóiratát, amint a haldokló anya baráti kezekre bízza szeretett gyermekét” – írta Claudius Colas az „Espero Katolika” 1909. márciusi számában.

Peltier halála után alig több mint egy évvel, 1910 áprilisában Párizsban megrendezték az első Katolikus Eszperantó Kongresszust. Ennek keretében megalapították a Nemzetközi Katolikus Eszperantista Egyesületet (IKUE). Célja szabályzata szerint: a) Teljesíti Jézus Krisztus parancsát: „Menjetek el az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek” (Mk 16,15). b) Rámutat az egyház egységére a nemzetközi nyelv használatával, a liturgiában és az apostoli

[65] Lorenzo Rosati fent említett cikke (p. 42) tartalmazza az olasz nyelvű eredeti szövegét is. Emile Peltierrel és az IKUE első éveivel kapcsolatos összes adatot ebből a cikkből és Nico Hoen: *Historio de Internacia Katolika Unuiĝo Esperantista (1903-1983)* c. cikkéből (*Espero Katolika* 7-12/1992, p. 114-163) merítettük.
[66] „Gyomorbajjal” küzdött, L. *Espero Katolika* 7-8/2000, p. 146
[67] *Espero Katolika* 7-12/1992, p. 125

tevékenységben. c) Hozzájárul ahhoz, hogy kortárs világunkban megvalósuljon a kölcsönös emberi megértés, a testvériség és a béke. d) Arra törekszik, hogy „mindnyájan egyek legyetek” (Jn 17,21).[68]

Az IKUE mennyei pártfogói: a Reménység Nagyasszonya (Dipatrino de l' Espero) 1913, X. Szent Piusz pápa 1951 és Kolbe Szent Miksa 1977 óta óta.[69]

A következő években a szervezet szépen fejlődött. Minden évben megrendezték az IKUE kongresszusát, így 1911-ben Hágában, 1912-ben Budapesten és 1913-ban Rómában. Az „Espero Katolika” lap rendes időközökben, havonta megjelent.

1914 augusztusában Lourdes-ban tervezték megrendezni az 5. IKUE-kongresszust. Az előkészületek a terv szerint haladtak; az „Espero Katolika” 1914. júliusi/augusztusi számában az IKUE elnöke, az ír Patrick Parker atya „nagy örömmel” jelentette be a kongresszusra adott pápai áldást. De váratlanul kirobbant az első világháború, és néhány héttel később, szeptember 11-én az elnök 29 éves korában elesett a marne-i csatában.[70]

Az „Espero Katolika” az első világháború alatt már nem jelenhetett meg, és megszakadt a katolikus eszperantisták egyéb tevékenysége is.

4.2. A protestáns eszperantó mozgalom

Az eszperantóul tanuló és azt alkalmazó protestáns keresztények is már a 20. század elején megalapították nemzetközi szövetségüket. Ennek létrejötte erősen kötődik az YMCA-hoz, a Fiatal Férfiak Keresztény Szövetségéhez. 1906-ban az YMCA Központi Bizottságának titkára, W. von Strack báró meglátogatta Genfben a 2. Eszperantó Világkongresszust. Hamarosan meggyőződött arról az értékről, amelyet az eszperantó képviselhet a szövetség számára, és 1907 januárjában egy nagyon kedvező cikket tett közzé az eszperantóról az YMCA néhány újságjában. Sikerült felkeltenie a szövetség számos tagjának érdeklődését a nyelv iránt, néhányan komolyan tanulni kezdték, és levelezőtársakat kerestek hittársaik között. 1908 februárjában egy Paul Hübner (1881-1970) nevű mülheimi (Rajna, ma Köln városrésze) német mérnök elkezdte kiadni az „Esperanto en la servo de la Dia Regno” (Az eszperantó Isten országának szolgálatában) című kis újságot. Céljait Hübner a következőképpen határozta meg: „legyen kapocs a keresztény eszmetársak között, közös tájékoztató a keresztény életről szerte a világon és kalauz Jézus Krisztushoz, egyetlen Megváltónkhoz”.[71]

Hasonlóan a katolikushoz, a protestáns eszperantó mozgalomban is korábban alapítottak újságot, mint szervezetet. És itt is a szerkesztő és az ügyvivő munkája hosszú időn keresztül egyetlen ember vállaira nehezedett, aki kész volt magára vállalni mind a munkát, mind a pénzügyi veszteségeket. 1908 végéig Hübner valamivel több mint 80 előfizetőt szerzett 12 országban, és 1909 januárjától a „Dia Regno”-ra (Isten országa) rövidített címen adta ki az újságot, amely ezen néven jelenik meg ma is, igaz, időnkénti megszakításokkal.

[68] Statuto de Internacia Katolika Unuiĝo Esperantista, Romo, 1977
[69] Dr. Jakubinyi György: *A Katolikus Egyház és az eszperantó* in: Studia Theologica Transsylvaniensia 2002. 3.sz.
[70] Carlo Sarandrea, Claudius Colas (1884-1914): *Espero Katolika* 9-10/2000, p. 177
[71] Henk A. de Hoog: *Nia Historio, K.E.L.I. de 1911-1961*, Hardinxfeld 1964, p. 7

A 7. Eszperantó Világkongresszuson Antwerpenben 1911. augusztus 25-én került sor a protestáns eszperantisták első összejövetelére. Ezen egyhangúan elfogadtak egy nemzetközi keresztény szövetség megalapítására irányuló javaslatot. A következő hónapokban élénk levelezés folyt a szervezet alapszabályáról és nevéről; végül a „Kristana Esperantista Ligo”-ban, rövidítve: KEL (Keresztény Eszperantista Liga) állapodtak meg. (1923-ben a nevet „Kristana Esperantista Ligo Internacia”-ra, rövidítve: KELI-re (Nemzetközi Keresztény Eszperantista Liga) változtatták. A KEL hivatalos megalapítására csak két évvel az antwerpeni összejövetel után került sor a berni világkongresszuson 1913. augusztus 24-én; Paul Hübnert választották meg elnöknek. Azonban a KELI alapítási dátumának hagyományosan 1911. augusztus 25-ét tekintik.[72]

Fontos esemény volt az összes keresztény eszperantista számára az Újszövetség eszperantó nyelvű kiadása 1912-ben. A John Cyprian Rust (1850-1927) lelkész által vezetett angol bizottság 1909-ben kezdte el a fordítást, és valamivel több, mint három év múlva megjelent „La Nova Testamento de nia Sinjoro kaj Savanto Jesuo Kristo”. Az első ötezer példányos kiadás néhány hónapon belül elfogyott.[73]

Ez a KEL számára is haladást jelentett. Jól működött az YMCA-val való együttműködés eszperantó tanfolyamok szervezése terén; 1914 elején az YMCA Központi Bizottsága hivatalosan is ajánlotta „az eszperantó terjesztését minden YMCA-egyesületben”[74]. A 10. párizsi világkongresszus keretében, amelyre 3739 fő jelentkezett, találkoztak volna a KEL-tagok egymással és az YMCA párizsi képviselőivel. De az IKUE Lourdes-i kongresszusához hasonlóan erre a világkongresszusra sem kerülhetett sor. És az „Espero Katolika”-hoz hasonlóan a „Dia Regno” esetében is az 1914. júliusi/augusztusi maradt egy időre az utolsó szám. Az első világháború félbeszakította a keresztény eszperantisták tevékenységét.

4.3 A két világháború között

Az első világháború alatt az eszperantó alkalmazása számos nehézségbe ütközött. Egyes országokban megtiltották az eszperantó nyelvű levelezést nyelvi cenzorok hiányában[75], máshol pedig az eszperantó folyóiratok behozatalát nem engedélyezték „a fronton küzdőkre gyakorolt kedvezőtlen hatása miatt”[76]. Szinte mindenhol jelentősen visszaesett az eszperantó tanfolyamok és találkozók száma. Mindössze 163 fő vett részt, jórészt az Egyesült Államokból és Kanadából 1915-ben a 11. Eszperantó Világkongresszuson San Franciscóban.[77] A semleges Svájcban az Eszperantó Világszövetség genfi irodája megszervezte a személyes levelek közvetítését az ellenséges országok között. Az eszperantó „kezdeményezője”, Lejzer Zamenhof 1917. április 17-én Varsóban szívbetegség következtében elhunyt.

Nem volt könnyű adatokat találni a keresztény eszperantisták első világháború alatti tevékenységéről. De figyelemre méltó Edmond Privat közlése a „Historio de Esperanto” című könyvben, aki szerint „az YMCA Világbizottsága különböző országokban több ezer eszperantó tankönyvet osztott szét a hadifoglyok között”.[78]

---

[72] Uo. p. 27
[73] Uo. p. 31
[74] Uo. p. 31
[75] Uo. p. 32; jó példa erre Zamenhof francia nyelvű levele az Ószövetség kéziratáról (L. lent).
[76] Ulrich Lins: *La danĝera lingvo*, Gerlingen 1988, p. 60; az Eszperantó Világszövetség Svájcban kiadott „Esperanto” c. újságjáról van szó.
[77] Henk A. de Hoog: *Nia Historio, K.E.L.I. de 1911-1961*, Hardinxfeld 1964, p. 33: „csak 163 eszperantista volt jelen, de 16 országból”; ellenben Edmond Privat szerint – *Historio de Esperanto*, parto II, p. 95: „Európából egyetlen egy küldött sem vett részt egy orosz utazón kívül, de néhány száz kanadai és amerikai eszperantista találkozott a Csendes-óceán Kiállításon. A „Nia historio” adatai hitelesebbnek tűnnek.
[78] Edmond Privat: *Vivo de Zamenhof*, East Perth, 1977, parto II, p. 95-96

1917-ben katolikus pacifisták megalapították a „Mondpacligo Blanka Kruco”-t, a Fehér Kereszt Világbéke Szövetséget, amely 1918-tól kezdve az eszperantót használta nemzetközi kapcsolataiban.[79]

Giesswein Sándor pápai prelátus, nyelvtudós, a keresztényszocialista mozgalom magyarországi megalapítója, országgyűlési képviselő, a Magyarországi Eszperantó Egyesület első elnöke, az IKUE vezetőségi tagja erősen ellenezte a háborút, több fórumon is felszólalt ellene, a háború alatt helyet adott egyházi épületekben és templomokban a háborúellenes szervezetek tevékenységének.[80] A Magyar Békeegyesület elnöke volt (1910), valamint alapítója és elnöke az Eszperantisták Nemzetközi Békeligájának (1923).

1920-ban újra indult az „Espero Katolika” és a „Dia Regno” folyóirat.[81] A rákövetkező években további keresztény eszperantista lapok és szervezetek alakultak. Külön figyelmet érdemel az „Internacio Katolika” (Katolikus Internacionálé, IKA), amelynek alapítását a mártír pap, Max Josef Metzger (1887-1944) kezdeményezte, aki később a béke harcosaként és az „ökumenizmus úttörőjeként” vált ismertté.[82] Bár az IKA alapítására a hágai[83] világkongresszus keretében került sor 1920-ban, szándékosan kerülte nevében az eszperantó szót. A szervezet azokhoz a katolikusokhoz is fordult, akik nem beszéltek az eszperantóul, és esetleg nem is kívánták azt megtanulni. 1921-től 1924-ig szerkesztette Metzger Grazban a „Katolika Mondo” (Katolikus Világ) című eszperantó nyelvű lapot.

1926 őszén, valamivel több, mint 12 évvel az Újszövetség után Londonban megjelent a teljes eszperantó Biblia (bár még a deuterokanonikus könyvek nélkül). Az Ószövetséget maga Zamenhof fordította le héberből. A munka már 1915-ben elkészült. Azonban nem küldte el azonnal a kéziratot kiadásra az angliai Bibliai Bizottságnak, helyette fontos akadályról tájékoztatta a bizottság elnökét, John Cyprian Rust lelkészt. Zamenhof *franciául* írt neki: „Sajnos a *jelei pillanatban* nem tudom megküldeni Önnek a fordítást, mivel a postánk (a háború miatt) semmi olyat nem továbbít, ami eszperantóul van írva. Tehát meg kell várnom a háború végét.” [84]

Emiatt a fordítás csak az első világháború – és két évvel Zamenhof halála után – jutott el Angliába, ahol 1919-től 1926-ig foglalkozott a Biblia Bizottság az átolvasásával, javításával, az Új- és Ószövetség nyelvi harmonizálásával, a szedéssel és korrektúrázással. Két kvéker hölgy, Priscilla (1833-1931) és Algerina Peckover (1841-1927) nővér kész volt rendelkezésre bocsátani a kiadáshoz szükséges pénzösszeget. Négy éven belül több mint ötezer példány kelt el az eszperantó Szentírásból, [85]és mindegyik felekezethez tartozó keresztény dicsérte a fordítás világos és pontos stílusát.[86]

---

[79] *Enciklopedio de Esperanto*, p. 239; L. szintén Ulrich Lins: *Max Josef Metzger und Esperanto* in: *Kontakto*, junio 1971

[80] Alfonz Pechán (red.): *Gvidlibro por supera ekzameno,* Hungara Esperanto-Asocio, Budapest, 1977, p. 90

[81] *Espero Katolika* 7-12/1992, p. 133; Henk A. de Hoog: *Nia Historio, K.E.L.I. de 1911-1961*, Hardinxfeld 1964, p. 40-42. 1920-ban tulajdonképpen nem közvetlenül a „Dia Regno indult újra”, hanem a „Kristana Espero” jelent meg Finnországban, amely azonban átvette annak szerepét, és 1921-től a nevét is.

[82] vagy „az ökumené prófétája”, amint az „Avveniere” olasz katolikus újság írta (1994.04.23.), L. in: *Espero Katolika* 8-10/1994, p. 141

[83] Pontosabban a hágai Eszperantó Világkongresszus keretében megrendezett IKUE-Kongresszuson. Vö. *Enciklopedio de Esperanto*, p. 206, 281

[84] L. L. Zamenhof: *Originala Verkaro*, ed. por J. Dietterle, Leipzig 1929, p. 472

[85] *Enciklopedio de Esperanto*, p. 49

[86] Íme Richard Schulz véleménye in: *Mein geliebtes Esperanto*, Gerlingen, 1984, p. 32: „Lejzer Markovics Zamenhof lefordította az egész Ószövetséget is. A héber nyelv kiváló ismerete és nyelvi zsenije lehetővé tette, hogy olyan mesterien adja vissza ezt a gigantikus művet, hogy fordítása semmilyen tekintetben nem marad el a nemzeti nyelvűektől világosság, pontosság és szépség tekintetében, sőt inkább felülmúlja azokat.”

A „Londoni Bibliát”– időnként kisebb korrekciókkal – azóta számtalanszor újranyomták. 1992-ben Brazíliában jelent meg a négy evangélium egy holland pap, Gerrit Berveling modern fordításában.[87] 1997-ben a teljes eszperantó Bibliát kiadták CD-n, beleértve a deuterokanonikus könyveket is.[88]

Míg a 20. század húszas éveiben egymást követték a sikerek és kudarcok, a harmincas évek a fiaskók és katasztrófák ideje volt. 1931-ben a Gerona melletti Collellben lakó katalán atyát, Juan Font Giraltot választották meg az IKUE elnökének; a következő évben átvette az „Espero Katolika” szerkesztését is. 1934 végén azonban megbetegedett, úgy hogy a lapot végül holland IKUE-aktivisták szerkesztették tovább. 1936-ban Font Giralt ismét jobban érezte magát, de akkor kezdődött el a spanyol polgárháború, amelyben tízezer keresztény halt meg vallása miatt. Font Giraltot szörnyen megkínozták; augusztus 17-én levágták mindkét kezét, testék pedig megégették.[89]

Az IKUE magyar szekciója, az Országos Magyar Katolikus Eszperantó Egyesület 1937. januárjától 1944. márciusáig havonta jelentette meg – összesen 53 füzetben, 534 oldalon – hivatalos lapját, a Katolika Stelo-t (Katolikus Csillag), a háború alatt sokszorosítva Cirkulletero címen. Szerkesztette Marczel Ágoston, Kovarcz Imre Károly, Csóra Simon és Mauksinszky László. A katolikus eszperantó mozgalom újdonságain kívül az egyházzal kapcsolatos híreket, vallásos és szépirodalmat jelentetett meg.

És most térjünk vissza a protestáns eszperantó mozgalomhoz. 1932-ben többévi szünet után ismét megjelent a „Dia Regno” folyóirat, ekkor ténylegesen ismét Paul Hübner szerkesztésében, akinek a 20-as években személyes, munkahelyi és pénzügyi okok miatt korlátoznia kellett a KELI-ben végzett tevékenységét. A harmincas években különösen Hollandiában virágzott az eszperantó, amiből bizonyos mértékben a KELI és az IKUE is profitált.[90]

Bonyolultabb volt a helyzet Németországban, ahol 1933 elején hatalomra került Adolf Hitler. Ismeretes és sajnálatos dolog, hogy kezdetben sok német keresztény is kedvező véleménnyel volt a nácizmusról, ezért nem meglepő, hogy Paul Hübner is arra hívja fel a „Dia Regno” 1933. 4. számában a külföldi KELI-tagok figyelmét, hogy sikerült megállítani „az ateista hullámot”, és „a kereszténység megmenekült”.[91]

Még 1936-ban Hübner annak a reményének adott hangot, hogy „bizonyos idő elteltével a mi németországi hivatalos szerveink is felismerik az eszperantó értékét, és ismét támogatják majd a mozgalmat”.[92]

De semmi sem igazolta ezt az optimizmust. 1936 februárjában Martin Bormann, Hitler helyettesének irodavezetője az alábbi rendeletet írta alá:

> Mivel kevert nyelv létrehozása ellenkezik a nemzeti szocializmus alapelveivel, és végeredményben csak az államok feletti hatalmak érdekében állhat, a Führer helyettese megtiltja az összes párttagnak és a pártszervezetek tagjainak, hogy bármiféle mesterséges nyelvi egyesülethez tartozzanak.[93]

Néhány hónappal később, 1936. június 20-án kelt rendeletében Heinrich Himmler Gestapo-főnök önfeloszlatásra szólítja fel a németországi eszperantó szervezeteket, amennyiben el akarják kerülni

---

[87] *La bona mesaĝo de Jesuo: laŭ Mateo* (Marko, Luko kaj Johano), trad. Gerrit Berveling, Chapecó 1992
[88] *EspeRom*, eL. Germana Esperanto-Asocio, Freiburg 1997
[89] Lorenzo Rosati, Juan Font Giralt: La unua esperantista martiro, *Espero Katolika* 1-5/1994, p. 46-49
[90] *Nia historio*, p. 92-95; *Espero Katolika* 7-12/1992, p. 139
[91] Uo. p. 75
[92] Uo. p. 78
[93] Ulrich Lins: *La danĝera lingvo*, Gerlingen 1988, p. 119

az erőszakos felszámolást.[94] Attól kezdve tilos volt a KELI és az IKUE számára minden németországi tevékenység; a KELI nemzetközi tevékenységét hollandok és svédek vették át.[95] Míg a német eszperantisták többsége elbátortalanodott, és tudomásul vette az eszperantó tevékenységek betiltását, Paul Hübner továbbra is írta cikkeit a „Dia Regno”-ban, amelyek 1938 januárjától azonban csak „N.N.” aláírással jelenhettek meg.[96]

A harmincas évek végétől mind az „Espero Katolika”-t, mind pedig a „Dia Regno”-t Hollandiában adták ki.[97] Majd elkezdődött a második világháború, és a két lap nem tudott eljutni az előfizetők jó részéhez. Az 1940. januári/februári volt az „Espero Katolika” utolsó száma egészen a háború végéig[98] 1940. május 10-én német csapatok foglalták el Hollandiát, és 1941 februárjában jelent meg ugyanitt a „Dia Regno” utolsó száma, mivel márciusban „a teljes eszperantó mozgalmat mint ’zsidó dolgot’ betiltották Hollandiában”.[99] De a keresztény eszperantisták tevékenysége a második világháború alatt sem szüntetelt teljesen: 1941-től 1945-ig a KELI svéd szekciója az ideiglenes, „Provizora Dia Regno”-nak összesen hét számát küldte szét, jóllehet ezeknek is csak kis része jutott el a címzettekig.[100]

A Hitler és Sztálin befolyási övezetébe tartozó országokban az eszperantistákat is súlyosan érintették a diktátorok rémtettei. Németországban sok eszperantistát tartóztattak le, és hurcoltak koncentrációs táborba csupán azért, mert az eszperantóért tevékenykedtek;[101] másokat elsősorban zsidó származásuk vagy békeszerető nézeteik miatt internáltak. A nácizmus áldozatai közé tartozik Zamenhof három gyermeke is. Őket 1940 januárjában tartóztatták le. Zamenhof egyetlen fiát, Adamot közvetlenül utána agyonlőtték; Zofiát és Lidját 1942-ben a treblinkai koncentrációs táborba hurcolták, ahol ugyanazon év augusztusában, illetve októberében meggyilkolták.[102] Az eszperantista Max Josef Metzgert, az „Una Sancta” mozgalom megalapítóját 1943-ban letartóztatták és „defetizmus” vádjával halálra ítélték; 1944. április 17-én lefejezték.[103] Titus Brandsma holland karmelita atya vértanúhalált szenvedett 1942. július 26-án a dachaui koncentrációs táborban. Az IKUE tagja volt. Kitűnt mist újságíró, egyetemi tanár; a náci megszállás alatt az ellenállás egyik szervezője volt. 1985. november 3-án II. János Pál pápa boldoggá avatta. És amint Jakubinyi érsek atya írja, „az ő személyében a katolikus eszperantista mozgalom bevonult a szentek világába is!”[104]

Sztálin, a szovjet diktátor minden olyan embert gyanúsnak tekintett, akinek nemzetközi kapcsolatai voltak, ebbe a csoportba tartoztak az eszperantisták is. A „nagy tisztogatás” alatt, amely szélesebb körben 1937-ben kezdődött el, különböző becslések szerint összesen 2.000-30.000 eszperantista pusztult el.[105] Sztálin áldozatai között vannak neves eszperantó írók és eszperantológusok, például Vlagyimir Varankin (1902-1938) vagy Ernest Drezen (1892-1937).

---

[94] Uo. p. 120
[95] *Nia historio*, p. 78
[96] Uo. p. 78
[97] Uo. p. 102; *Espero Katolika* 7-12/1992, p. 140
[98] *Espero Katolika* 7-12/1992, p. 142
[99] *Nia historio*, p. 102
[100] Uo. p. 104-105
[101] Példa in: *La danĝera lingvo*, p. 131
[102] Ulrich Lins: *La danĝera lingvo*, Gerlingen 1988, p. 128; L. szintén in: Henk Thien, *La vivo de d-ro L. L. Zamenhof en bildoj*, Nerlando, 1984, p. 110-119
[103] Ulrich Lins: *La danĝera lingvo*, Gerlingen 1988, p. 131; azért tartóztatták le, mert tanulmányt írt a náci rezsim összeomlása utáni új kormány megalakításáról. L. in: http://www.verlagdrkovac.de/3-86064-842-X.htm
[104] Dr. Jakubinyi György: *A Katolikus Egyház és az eszperantó* in: Studia Theologica Transsylvaniensia 2002. 3.sz.
[105] Ulrich Lins: *La danĝera lingvo*, Gerlingen 1988, p. 394-397

4.4. A háború utáni korszak

A háború befejeződése után a két keresztény eszperantó szervezet, az IKUE és a KELI viszonylag gyorsan rendezte sorait a nyugati országokban. 1946-tól ismét megjelenik az „Espero Katolika” és a „Dia Regno”,[106] nem sokkal később pedig protestáns eszperantisták új kezdeményezése valósul meg: 1948 nyarán megrendezték a svédországi Tostarpban a KELI első kongresszusát. Korábban a KELI-tagok jórészt a világkongresszusokon, külön ülések keretében találkoztak. De az első saját kongresszus minden tekintetben sikeres volt. „A több ezer, még orvosolatlan sebtől vérző Európában a hét országból összesereglett, egy nyelvet beszélő keresztény testvérek puszta együttléte [...] felejthetetlen élmény volt” számol be Henk de Hoog a KELI-ről írt történetében.[107] Mivel e nemes kezdeményezést a jövőben sem kívánták nélkülözni, 1948-tól szinte minden évben tartanak KELI-kongresszust.

Tizenegy éves szünet után 1950-ben a katolikus eszperantisták ismét megrendezték kongresszusukat. A huszonkettediket, egyúttal (1913 és 1935 után) a harmadik rómait.

Nagyon nehéz volt a helyzet Kelet-Európában, ahol a Szovjetunió befolyási övezetében kommunista rezsimek alakultak, amelyek nem kedvelték sem az eszperantót, sem a kereszténységet, tehát kettős okuk volt arra, hogy akadályozzák az IKUE és a KELI tevékenységét. A hidegháború idején nem voltak kívánatosak a nyugati országokhoz fűződő kapcsolatok, márpedig itt székelt az IKUE és a KELI, a Szovjetunió csatlós államainak kormányai pedig az „igazi világnyelv”, az orosz felé próbálták terelni az állampolgárok érdeklődését. Például a Német Demokratikus Köztársaságban 1949-től 1965-ig az eszperantistáknak nem volt szabad szervezkedniük, sem nyilvánosan népszerűsíteniük a nyelvet,[108] és azután is az eszperantó tevékenység csak meghatározott intézmények keretein belül volt lehetséges, ezek pedig nem szándékoztak együttműködni az IKUE-val és a KELI-vel.

Valamivel kedvezőbb volt a helyzet Lengyelországban, ahol a kormány 1957-ben legalább engedélyezte az „Espero Katolika” behozatalát (jóllehet problémák voltak az előfizetések eljuttatásával).[109] De hosszú időre lehetetlenné vált a szorosabb együttműködés a keleti és nyugati keresztény eszperantisták között, így nem lehet csodálkozni, hogy az ötvenes és hatvanas években az IKUE és a KELI összes kongresszusát nyugati országban rendezték meg.

Miután a II. Vatikáni Zsinatot (1962-1965) követően a katolikus egyház kinyilvánította szándékát az ökumenikus együttműködésre, az IKUE 1966 júniusában elfogadta a KELI felhívását a két szervezet közös kongresszusának a megrendezésére. Erre és vele egy időben az IKUE 32., illetve a KELI 21. kongresszusára 1968-ban került sor a németországi Limburgban.[110]

Ugyanebben az évben a „prágai tavasz” arra bátorította a cseh IKUE-szekció és a huszita egyház tagjait, hogy saját országukba hívják meg az ökumenikus eszperantó kongresszust, amelyet 1970 nyarán Brünnben rendeztek volna meg. De a szovjet hadsereg inváziója után hamarosan megkezdődött a „normalizálódási folyamat”, és a kulturális és belügyminisztérium a tervezett

[106] *Espero Katolika* 7-12/1992, p. 142; *Nia historio*, p. 110 (A „Dia Regno” 1946-ban még az „ideiglenes” jelzővel jelent meg.)
[107] *Nia historio*, p. 113
[108] Ulrich Lins: *La danĝera lingvo*, Gerlingen 1988, p. 439, 490
[109] *Espero Katolika* 7-12/1992, p. 147
[110] Uo. p. 155

időpont előtt hat héttel letiltotta a kongresszus megtartását. Azt végül Klagenfurtba helyezték át, de csak kevés kelet-európai jelentkező tudta időben beszerezni a szükséges osztrák vízumot.[111]

De megmaradt még a cseh IKUE-tagok másik rendezvénye, az 1969-ben alapított Katolikus Eszperantó Táborozás. Hivatalosan Szabadidős Eszperantó Táborozásnak hívták, hogy ne tűnjön szembe vallási jellege. Bizonyos ideig nyaranta itt találkozgattak testvéri szellemben Csehszlovákia és néhány más ország, pl. Lengyelország, Magyarország, Hollandia és Olaszország ifjú katolikusai, mígnem 1977 júliusában a rendőrség megszállta a tábort, és letartóztatta a szervezőket, Miloslav Šváčeket és Vojtěch Srna atyát. Majd nem sokkal később felszámolták a cseh IKUE-szekciót.[112]

Jóval bíztatóbb volt a helyzet Lengyelországban, ahol ugyanazon év nyarán került sor a 37. IKUE-kongresszusra. A maga nemében egyedülálló, az első, szocialista országban megrendezett kongresszus volt, ugyanakkor több mint 700 résztvevőjével egyben a legnagyobb is.[113] A vasfüggöny lehullása előtt még kétszer, 1978-ban Varnában és 1987-ben Częstochowában találkoztak szocialista országban megrendezett IKUE-kongresszuson keleti és nyugati katolikusok.

A totalitárius rendszerek összeomlása megadta a kelet-európai keresztény eszperantistáknak a régóta áhított szabadságot. Betiltása után majdnem 13 évvel 1990. május 19-én újjáalakult a cseh IKUE-szekció,[114] és Miloslav Šváček vezetésével az IKUE egyik legaktívabb országos szervezete lett. Romániában és Litvániában is aktív IKUE-szekciók alakultak.

A két szervezetet, az IKUE-t és a KELI-t jelenleg a folyamatosság és stabilitás jellemzi. 1961-től 2000-ig a német Adolf Burkhardt lelkész volt a KELI elnöke (1975-1981-es megszakítással), míg 2000 nyarán tisztét Jacques Tuinder (Hollandia) vette át. Ugyanezt a hivatalt az IKUE-ben 1979-től 1995-ig az olasz Diulio Magnani atya (Rimini) töltöttbe be, amikor is Antonio de Salvónak adta át a stafétabotot. 1995-ben első ízben volt két IKUE-kongresszus egy éven belül: a 48. kongresszus Olmützben (Csehország) és a 49. a 11. Ökumenikus Eszperantó Kongresszus keretében Kaunasban (Litvánia). És szintén 1995-ben sikerült az IKUE-nak saját székhelyet vásárolnia Rómában, amelyben most a szervezet irodája és az „Espero Katolika” szerkesztősége működik.

l996. augusztus 10-én belgiumi, németországi, szlovákiai, csehországi és magyarországi ifjú katolikusok a 15. Katolikus Eszperantó Tábor keretében Sebranicében megalakították az IKUE ifjúsági szervezetét IKUE-Junularo vagy röviden IKUEJ néven. Céljai az alapszabályzat szerint a következők:

- fiatal eszperantisták segítése az Istenhez és a keresztény életmódhoz vezető út fellelésében,
- fiatal katolikusok kölcsönös megértésének és nemzetközi együttműködésének az elősegítése szerte a világban,
- fiatal katolikusok megerősítése hitükben,
- az eszperantó terjesztése katolikusok között.[115]

A szervezet tagjai nem csak gyakran találkoznak a katolikus eszperantó táborozások, IKUE-kongresszusok és más keresztény rendezvények alkalmával, hanem élénk levelezést és internetes kapcsolatot tartanak fenn a szervezet afrikai és a kínai tagjaival.

---

[111] Miloslav Švácek, Kiel ni aranĝis katolikajn Esperanto-Tendarojn dum totalisma sistemo, *Dio Benu* 1/1999 (33), p. 26; Adolf Burkhardt: Wenn die Ökumene Esperanto spricht: Die zwölf Kongresse von IKUE und KELI (1968-1996), *Ökumenisches Esperanto-Forum*, junio 1998 (30), p. 1

[112] L. a „Kiel ni aranĝis katolikajn Esperanto-tendarojn dum totalisma sistemo” cikksorozatot, *Dio Benu* 2/1998-4/1999

[113] Georgo Korytkowski: *Internacia lingva komunikado en la Eklezio kaj nuntempa mondo*, Warszawa 1986, p. 36

[114] *Espero Katolika* 7/1990, p. 120-126

[115] *Dio Benu* 3/1996, p. 70-73

A katolicizmus és az eszperantó változó viszonyának jelképes jelensége többek között, hogy az 1931-1933-ban kiadott Katolikus Lexikon meg sem említi az eszperantót, addig a Magyar Katolikus Lexikon terjedelmes címszóban foglalkozik az eszperantóval, nem beszélve a neves eszperantistákról, szervezeteikről és intézményeikről.

4.5. A pápák és püspökök viszonya az eszperantóhoz

Míg az előző fejezetben főleg papok és laikusok kiállásáról volt szó az eszperantó érdekében, most az egyház magas rangú képviselőinek az eszperantó mozgalomhoz való viszonyulását vizsgáljuk meg közelebbről.

Már 1931-ben a német „Lexikon für Theologie und Kirche" (Teológiai és egyházi lexikon) a következő szavakkal zárja cikkét: „A pápák – kezdve X. Piusztól (valamint számos bíboros és püspök) – üdvözölték és támogatták az eszperantó mozgalmat".[116] És valóban, a 20. században minden pápa kedvezően viszonyult a katolikus eszperantisták működéséhez.[117] A 20. század harmincas éveinek elején az „Espero Katolika" címlapján az alábbi jegyzet jelent meg: „X. Piusz pápa 1906. június 27-én, XV. Benedek pápa 1920. augusztus 20-án és XI. Piusz Pápa 1924. október 11-én áldásával tisztelt meg".[118] Ezeket és egyéb áldásokat is dokumentálnak az „Espero Katolika" akkori számai.[119]

X. Piusz pápa 1906-tól egészen 1914-ben bekövetkezett haláláig minden évben elküldte áldását az „Espero Katolika"-nak és a katolikus eszperantistáknak.[120] Ezen kívül nem egy audiencián beszélt az eszperantóról. 1909. április 4-én azt mondta Isidoro Clének, egy brüsszeli egyházi intézmény eszperantista igazgatójának: „Az eszperantó nagy jövő előtt áll."[121]

Vannak egyéb olyan idézetek is, amelyekről csak az említett pápa halála utáni időből találunk forrásokat, ezek azonban semmit nem közölnek a megnyilatkozások idejéről és körülményeiről, ezért hitelességük esetleg megkérdőjelezhető. Ilyen idézet például a katolikus, de még gyakrabban nem katolikus eszperantisták tájékoztatóiban különböző változatokban ismételten felbukkanó, X. Piusznak tulajdonított mondás, amely szerint: „Az eszperantó nyelvben az egész világ katolikusai közötti kapcsolatok ápolásának értékes eszközét látom".[122] Jóllehet X. Szent Piusz szívélyes viszonya az eszperantistákhoz hihetővé teszi, hogy az idézett mondat hűen tükrözi személyes véleményét, azonban már kevésbé lehetünk biztosak abban az idézetben, amely állítólag XII. Piusztól származik: „A civilizáció jövőjében a középkori latinhoz hasonló szerepet jósolok az eszperantónak".[123]

---

[116] *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg,1931, vol. III, p. 800

[117] Részletes tanulmány a pápák eszperantóval szembeni magatartásáról jelenleg csak olasz nyelven található az Interneten: Carlo Sarandrea, *Discernimento dei papi da San Pio X a oggi sul carisma die cattolici esperantisti,* http://www.museosanpiox.it/sanpiox/espsarandrea.html

[118] L. szintén in: *Espero Katolika* 1-5/1994, p. 48

[119] *Espero Katolika*, 1920. augusztus-szeptember, p. 191, 1921. február, p. 27, 1924. december, p. 50, 1926. október, p. 1 stb.

[120] *Espero Katolika*, 1922. július, p. 288

[121] *Espero Katolika*, 1909. augusztus (különszám), p. 197

[122] Isai Dratwer, *Pri internacia lingvo dum jarcentoj*, Tel-Avivo, 1977, p. 196. Dratwer könyvében különösen a XXIII. Pál pápától idézet mondat ébreszt kételyeket: „Az eszperantó korunk egyetemes nyelve", és mindenképpen nem helytálló az az értesülése, hogy VI. Pál pápa „1967. évi húsvéti üzenetének végén tíz nyelven mondta el, köztük eszperantóul: 'Krisztus feltámadott'" (p. 197).

[123] *Pri internacia lingvo dum jarcentoj*, p. 196. Vö. Carlo Sarandrea: „Feliĉan Paskon en Kristo resurektinta", *Espero Katolika* 1-5/1994, p. 14: „XII. Piusz pápa mondta a következő híres mondatot: 'Az eszperantó a jövő latinja" (erre vonatkozóan azonban semmilyen dokumentumot nem találtunk)". Jerzy Korytkowski, *Internacia lingvo en Eklezio kaj mondo*, p. 167, így idézi XII. Piusz pápát: „Az eszperantó a holnap latinja lesz".

1964. május 19-én VI. Pál pápa kihallgatáson fogadta az IKUE néhány vezetőjét. Az akkori IKUE-elnök, a belga Alfons Beckers atya beszámolója szerint a pápa „élénk érdeklődést tanúsított a katolikus eszperantó mozgalom iránt". Elismerte az eszperantó szükségességét és hasznosságát, és aláhúzta, hogy támogatni kívánja a nyelvet, amely lehetővé teszi a népek kölcsönös megértést, elősegítve ezzel a harmóniát és a békét."[124]

Az „L'Osservatore Romano" által is dokumentált első pápai megnyilatkozás is VI. Páltól származik. Az 1975-ös Szent Évben Rómában rendezték meg az IKUE 36. Kongresszusát. Az általános kihallgatás keretében 1975. augusztus 13-án a Szent Péter téren VI. Pál megszólította a jelen lévő csoportokat: „A másik nemzetközi csoport, amelyet hamarosan külön is bemutatok, a katolikus eszperantisták nemzetközi kongresszusának résztvevői. Nézzék, zöld a zászlajuk, amely a remény szimbóluma. Ők az eszperantisták."[125]

És a kongresszus résztvevőit olasz nyelven az alábbi szavakkal köszöntötte:

> Nem akarjuk befejezni audienciának ezen részét anélkül, hogy ne intéznénk üdvözletünket és jókívánságainkat a katolikus eszperantisták 36. nemzetközi kongresszusának résztvevőihez. Önök sajátos kulturális céljaitokhoz egy nagyon finom vallási színt kevernek, csatlakozva ezzel a jubileum szelleméhez, amely minden jóakaratú embernek a megújulásról, megtérésről, a szerető és megbocsátó Istenhez való visszatalálásról szól. Ez a szellem vezesse önöket az eltérő nyelveket beszélő, különböző népek közötti testvériség és kölcsönös megértés előmozdításában az erre irányuló programjuk megvalósítása során. Ez a mi őszinte jókívánságunk, amelyet az Úr ajándékait kedvessé tevő apostoli áldásunkkal kívánunk megerősíteni.[126]

Két évvel később rendezték meg a már említett 37. IKUE-kongresszust Częstochowában. Fővédnöke Karol Wojtyla, a későbbi II. János Pál pápa volt. A kongresszushoz intézett üdvözletében azt írta: „Amint Jézus Krisztus imádkozott tanítványaiért az egység érdekében (Jn 17,11), úgy imádkozom én is az egyház nevében az önök szándékaikért. Egy hit és egy szeretet segítse önöket a megosztott világ egy nyájba terelésében egy pásztor vezetése alatt. Egy nemzetek felett álló nyelv, az eszperantó is szolgálja hatékonyan e neves cél elérését."[127] Wojtyla vállalta, hogy eszperantóul mond misét VI. Pál pápa külön engedélye alapján[128], de az utolsó pillanatban a poznani érsek, Antoni Baraniak temetése megakadályozta őt ebben a szándékában.[129]

Az 1978. évben történt pápává választása után majdnem 13 év telt el, amikor II. János Pál első pápaként eszperantóul szólalt meg a nyilvánosság előtt. Ez a 6. Ifjúsági Világnapon történt Częstochowában, ahol 1991. augusztus 14-én több mint egy millió fiatal résztvevőhöz intézte üdvözlő szavait:

> *Mi donas ankaŭ en Esperanto bonvenan saluton al la junaj pilgrimantoj el la tuta mondo en ĉi tiu tago de universala frateco, kiu vidas nin unuigitajn kiel filojn de unu sama Patro en la nomo de Kristo, vero de la homo.*
>
> [Eszperantóul is szeretném köszönteni az egész világból érkezett fiatal zarándokokat az egyetemes testvériségnek ezen a napján, amely egyesülve lát bennünket ugyanannak az Atyának fiaiként Krisztus, az ember igazsága nevében.]

---

[124] *Espero Katolika* 7-12/1992, p. 152 (eredeti forrás: *Espero Katolika* 6/1964)
[125] *Esperanto Katolika* 9-10/1996, p. 164-165
[126] *L'Osservatore Romano* 115 (1975.08.15.), p. 2; eszperantó fordítás in: *Espero Katolika* 9-10/1996, p. 165
[127] Georgo Korytkowski, *Internacia lingva komunikado en la Eklezio kaj nuntempa mondo*, Varsovio 1986, p. 36
[128] Ezt bizonyítja latin nyelvű távirata in: *Espero Katolika* 8/1991, p. 133
[129] *Internacia lingva komunikado en la Eklezio kaj nuntempa mondo*, p. 36

A következő napon szintén több nyelven üdvözölte a Częstochowában összegyűlt fiatalokat. Eszperantóul a következőket mondta:

> *Karegaj junoloj! La sperto de kredo, travivita ĉe la piedoj de la "Nigra Madono", restu neforigeble gravurita en viaj koroj. Sanktega Maria akompanu vin!*
>
> [Drága fiatalok! A Fekete Madonna lábainál megtapasztalt hit élménye véződjön örökre szívetekbe. A Szűz Mária kísérjen benneteket!][130]

Majdnem két évvel később, 1993 nyarán II. János Pál pápa apostoli áldását adta Valenciában az eszperantó világkongresszus résztvevőire:

> A Pápa Őszentsége őszinte üdvözletét küldi a Valenciában megrendezett 78. Eszperantó Világkongresszus szervezőinek és résztvevőinek, és arra biztatja őket, hogy folytassák tiszteletre méltó munkálkodásukat egy olyan világért, amelyet a kölcsönös megértés és az egység ural.
>
> Ugyanakkor arra buzdítja a Szentatya a különböző országokat, kultúrákat és hiteket képviselő, de közös nyelvet beszélő résztvevőket, hogy találkozójukkal demonstrálják a testvériességet, amelynek mindenféle megkülönböztetés nélkül uralkodnia kellene az emberek, mint Isten gyermekei nagy családjának tagjai között, és erősítsék magukban és közösségükben annak tudatát, hogy ők a béke építőmesterei otthoni környezetükben és társadalmukban.
>
> Ezekkel a kívánságokkal és Isten pártfogását kérve a Pápa Őszentsége örömmel adja óhajtott apostoli áldást a kongresszus munkájára és résztvevőire.[131]

1994. április 3-án II. János Pál pápa első ízben mondta el eszperantóul is húsvéti üdvözletét az „Urbi et orbi" áldás előtt a következő szavakkal: „Feliĉan Paskon en Kristo resurektinta".[132] Ezt követte ugyanebben az évben karácsonyi jókívánsága is: „Dibenitan Kristnaskon kaj prosperan novjaron".[133] Attól kezdve a Szentatya minden évben megismételte ezeket az üdvözlő szavakat, és a hagyományt XVI. Benedek is folytatja.[134]

1997.08.31. és 09.07. között rendezték meg Rómában és Riminiben a jubileumi, 50. IKUE-kongresszust, amelyet a „Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket!" témának szenteltek. Az általános audiencián a Szent Péter téren 1997. szeptember 3-án II. János Pál közvetlenül, eszperantó nyelven üdvözölte a résztvevőket:

> *Mi ĝojas bonvenigi la responsulojn de Internacia Katolika Unuiĝo Esperantista, engaĝitajn en sia kvindeka kongreso. Karegaj, la temo de via renkonto reprenas la misian taskon, konfiditan de Kristo al sia Eklezio. Akceptu ĝin malavare kun tiu spirito de universaleco, kiu estas ĉe la bazo de la lingvo, kiun vi kulturas.*[135]
>
> [Örömmel üdvözlöm a Nemzetközi Katolikus Eszperantista Unió felelős vezetőit ötvenedik kongresszusukon. Drága testvéreim, találkozásotok témája a Krisztus által egyházára bízott

[130] Mindkét üdvözlőbeszédet leközölte eszperantóul a *L'Osservatore Romano* is (1991.08.22.); L. szintén in: *Espero Katolika* 8/1991, p. 131-133
[131] *Esperanto* 9/1993, p. 143
[132] *L'Osservatore Romano*, 1994.04.06-05.; L. szintén in: *Espero Katolika* 1-5/1994, p. 13-15, 56
[133] *L'Osservatore Romano*, 1994.12.27-28.; L. szintén in: *Espero Katolika* 11-12/1994, p. 1-3
[134] 1995 karácsonyán is, amikor betegsége miatt csak olaszul és franciául tudta elmondani üdvözletét, az összesen 54 nyelvet magába foglaló listán az eszperantó is ott volt; L. in: *Espero Katolika* 3-4/1996, p. 53-56
[135] *L'Osservatore Romano*, 1997.09.04., p. 5; L. szintén in: *Espero Katolika* 7-8/1997, p.120

missziós feladat folytatása. Fogadjátok azt jó szívvel az egyetemességnek abban a szellemében, amely az általatok művelt nyelv alapját képezi.]

A katolikus eszperantó mozgalom nem csak közvetlenül, a pápák szavával kapott elismerést a Vatikánból. Miután a II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) döntött a liturgia reformjáról, az eszperantó mint szertartásnyelv 1966 áprilisában részbeni, 1968 júliusában pedig teljes elismerést nyert.[136] 1990. november 8-án a vatikáni Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció jóváhagyta az eszperantó miseszövegeket.[137] Ezeket a Wladyslaw Miziolek varsói segédpüspök (1914-2000) vezette bizottság gondozta. 1995 nyarától kapható a Misekönyv és a vasár- és ünnepnapi olvasmányok" két luxus kivitelű kötetben, összesen 904 oldalon.

A Világiak Pápai Tanácsa 1992. január 11-én kelt határozatában hivatalosan is hívők nemzetközi közösségének ismerte el az IKUE-t, így pápai jogú világi szervezet lett, akárcsak a Focolare. Ezzel az IKUE elfoglalta méltó helyét a katolikus egyházban[138]. A határozat nagyra értékeli az IKUE alapszabályzatban lefektetett céljait, valamint „a szervezet programjaiban és szolgáltatásaiban megvalósuló különféle tevékenységeit (keresztényi nevelés, kiadványok és kommunikáció, jótékonysági és ökumenikus tevékenységek)".[139]

A Szentszék megbízásából mindig egy-egy püspök képviseli az IKUE ügyeit a kongregációk előtt. Ilyen volt Eduard Macheiner salzburgi érsek-prímás is, aki az eszperantisták zöld csillagát mellkeresztjébe is belefoglalta. Majd Alfred Pichler bosnyák-banjalukai püspök, Władimir Miziołek varsói segédpüspök, Miloslav Vlk prágai bíboros-érsek szerepelt az eszperantista püspökök között.

A katolikus eszperantó mozgalom számára figyelemre méltó, gyakorlati fontosságú elismerés volt az eszperantó alkalmazása a Vatikáni Rádióban. A következő fejezetben részletesen is szólunk az adásokról.

Azonban érdemes megvizsgálni az érem másik oldalát is, azaz hogy vannak-e negatív megnyilvánulások a Vatikán részéről az eszperantóval kapcsolatban. Kétségtelen tény, hogy időnként újságcikkekben találkozni lehet ilyen megnyilatkozásokkal. Például a német KNA katolikus hírügynökség 1995. február 2-án a következőről számol be: „Kezdetben bizalmatlanság mutatkozott a katolikus egyházban az eszperantóval szemben. Például megalkotójában szabadkőművest gyanítottak."[140] A „Christ in der Gegenwart" című német katolikus lap 1995.09.24-i számában pedig az eszperantó nyelvű Misekönyv kiadásáról a következőt olvassuk: „A vatikáni Istentiszteleti és Szentségi Kongregációnak először jelentős ellenállást kellett legyőznie, végül azonban jóváhagyta a Római Misekönyv eszperantó nyelvű fordítását."

A Misekönyv maga a magyarázat rá, milyen „jelentős ellenállásról" volt szó. Bevezető lapjain olvasható az 1990. március 20-án kelt, „Irányelvek a szentmise eszperantó nyelven történő celebrálására" című dokumentum olasz és eszperantó nyelven. Ebben hivatkozás történik az 1976. június 5-i „Decem iam annos" körlevélre, amely visszalépést jelent a katolikus eszperantó mozgalom számára. A levél szerint „az eszperantó nyelv nem rendelkezik olyan tulajdonságokkal, hogy liturgikus nyelvnek lehetne tekinteni, és liturgikus eseményeknél rendesen alkalmazni lehetne azon oknál fogva, hogy nem a nép nyelve."[141]

---

[136] Jerzy Korytkowski, *Internacia lingvo en Eklezio kaj mondo*, Romo 1976, p. 133: „részleges jóváhagyás a Vatikán 1966.04.26-án kelt levelével […], teljes elismerés a Vatikán 1968.07.16-án kelt levelével"
[137] *Espero Katolika* 5-6/1992, p. 51
[138] Dr. Jakubinyi György: *A Katolikus Egyház és az eszperantó* in: Studia Theologica Transsylvaniensia 2002. 3.sz.
[139] *Espero Katolika* 1-2/1992, p. 19-22
[140] Timm Maximilian Hirscher, Esperanto - das neue Latein in der Kirche, *KNA Korrespondentenbericht* (55), 1995.02.02.
[141] *Meslibro*, Roma 1995, p. 9

Azzal „gyanúval” kapcsolatban, hogy Zamenhof szabadkőműves volt, egyrészt le kell szögeznünk, hogy ez a feltételezés a francia André Cherpillod történész 1997. évi kutatásai szerint „minden bizonnyal” nem igaz,[142] másrészt pedig az eszperantó elsősorban nyelv, amely nem kötődik semmiféle sajátságos világnézethez.

Több pápához hasonlóan Kolbe Szent Miksa is számos alkalommal kedvezően nyilatkozott az eszperantóról. 1937-ben a következő szavakkal buzdította a niepokalanówi ferences szeminárium hallgatóit: „A Szeplőtelen Szűz helyesli részvételeteket az eszperantó mozgalomban.”[143] Csak vértanúhalála akadályozta meg abban, hogy lapját, a Szeplőtelen Lovagját (La Kavaliro de la Senmakula) eszperantóul is kiadja.[144]

Ha a püspökök és bíborosok eszperantóhoz fűződő viszonyát vizsgáljuk, könnyen találunk több száz, keresztény eszperantó rendezvények alkalmával küldött vagy elmondott, szívélyes üdvözletet. Amikor IKUE-kongresszust rendeznek valamelyik, erős katolikus eszperantó mozgalommal rendelkező országban, például Csehországban, Olaszországban vagy Lengyelországban, már szinte magától értetődik, hogy egy vagy több magas rangú egyházi tisztségviselő személyesen is ellátogat a kongresszusra, hogy üdvözölje a résztvevőket, értékelje tevékenységüket, és velük együtt mondja el a szentmisét.[145] Néhány országban, például 1991-ben Csehországban és 1993-ban Szlovákiában a püspöki konferencia az országos IKUE-szekciót laikus egyházi szervezetnek ismerte el;[146] más országokban, például Németországban, ezt az elismerést az IKUE általában azokban az egyházmegyékben kapta meg, amelyekben IKUE-tagok élénk tevékenységet folytatnak.[147]

Néhány országnak vannak olyan püspökei, akik maguk is beszélnek eszperantóul, és gyakran mondanak misét ezen a nyelven. A kismartoni püspök, dr. Iby Pál ismeri a nyelvet, és már több éve az IKUE tagja.[148] Prága érseke, Miloslav Vlk bíboros diákkorában szorgalmasan tanulta az eszperantót, és fiatal papként segédkezett katolikus eszperantó táborokban.[149] Az olmützi IKUE-kongresszuson misét mondott eszperantóul. Szentbeszédében a következőket hangsúlyozta:

> Az eszperantisták között nem csupán a közös nyelv előnyét éreztem, de tapasztalataim szerint ezen a nyelven jobban megértjük egymást; az eszperantó közösséget, egységet, kommunikációt teremt. És ez a dolog az evangélium szintjén, az egyház szintjén nagyon fontos jelentéssel bír, nem csak a közösség, hanem Krisztus földi jelenléte szempontjából is. Krisztus azért jött el, hogy elhozza közénk Isten jelenlétét, mert ez volt Isten terve. Ez maga a mennyország. És az, amit önök élveznek egymás társaságában, éppen ennek a visszfénye.[150]

Hradec Králové püspöke, Karel Otcenášek Vlk bíborosnál is gyakrabban látogat el eszperantó rendezvényeke, hogy buzdítsa a résztvevőket a jobb, kölcsönös megértésért folytatott tevékenységükben.

---

[142] Nikola Rašić: Enorme kreskas la sci-malsato, *Esperanto* 12/1997, p. 214. (André Cherpillod könyvének: *Zamenhof kaj judismo*, Cougenard, 1997 ismertetőjéről van szó)
[143] Georgo Korytkowski: *Interncacia lingva komunikado en la Eklezio kaj nuntempa mondo*, p. 82
[144] Dr. Jakubinyi György: *A Katolikus Egyház és az eszperantó* in: Studia Theologica Transsylvaniensia 2002. 3.sz.
[145] Így volt ez 1999-ben is a lengyelországi Gliwicében (Gerard Kusz segédpüspök) és 2000-ben az olaszországi Riminiben (Angelo Comastri érsek, Giovanni Locatelli püspök); L. a részletes beszámolókat in: *Espero Katolika* 7-8/1999, ill. 9-10/2000.
[146] *Espero Katolika* 1-10/1993, p. 29
[147] azaz a németországi Freiburgban (1989) és Speyerben (1993); L. in: *Ökumenisches Esperanto-Forum*, decembro 1993, p. 58
[148] *Ökumenisches Esperanto-Forum*, aŭgusto 1993, p. 51
[149] *Ökumenisches Esperanto-Forum*, septembro 1991, p. 20
[150] *Espero Katolika* 5-8/1995, p. 91-92

Antoni Baraniak, poznańi püspök az eszperantóban Isten szándékainak megvalósulását látja:

> Minden elismerésem az „eszperantó híveié"; azt kívánom nekik, hogy szép és a keresztény tanítással egybecsengő céljaik és szándékaik minél előbb megvalósuljanak. Az Úristen végtelen bölcsességében különböző utakon jut el az emberi szívekbe, hogy meghódítsa őket a szeretet országának. Véleményem szerint az eszperantisták törekvései a számos isteni út egyike, amelyen kölcsönös megértésben és szeretetben találkoznia kell az emberiségnek egy mindenki által értett közös nyelven szólítva meg egymást. Szívből jövő áldásomat adom a lengyel katolikus eszperantisták minden nemes célkitűzésére és tervére.[151]

Antonio Maria Barbieri bíboros, Montevideo érseke szerint az eszperantó az emberiség egységét elősegítő, hatékony eszköz, amely egyezik az egyház célkitűzéseivel és törekvéseivel:

> Nekünk, akik egy jobb világ megteremtésén fáradozunk, rokonszenvvel és jóindulattal kell tekintenünk minden olyan törvényes törekvésre, amely az emberiség egységét célozza – dacára mindannak, ami elválaszt és eltávolít bennünket egymástól. Azon természetes eszközök között, amelyre ezen áhított egység támaszkodik, talán a legfontosabb a nyelv, amely közvetlenül kapcsolja össze az embereket. Egy új, egyetemes nyelv képes lenne e cél megvalósítására.
>
> Ezért a legnagyobb tetszéssel tekintünk az eszperantóra, amely egyesít magában minden szükséges feltételt, ugyanakkor viszont nem érinti a már létező, szépségben és dicsőségben gazdag nyelveket.
>
> Ezen megfontolások alapján hivatalosan is kifejezzük azon jókívánságunkat, hogy az eszperantó érdekében tett erőfeszítések eredményre vezessenek, és támogatásra találjanak a világ kultúráját befolyásoló szervezetekben; ezt reméljük Isten segedelmével.[152]

Az eszperantóval kapcsolatos véleménynyilvánításaikban a magas rangú egyházi személyek gyakran elismerik a nyelv hozzájárulását a népek közötti kölcsönös megértéshez és a hívők kölcsönös közeledéséhez. Azonban abban a kérdésben, hogy érdemes-e konkrét változásokat eszközölni az egyház és a világ nyelvpolitikájában, már sokkal óvatosabbak.

Éppen e téren lépett tovább Jakubinyi György gyulafehérvári érsek. Jakubinyi 1946-ban született az erdélyi Máramarosszigeten, amelynek lakossága románokból, magyarokból, ukránokból és zsidókból tevődik össze. Ebben a multikulturális környezetben, amely az egy évszázaddal korábbi Bjelosztokhoz hasonlítható, Jakubinyi már tizenhárom évesen megtanulta az eszperantót. Majd utána rendszeresen tanította a nyelvet hallgatóinak, amikor 1972-től 1992-ig a gyulafehérvári teológiai főiskola tanára volt.

1991-ben rendezték meg a Vatikánban az I. Rendkívüli Európai Szinódust, amelyen Jakubinyi atya közvetlenül is síkra szállt az eszperantóért mint az egyház új nyelvéért. A német KNA hírügynökség erről így számolt be:

> Vatikánváros. Az európai politikai változások megváltoztatták a szinkrontolmács csapat összetételét is a múlt hét csütörtökén a Vatikánban megtartott Rendkívüli Európai Szinódus aulájában: az egyház „anyanyelve", a latin már nem szerepelt a kínált szolgáltatások között,

[151] Isaj Dratwer: *Pri internacia lingvo dum jarcentoj,* CED, 1970, p.101
[152] Uo. p.101

> viszont helyette megjelent az orosz. Ily módon reagált a püspöki szinódus titkára arra a tényre, hogy a gyűlés 200 résztvevője között több képviselő érkezett orosz nyelvterületről.
>
> A szinóduson Jakubinyi György romániai (gyulafehérvári) segédpüspök is hozzászólt a nyelvi témához. Azt javasolta, hogy helyettesítsék a mostanában a korábbinál jóval kevésbé használt latint egy nemzetközi nyelvvel, az eszperantóval. A latin, érvelt a püspök, különben is csak a nyugati egyházban szolgál liturgikus nyelvként. A „nyelvi imperializmussal" szemben, amellyel a nagy nemzetek nyelvüket, ezzel együtt kultúrájukat és világképüket akarják rákényszeríteni a kisebbekre, véleménye szerint egy „mesterséges nemzetközi nyelvre" van szükség, amely mögött egyetlen nemzet sem áll.[153]

Jakubinyi atya többek között a következőket nyilatkozta:

> Egyházunk nem nemzetközi, hanem nemzetek fölötti. Most, amikor a kommunizmus bukása után feléled a nacionalizmus, az egyháznak irányítási struktúrájában is demonstrálnia kell ezt a nemzetek felettiséget. Hálásak vagyunk a Szentszéknek, hogy a lelkek érdekében, a jobb lelkipásztorkodásért megváltoztatja azokat a struktúrákat, amelyek már nem felelnek meg az új realitásoknak […]. Mindez a lelkek javát szolgálja, jóllehet ezt néhányan politikailag értelmezik. Nyelvi imperializmusról is beszélnek.
>
> A nagy nemzetek saját nyelvüket, ezzel együtt saját kultúrájukat és világlátásukat akarják ránk erőltetni. A latin jó megoldás volna, de ma már nem úgy használják, mint korábban. Tehát egy olyan nemzetközi, mesterséges nyelvre van szükség, amely mögött nem áll nemzet. A gyakorlati megoldás az eszperantó lenne. Az egyházban mindig biztosítanunk kellene az anyanyelv használatát annak érdekében, hogy a liturgia ürügyén ne segítsük elő az asszimilációt.[154]

1994-ben Jakubinyi atya egy félmillió katolikusból álló főegyházmegye érseke lett, amelyből 95% magyar. 1999 októberében előadást tartott a II. Európai Szinóduson a romániai püspöki konferenciáról, amely „kicsiben tükrözi Európát" a különböző rítusok (latin, görög katolikus és örmény) és nyelvek (román, magyar és német) miatt. „Nem kívánom idealizálni együttműködésünket, mert mindenütt vannak problémák" – hangsúlyozta, és ismételten javasolta az eszperantót a nyelvi nehézségek áthidalására.[155]

> Az *Instrumentum laboris* (nr. 86) előirányozza az egység építését egy új Európában, maguknak az egyházaknak a „mindennapi életében". És itt szeretném megismételni, amit már az Európáról szóló első szinóduson is mondtam (1991. november 29-én). „Merő nyelvi imperializmus az, ha valaki nemzetközi nyelvként szeretné ránk erőltetni saját nyelvét, amelyhez sajátos kultúra és világnézet kötődik. A latinnal az egyház ideális helyzetben volt, jóllehet a nem latin rítusú egyházak nem ismerték, manapság azonban már jórészt visszaszorulóban van, amint tapasztalni ezen a szinóduson is. Kívánatos volna megoldani ezt az európai problémát legalább egyházi téren egy nemzetközi, mesterséges nyelv, például az eszperantó alkalmazásával. Ennek gátja az a megszokás, hogy nemzeti világnyelveken beszélünk, valamint egy bizonyos antiszemitizmus is, mivel az eszperantót egy lengyel zsidó alkotta."[156]

---

[153] Katholische Nachrichtenagentur KNA, 01.12.1991
[154] *Katolika Sento* 78(1999) n-ro 6
[155] *Espero Katolika* 9-10/1999, p. 157; a püspök atya a szerző rendelkezésére bocsátotta az előadás eredeti szövegét is: „La Conferenza die Vescovi di Romania riflette un po' Eruopa - 'L' imperialismo linguistico'"
[156] *Espero Katolika* 9-10/1999

De nem csak Rómában, hanem például a drezdai Német Katolikus Vásáron (1994) és Hamburgban (2000) is felszólalt az egyházon belüli demokratikus nyelvhasználat érdekében.[157]

Ha valamikor valóban meghallgatják és megfontolják javaslatát, prófétainak bizonyulhatnak a lengyel Stefan Wyszinski bíboros Duilio Magnanihoz, az IKUE akkori elnökéhez 1974-ben intézett szavai: „A II. Vatikáni Zsinaton a latin válságba került… A jövendő zsinaton már eszperantóul fognak beszélni."[158]

[157] Drezdában megemlítette az eszperantót az „A Közép- és Kelet-Európával fenntartandó partnerség módjai" fórum keretében, míg Hamburgban felkérték, hogy tartson különelőadást az „Eszperantó – vajon az egyház új latinja?" címmel.

[158] *Internacia lingvo en Eklezio kaj mondo*, p. 167. A KNA már említett 1995.02.02-i cikke Wyszyńskit idézi az alábbi szavakkal: „Az I. Vatikáni Zsinaton latinul beszéltek, a másodikon minden nyelven, de a harmadikon – ha valamikor lesz – eszperantóul beszélnek majd" – hozzátéve, hogy Wyszyński ezt Magnani értesülése szerint 1975-ben mondta (azaz egy évvel később).

5. Az eszperantó alkalmazása a keresztények között

A keresztény eszperantisták sokféle módon alkalmazzák nyelvüket. Eszperantó nyelvű istentiszteleteken vesznek részt, találkoznak egymással az IKUE és KELI kongresszusain, olvassák az „Espero Katolika" és „Dia Regno" lapot. Számos keresztény eszperantista levelez egymással hagyományos úton vagy a világhálón keresztül. Mostanában egyre több ember talál utat a keresztény eszperantó mozgalomhoz a világhálón keresztül; ezért mindenképpen szólnunk kell róla.

5.1. A világháló

II. János Pál pápa az új kommunikációs eszközöket, így a világhálót is a Szentlélek adományának tekintette a világ evangelizálásában. A katolikus és protestáns eszperantisták is kezdettől fogva nyitottan fogadták az új kommunikációs lehetőségeket. Az *eszperantó nyelvű világhálós* levelezés kétszeresen is megkönnyítette a nemzetközti kapcsolatokat.

Már 1993-tól az Interneten keresztül is elérhető az „Espero Katolika" és a „Dia Regno" szerkesztősége. A keresztény eszperantó rendezvényeken számos határon átnyúló barátság szövődött, amelyek internetes levelezéssel tovább mélyültek. Főleg csehek, szlovákok, magyarok, németek és olaszok között gyakoriak az ilyen kapcsolatok.

1997-ben az IKUE argentínai képviselője, Daniel Cotardo Garchía levelezőlistát hozott létre katolikus eszperantisták számára. Attól kezdve katolikusok szerte az egész világon itt cserélnek eszmét vallási kérdésekről és rendezvényekről. Fokozatosan más felekezetű keresztények is csatlakoztak a listához, amely ezáltal a felekezetközi párbeszéd fórumává változott. Ez különösen 2000-ben mutatkozott meg, amikor egy evangélikus keresztény arra kérte listatársait, hogy mondjanak véleményt Ratzinger bíboros „Dominus Iesus" című nyilatkozatáról, amely élénk véleménynyilvánításra ösztönözte a listatagokat – a különbségek ellenére meleg testvéri légkörben.

Már az 1996-2000 közötti időszakban több száz, keresztény tartalmú, eszperantó nyelvű honlap létesült. Többet ezek közül öt, különböző országban élő, keresztény eszperantista hozott létre. Szép Attila (Magyarország) és Carlo Sarandrea (Olaszország) szerkesztette az IKUE hivatalos honlapját. 2000-től ezek a könnyen megjegyezhető http://www.ikue.org címen találhatók. Hasonló munkát végzett a KELI számára Philippe Cousson (Franciaország), míg Bernhard Eichkorn atya (Németország) részletes információkat töltött fel az Internetre az ökumenikus eszperantó kongresszusokról, továbbá különböző vallásos szövegeket, valamint a német nyelvű „Ökumenisches Esperanto-Forum"[159] című újságot.

Stefano Kalb (Stephen Kalb, Egyesült Államok) a szerzője az „Enciklopedio Kablanda"-nak (Fokföldi Enciklopédia[160]), amely egy széles témakörű, folyamatosan aktualizált internetes tudástár rengeteg illusztrációval, külső és belső hivatkozással. Katolikusként több vallásról, Jézusról, keresztény felekezetekről, szentekről, imákról, ünnepekről stb. szóló cikket is felvett az enciklopédiába. Azt a tényt, hogy született angol nyelvűként főleg eszperantóul szerkeszti világhálós lapjait, többek között azzal az evangéliumi aranyszabállyal magyarázza, hogy: „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük! (Mt 7,12) „Én azt kívánom, hogy mások ne saját anyanyelvükön írják web-lapjaikat, hanem azon a nyelven, amelyet én könnyedén meg tudok érteni. Az eszperantó könnyebben megtanulható, mint bármely nemzet nyelve."

[159] http://b-eichkorn.homepage.t-online.de/oekesfo.htm
[160] http://www.geocities.com/kalblando/enc/

A http://www.ikue.org -ból vagy más címről kiindulva a világhálón bőséges vallásos irodalom található eszperantó nyelven. Említésre méltó például Piero Otacianótól a „La fundamentoj de Kristanismo”[161] (A kereszténység alapjai), Heinz Schütte kiadványa a „Malgranda Ekumena Katekismo”[162] (Ökumenikus Kiskáté) és mindenek előtt a teljes Szentírás.[163]

5.2. Istentiszteletek

Az 1968-ban Angliában[164] és 1992-ben Németországban[165] végzett közvélemény-kutatások kimutatták, hogy a szervezett eszperantisták körében lényegesen több a gyakorló keresztény, mint általában a lakosság körében. Egy 1992-es felmérés szerint a Német Eszperantó Szövetség tagjai között 33,5% tartozik a lutheri és 27,0% a katolikus egyházhoz. Ez valamivel kevesebb, mint az egyéb lakosság esetében; másrészt viszont közülük 69,1%, ill. 87,9% gyakorolja a hitét oly módon, hogy „legalább időnként részt vesz vallási összejöveteleken (például istentiszteleten)”. Ez utóbbi számok figyelemre méltóan magasak, mivel a felmérés szerint (az egykori NDK nélküli) Németország lakosai közül 1987-ben a protestánsoknak csak 47%-a és a katolikusoknak pedig 73%-a látogatta időnként a templomot.

A Német Eszperantó Szövetség tagjai közül 49,3% mondta magát gyakorló kereszténynek.[166] Ezért érthető, hogy az eszperantó rendezvényeken általában sokan kívánnak részt venni a Nemzetközi Nyelven tartott istentiszteleten. Az eszperantó világkongresszusokon az ökumenikus istentisztelet magától értetődő programpont, még ha a kongresszust olyan országban rendezik is, amelynek kormánya nem kedveli a kereszténységet (például 1986 Peking vagy 1990 Havanna).

Számos, kevésbé nagy eszperantó rendezvényen is mondanak eszperantó misét. Az ilyen rendezvények szervezői általában nagyon szívesen iktatnak be istentiszteletet a programba, de nem mindig találni papot, aki rendelkezik a szükséges nyelvtudással és szabad idővel. Főleg az ifjúsági eszperantó rendezvényeken a résztvevők gyakran úgy oldják meg ezt a kérdést, hogy a legközelebbi egyházközség papjával közösen szerveznek kétnyelvű istentiszteletet, amelyen például eszperantóul is énekelnek és két nyelven olvassák fel a prédikációt.

Különböző városokban – főleg Lengyelországban, Olaszországban, Németországban és Angliában – rendes időközökben tartanak eszperantó nyelvű istentiszteleteket, Londonban már 1912 óta minden hónapban. Németországban katolikus és evangélikus papok mondanak közös istentiszteletet a speyeri dómban (1991 őszétől katolikus mise minden második hónapban), Stuttgartban (1995 óta ökumenikus istentisztelet szinte minden hónapban) és ritkábban a freiburgi dómban is (1996 novemberétől). 1990-től kezdve a Német Katolikus és Egyházi Vásárokon (katolikus napon, egyházi napon) rendszeresen tartanak eszperantó misét. A drezdai (1994), mainzi (1998) és a hamburgi (2000) Katolikus Vásáron az erdélyi Jakubinyi érsek celebrált eszperantó nyelvű szentmisét.

Az ilyen eszperantó nyelvű istentiszteleteket – pl. Speyerben vagy Stuttgartban – rendszeresen közös ebéd követ, az eszperantó csoport összejövetele vagy együttes városnézés. Több okból is érdemes istentiszteletet tartani – az elsődleges célon kívül: mindenek előtt azért, mert az ilyen alkalmak sokszor olyan eszperantistákat is magukhoz vonzanak, akik nem rendszeresen gyakorolják

[161] http://www.ludanto.org/religio/LA_FUNDAMENTOJ_DE_LA_KRISTANISMO.pdf
[162] http://www.b-eichkorn.homepage.t-online.de/kateki0.htm
[163] http://www.geocities.com/kalblando/enc/b/biblio.htm
[164] „There is clear evidence for greater religious activity among BEA members than in the popolation generally.” - Peter G. Forster, *The Esperanto Movement*, The Hague k.a. 1982, p. 325 - Frank Stocker, *Wer spricht Esperanto? Kiu parolas Esperanton?* Unterschleissheim 1996, p. 27
[165] Frank Stocker, *Wer spricht Esperanto? Kiu parolas Esperanton?*, p. 22-28
[166] Uo.; összességében az alábbi arányokról van szó: katolikusok 23,7%, evengélikusok 23,1%, szabad egyházak 2,0%, pravoszlávok és kvékerek 0,2-0,2%. Ehhez jön még 4,1% hitét gyakorló bahái.

hitüket, másodszor: mivel az adott vidékre éppen elvetődő külföldi keresztények gyakran örülnek, hogy számukra érthető nyelven hallgathatnak istentiszteletet, utána pedig kellemes órákat tölthetnek együtt német eszmetársaikkal.

5.3. Újságok és könyvek

Tíz-tizenkét keresztény újság jelenik meg rendszeresen eszperantóul, attól függően, hogy hozzászámítjuk-e a szerényebb kivitelű közlönyöket is. A Rómában kiadott „Espero Katolika" a világ katolikus egyházáról tájékoztat. Beszámol a pápa tevékenységéről és üzeneteiről, a boldoggá és szentté avatásokról, de a katolikus eszperantó mozgalom történetéről és jelenlegi tevékenységéről is. Ez a legrégebbi, folyamatosan megjelenő eszperantó folyóirat. Minden második hónapban jön ki a nyomdából gazdag tartalommal, minőségileg is kiváló papíron, 30-40 oldalon.[167]

Protestáns megfelelője, a „Dia Regno" a KELI orgánuma. Ez a lap is kéthavonta jelenik meg. Mivel a KELI-nek a legkülönfélébb felekezetű keresztények a tagjai – jóllehet főleg reformált hitűek, de ortodoxok és katolikusok is –, lapjain sokszor élénk ökumenikus viták folynak.

Az IKUE és a KELI tagjai a másik fél lapját fél áron rendelhetik meg. Ez alkalmat ad a keresztényeknek arra, hogy az eseményeket különböző szemszögből szemlélhessék. Amikor 1995-ben János Pál pápa szentté avatta Johann Sarkandert, a katolikus eszperantó lapok örömmel kürtölték világgá a hírt: „Új szentünk – Jan Sarkander.[168] A hűség és becsületesség példája."

Ezzel szemben a „Dia Regno"-ban a katolikusok számára az alábbi meglepő, szomorú címmel jelent meg egy írás: „Tüske az ökumenikus úton". A szóban forgó cikkben az újság idézi Pavel Smetana, a Cseh Ökumenikus Tanács elnökének szavait, aki szerint Jan Sarkander „érzéketlen, keresztény szeretet nélküli ember volt, aki ellenségesen viseltetett más vallású hívőkkel szemben".[169]

Az IKUE és a KELI lapján kívül e szervezetek országos szekcióinak számos közlönye van, így például a „Franca Katolika Esperantisto", „La ponteto" (A hidacska, a francia KELI-tagok közlönye), „Kristana Alvoko" (Keresztényi hívás, az angol KELI-tagoké), a Frateco" (Testvériség, a lengyel katolikusoké). Megemlítendő néhány, főleg nemzeti nyelvű újság is, mint például a „Katolika Sento" (Katolikus érzés, Olaszország), a „Kristliga Esperantoförbundets Medlemsblad (Svédország) és a németországi „Ökumenisches Esperanto-Forum".

Az országos lapok közül a legterjedelmesebb a „Dia Beno" (Isteni áldás), amelynek bőséges tartalma a cseh IKUE-szekció aktivitását tükrözi. A benne megjelent írások tanúsága szerint nagyon jók a kapcsolataik a püspökökkel és bíborosokkal, és külön öröm, hogy soraikban számos fiatal tevékenykedik.

Összességében (a számos kis körlevélen kívül) mintegy 200 rendszeresen megjelenő eszperantó újság van. Mintegy 10%-uk elsősorban vallási témákkal foglalkozik. Feltehetőleg hasonlót lehet elmondani az eddig megjelent körülbelül negyvenezer könyvre és kiadványra is. A Szentíráson kívül a Koránt és a Bhagavad-Gitát is kiadták eszperantó fordításban.

Sok szent életrajza jelent meg eszperantóul (Szent Ferenc, Szent Domonkos, Edith Stein, M. Kolbe), valamint XXIII. János *Pacem in terris*, VI. Pál *Ecclesiam suam*, *Populorum progressio* és

[167] Az IKUE-n kívül is dicsérik mint „alternatív terméket", L. Humphrey Tonkin in: *Esperanto* 2/2001, p. 25
[168] *Dio Benu* 1/1995, p. 1
[169] *Dia Regno* 5/1995, p. 8

II. János Pál *Familiaris consortio*, Laborem exercens kezdetű enciklikája. 1995-ben az IKUE eszperantó nyelvű videofilmet is kiadott: „La mortotuko – signo de nia epoko”.[170]

A száz eszperantó nyelvű keresztény ima- és énekeskönyv között a legértékesebb és leghasznosabb a 2001 nyarán Németországban „ADORU” címmel kiadott ökumenikus istentiszteleti könyv. 1.400 lapján a legkülönbözőbb nyelvekből fordított, valamint néhány eredeti eszperantó imát és éneket talál az olvasó.

5.4. A Vatikáni Rádió

Európában nyolc országból – Lengyelországból és Kínából (naponta), Észtországból, Olaszországból, Kubából, Litvániából, Ausztriából és a Vatikánból – közép- és rövidhullámon sugárzott eszperantó nyelvű rádióadások hallgathatók. 1997 januárja óta a Vatikáni Rádió rendszeresen sugároz eszperantó nyelven, kezdetben hetente egyszer, 1981-től kétszer és 1998 októberétől pedig háromszor. Minden vasárnap, szerda és csütörtök este az „Estu laŭdata Jesuo Kristo”[171] szavakkal kezdődnek az adások. Az eszperantó szerkesztőség aktuális egyházi és világeseményekről tájékoztat, pápai dokumentumokat és beszédeket ismertet; időnként katolikus eszperantisták tevékenységéről számol be.

Az Interneten – és Európán kívül műholdon keresztül – is hallgatható adások iránt jelentős az érdeklődés olyan országokban is, amelyekben a Vatikáni Rádió nemzeti nyelvű adásai alig keltenek visszhangot.[172] Évente mintegy ezer levelet kap az eszperantó szerkesztőség hallgatóitól az egész világból, ami elég nagy szám a csak kb. heti 30 perces sugárzáshoz képest.

5.5. Jótékonysági tevékenység

Mint szinte minden keresztény szervezet, az IKUE és a KELI is elkötelezett tevékenységet folytat emberbaráti akciókban. Az IKUE és a KELI egykori és mostani vezetői által a múlt évtizedekben kezdeményezet segédprogramok példája dr. Kondor József leprássegítő, Jacques Tuinder „E3 akció” elnevezésű vaksegítő és Hansjörg Kindler fogyatékossegítő programja, valamint a zairei Kooperativo Espero (Remény Szövetkezet).

Röviden szólnunk kell e legutóbbi projektekről:

1993-ban jelent meg Spomenka Štimec Kroata Milita Noktlibro (Horvát háborús éjszakai napló) c. könyve. A írónő érzékletesen mutatja be, hogyan öntötte el hazáját a gyűlölet, erőszak és halál. Megszólaltatja azokat az embereket, akik elveszítették legközelebbi hozzátartozóikat, és ennek ellenére a megbékélésért emelnek szót. Hansjörg Kindler, német ókatolikus pap kezdeményezte a napló németre fordítását. A könyv eladásából néhány hónap alatt befolyt több mint 10.000 eurót a horvátországi fogyatékos gyermekek támogatására ajánlották fel.

A világnak ettől nagyon távol fekvő részében tevékenykedik a Kooperativo Espero, a Remény Szövetkezet. 1993-ban alapították a délkelet-zairei Bukavu városban. Az IKUE által részben hitelként, részben ajándékként rendelkezésre bocsátott több mint negyven ezer dollár segítségével afrikai katolikusok téglagyárat építettek. 1994-ben indult meg a termelés, és nem sokkal később a szövetkezet elnöke, Yogelolo Lutombo örömmel számolhatott be az „Espero Katolika” hasábjain:

[170] A halotti lepel – korunk szimbóluma
[171] Dicsértessék a Jézus Krisztus!
[172] Ezt a Vatikáni Rádió vezérigazgatója, Pasquale Borgomeo atya mesélte az IKUE 50. Kongresszusán, 1997.09.01-én Rómában.

„Az önök segítsége 31 munkahelyet teremtett, lehetővé téve 31 olyan család megélhetését, akik előtte mély nyomorban tengődtek!”[173]

Az említett projektek mindegyikében az eszperantó kettős szerepet játszik: egyrészt eszperantó folyóiratok beszámolókat és ajándékozási felhívásokat közölnek róluk, másrészt a közös nyelv jelentősen megkönnyíti a nemzetközi kapcsolatokat az adott tevékenységek gyakorlati megvalósítása során.

5.6. Találkozások

Az eszperantó számos lehetőséget kínál beszélőinek más országokban lakó és más kultúrához tartozó emberekkel való megismerkedésre és barátkozásra. A keresztény eszperantistáknak kettős kötődésük van: a közös nyelv és a közös hit. Ez azt eredményezi, hogy megelőlegezett bizalommal és rokonszenvvel közelednek egymáshoz, és ez segíti elmélyíteni barátságukat.

A keresztény eszperantistáknak számos alkalmuk van a találkozásra: például zarándoklatokon és lelkigyakorlatokon Lengyelországban, hétvégi rendezvényeken Csehországban, Szlovákiában, Romániában vagy Litvániában, olasz katolikusok vagy svéd protestánsok összejövetelein. A legnagyobb és főleg leginkább nemzetközi rendezvények az IKUE és a KELI kongresszusai. Szinte minden év nyarán rendeznek kongresszust, leggyakrabban a két szövetség közös szervezésében. Ezeken mintegy húsz országból 100-300 keresztény találkozik egymással, és egy hétig közösen imádkoznak, énekelnek, beszélgetnek és vitatkoznak – a származási és felekezeti különbségeken teljesen felülemelkedve. A programhoz tartozik a napi istentisztelet, felolvasás a kongresszusi témáról. Különböző üléseket tartanak, de nem hiányzik a kikapcsolódás sem: kirándulások, koncertek, színházi előadások, fiatalok által előadott tréfás jelenetek vagy népi tánc.

Lehetséges, hogy az IKUE és a KELI felekezetközi kongresszusai jobban elősegítik az ökumenét, mint a teológusok elméleti értekezései és az egyházi méltóságok nyilatkozatai. Íme egy remonstráns pap és holland eszperantista, Gerrit Beverling véleménye:

> Az igazi ökumené az alapoknál él és virágzik, a különböző egyházakhoz, felekezetekhez, sőt vallásokhoz tartozó emberek tényleges találkozásain. Az igazi ökumené mind jobban virágzik közös, komoly beszélgetéseinkben (ahol nincs veszekedés, csak a másik véleményét tisztelő vita, a másik megértésére való törekvés). Az igazi ökumené a közös istentiszteleten virágzik és él, amelyeken Isten, a mindenség megragadhatatlan és meghatározhatatlan forrása inspirál és táplál bennünket. Ahol kölcsönösen elfogadjuk egymást olyan emberként, akik bár különböző hagyományokban születtünk, de hasonlók vagyunk az Isten, egyetlen Istenünk keresésében.[174]

Ezek a szavak főleg a KELI-tagok véleményét tükrözik. De sok IKUE-tag is egyet ért velük. Míg néhány IKUE-aktivista megelégedne a felekezetközi rendezvényekkel, mások legalább minden második vagy harmadik évben szeretnének külön IKUE-kongresszuson találkozni egymással. Ezért időnként az IKUE és a KELI külön rendezvényeket tart.

Fontos esemény volt az IKUE 50. Kongresszusa 1997 nyarán Rómában és Riminiben. Mintegy 300 hívő vett részt rajta 24 országból. A kongresszus 17 pap közreműködésével, Giovanni Locatelli püspök vezetésével koncelebrált misével kezdődött a Szent Péter bazilika főoltáránál.[175] A rendezvény további csúcspontja volt II. János Pál pápa már említett eszperantó nyelvű üdvözlő

[173] *Espero Katolika* 11-12/1995, p. 195
[174] *Dia Regno* 3/2000, p. 6. E szavak reagálás Heinz Schütte „Kis Ökumenikus Katekizmus”-ára, mely művet Beverling „nem nagyon szeret”.
[175] *Espero Katolika* 7-8/1997, p. 113

beszéde és – szintén 1997. szeptember 3-án – a kongresszus résztvevőinek fogadása az olasz államelnök, Oscar Luigi Scalfaro által. Megismerkedve a különböző rítusú eszperantista papokkal Scalfaro megjegyezte, hogy „az eszperantó alkalmas a felekezetközi párbeszédre is", és megköszönte az IKUE-tagoknak a testvériségért és „a népek közötti egyetértésért" végzett munkáját.[176]

5.7. Ifjúsági ökumenikus eszperantó táborok

Az 1996 nyarán Szombathelyen megrendezett 11.Ökumenikus Eszperantó Kongresszuson, amelyen hét országból 25 fiatal is részt vett, elhatározták, hogy minden évben ifjúsági ökumenikus eszperantó tábort szerveznek. Az elsőre 1998. augusztus 11. és 18. között a fekete-erdői Unterkirnachban (Németország) került sor. Hét kelet-európai országból, Németországból és Ghánából mintegy hatvan fiatal jött össze, és cserélt eszmét a megbékélésről és az emberiség békés jövőjének módozatairól; eszperantóul énekeltek és imádkoztak, gyalogtúrákon és kerékpár-kirándulásokon ismerkedtek Németország egyik legszebb vidékével.

A viszonylag fáradságos szervezési munkák miatt, de attól a nem titkolt vágytól is vezérelve, hogy példát mutassanak a jól működő nemzetközi kommunikációra egy olyan helyen, ahol különösen zavaróan hatnak a világ különböző részeiből jött fiatal keresztények közötti nyelvi akadályok, úgy döntöttek, hogy a következő évben nem lesz külön rendezvényük. Ellenben a 2. tábort a dél-franciaországi Taizében szervezik meg, ahol a Roger testvér által alapított közösség nyaranta öt kontinens fiataljainak tízezreit látja vendégül attól a nemes céltól vezérelve, hogy elvezesse őket a hit forrásához.

Így 1998. augusztus 9. és 16. között a világ minden tájáról érkező mintegy hatezer fiatalon kívül körülbelül 50 fiatal eszperantista is összejött abban a kis faluban, amely a keresztények között a találkozás és elmélkedés helyeként vált ismertté. A taizéi ifjúsági találkozó szervezői szívesen engedélyezték az eszperantó használatát a kiscsoportos dialógusokban; azonban kezdeti nehézséget okoztak azzal, hogy az eszperantistáktól is megkövetelték a fiatalok (29 évig), a felnőttek és a családok szigorú elkülönülését. Ezen kívül már a fogadásnál nemzetek szerint osztották meg az eszperantisták csoportját is. Így fordulhatott elő, hogy néhány eszperantista olyan fiatalokkal lakott együtt, akikkel az egész hét alatt csak annyi szót tudtak váltani, hogy „România" vagy „português".

Annál inkább értékelték az eszperantó sikeres használatát a csoportos dialógusokban. Roger testvér eszperantóra lefordított levele, a „Váratlan öröm", a Szentírás és a közösség napi feladatlapjai alapján nyolc ország fiataljai folytattak párbeszédet vallási kérdésekről és magánéletük problémáiról. Ezek a beszélgetések, de a templom és a híres taizéi énekek varázsa is minden résztvevő számára feledhetetlenné és gazdagító élménnyé tette ezt a 2. táborozást. Két évvel később sokan visszatértek ide, amikor 2000 augusztusában ismét találkoztak Taizében a 4. táborozás alkalmával.

1999 nyarán a 3. táborozást a gliwicei Ökumenikus Eszperantó Kongresszus keretében, de külön program szerint rendezték meg Lengyelországban. Ez nyolcvan résztvevővel az addigi legnépesebb táborozás volt.

Ezeken az ifjúsági ökumenikus eszperantó táborozásokon kívül e könyv szerzőjére a legmélyebb benyomást a katolikus eszperantó táborok tették. Ezért a következő fejezetet ennek a témának szenteli.

[176] Uo. p. 122

5.8. Katolikus eszperantó táborok

„Ébredj, alvó, szól a kakukk…”. Ének- és gitárszóval kezdődik reggel hétkor az új nap a sebranicei Katolikus Eszperantó Táborban. Majd félóra múlva eszperantó nyelvű szentmisére gyülekeznek; csak ezután kezdődik a reggeli. Nyolc harminckor gyülekező a „reggeli parancskihirdetésre”, amelyen nem csak az aznapi programot ismertetik, hanem felvonják az IKUE zászlaját is. Ezt a műveletet is ének kíséri:

Supren flugu niaj flagoj,	Zászlónk szálljon magos égbe,
kolektiĝu la fratar'.	gyere testvér, add kezed!
Dio benu Esperanton,	Isten áldd meg eszperantónk,
sonas kanto en tendar'.	zengjük már az éneket![177]

Majd eszperantó tanfolyam következik – legalább négy szinten. A társalgási körben eszperantóul vitatkoznak vallási és világi témákról. A résztvevők bemutatkoznak, elmondják Istenhez vezető útjukat; egyebek mellett beszélnek arról a szentről, akitől a nevüket kapták a keresztségben, vagy beszámolnak a különböző országokban végbemenő krisztanizációról. A cseh résztvevők a szocialista rendszer alatti vallásoktatásról mesélnek; összehasonlítják az egyes országok keresztény ünnepeit. Az olyan témák, mint a környezetvédelem, az újrahasznosítás szintén alkalmat adnak az összevetésre.

Délután a különböző csoportok egyházi énekeket énekelnek eszperantóul; mások röplabdáznak vagy a tábor melletti uszodába mennek. Időnként előadásokat hallgatnak meg, például az imádkozásról vagy a házasságról; különösen ez utóbbi téma vet fel rengeteg kérdést a fiatalok körében.

Este levonják a zászlót, és közben megint énekelnek:

Sun' subiras horizonton,	Ez a nap is leáldozik,
anĝeluso vokas jam.	harang hívó hangja kél.
Turnu penson al ĉielo,	Édes Isten, megköszönjük,
zorgas pri ni Dia am'.	Hogy ma is megőriztél![178]

Majd beszélgetés, játék és éneklés következik a tábortűz mellett.

Tíz órakor takarodó. Az est végén a fiatalok nagy kört alakítanak, karjukat összefonva megfogják egymás kezét, és eléneklik a csehből fordított éneket: „Isten veletek, csillagok, az égre kérlek bennetek, vigyázzatok anyámra és az én kedvesemre!” Megszorítják egymás kezét, mosollyal búcsúznak, és jó éjt kívánva sátrukba térnek. Néhányan még gyertyafénynél beszélgetnek. De hamarosan ők is elhallgatnak.

A nyugat-európai látogató bizonyára meglepődik, esetleg csalódik is a szigorú napirend és a szerény külső körülmények miatt, hacsak nem ismerős neki az egész cserkészéveiből. De hamar hozzászokik, és elkezdi értékelni – legalábbis a korai felkelés előnyeit: a villanyfény hiánya miatt tanácsos a napot korán kezdeni. Egyébként semmi luxus nincs a táborban. Hiába keresi az ember a folyó meleg vizet. Az öblítés nélküli vécék az erdőben vannak. Megkapó tapasztalni, hogy az ilyen egyszerű, szinte primitív külső körülmények ellenére a különböző országok fiataljai jól érzik magukat, és nagyon baráti, meleg légkörben töltik el a hetet.

[177] Fordította Szabó Imre.
[178] Fordította Szabó Imre.

Már a szocialista rendszer összeomlása után néhány hónappal újjáalakult a cseh IKUE-szekció. 1991-ben ismét megszervezték a katolikus eszperantó táborozást, a tizennégy évi kényszerszünet után immár tízedik alkalommal. Kezdetben csak néhány fiatal vett részt rajta; jórészt kezdők, és a táborban főleg csehül beszéltek. A következő években néhányan nem csak jelentősen csiszolták nyelvtudásukat, hanem magukkal hozták barátaikat is az iskolából vagy az egyházközségből; mások katolikus újságokban olvastak a táborról, vagy katolikusok számára szervezett speciális levelező tanfolyam résztvevőiként értesültek róla. Az 1994-ben megrendezett 13. táborozástól kezdve a rendezvény magvát eszperantóul folyékonyan beszélő ifjú katolikusok baráti köre alkotja. Lelki vezetőjük Savio Ricíca atya Csehországból és Kóbor Lajos atya Magyarországról. De a Hradec Králové-i püspök, Karel Otcenášek is gyakran ellátogat ide, hogy rokonszenvéről biztosítsa a katolikus eszperantistákat, és bátorítsa tevékenységüket. 2000-ben az olmützi segédpüspök, Josef Hrdlicka mondta az eszperantó nyelvű tábori misét.

A táborozás pozitívan befolyásolja a fiatalok világképét. A tizenkilenc éves lengyel Beata itt ismerkedett meg közelebbről németekkel, és elmondta, hogy ez megváltoztatta véleményét nyugati szomszédjairól. Eddig a németeket főleg háborús filmekből ismerte, ahol hidegnek és kegyetlennek mutatták őket.

A Sebranicéből Litomyšlbe vezető út egy antennaerdővel borított mező keresztül vezet. Amint a táborlakók később megtudták, a szocialista rendszer azért építette, hogy zavarja a nyugati rádióadásokat. „A mi családunkban mindig hallgattuk a Szabad Európa Rádiót – meséli a szlovák Anika –, „bár néha nehéz volt fogni. Mindig reménykedtünk abban, hogy a dolgok megváltoznak.” Anika keresztény családban növekedett fel. „A szüleimnek fontos volt, hogy hittanra járjak. Mivel apám tanító, anyám pedig óvónő volt, kénytelenek voltak foglalkozást váltani. A bizonyítványomba bejegyezték, hogy hittanra járok. Mindnyájan jól tudtuk, hogy ez alaposan rontja az esélyeimet a főiskolai felvételinél.” Anika számára most az eszperantó „eszköz a szeretet isteni jelszavának a kiteljesítésére”.[179]

Teljesen más a helyzet a tizennyolc éves pozsonyi Marcela esetében: „Szüleim ateisták. Csak két évvel ezelőtt kezdtem érdeklődni a vallás iránt, mivel a materialista világkép, amelyben neveltek, nem elégített ki. Most azért vagyok itt, hogy megismerjem a katolikus egyházat. Szüleimet nagyon elkeserítette, hogy jelentkeztem a táborba.” Fél évvel sebranicei tartózkodása után Marcela megkeresztelkedett.

Egy idősebb táborlakó, Ladislav Mlejnek meséli, hogy ő is ateista családból származik. Számára Zamenhof eszméjével való találkozás volt „az első indíttatás az egyház irányában”. Huszonkét éves volt, amikor az eszperantó klubban egy fiatal meghívta, vegyen részt a vasárnapi istentiszteleten. „Szívesen mentem, és nyitott szemmel és füllel valami teljesen ismeretlen dolgot éltem át. Azok az emberek kölcsönösen tisztelték és szerették egymást, testvéri légkör uralkodott, különböző emberek hangosan imádkoztak, szóban és énekkel dicsérték az Urat.”

Némi nyelvi tehetség és szorgalom birtokában már néhány hónap múlva folyékonyan meg tudja értetni magát az ember eszperantóul. De a kezdőnek először le kell győznie néhány nehézséget. A tizenhét éves Jindra a tábor előtt néhány hónappal kezdte elsajátítani az eszperantó alapjait. Erre így emlékszik vissza:

> A tábor előtt úgy gondoltam, hogy az eszperantó holt nyelv. Nem tudtam elképzelni, hogy az emberek meg tudják értetni magukat ezen a nyelven. Első ízben Prágában hallottam az eszperantót két testvér, Kalný és Mlejnek szájából a főpályaudvaron, amikor Sebranicébe utaztunk. Az első mondatokat nem értettem, de utána sikerült elkapnom néhány szót, végül

[179] *Dio Benu* 4/1992, p. 61. 1996-ban Anika (Anna Nemcová) az IKUEJ, az IKUE ifjúsági szervezetének az elnöke lett. Egy évre rá azonban elhagyta a katolikus eszperantó mozgalmat, és kolostorba vonult.

> kezdtem értelmes egésszé összerakni őket. Nos jó, mondtam magamban, értem az eszperantót. De hogyan válaszoljak az eszperantó nyelvű kérdésekre? Az agyam gőzerővel dolgozott, és megoldottam a problémát: magamban gyorsan fordítgattam csehről eszperantóra és vissza. A dolog elkezdett működni, majd a táborban a leckék sokat segítettek, főleg a társalgás. Szerencsére most már elmondhatom, hogy a tanfolyamnak és az egész eszperantó légkörnek köszönhetően immár képes vagyok eszperantóul is gondolkodni.[180]

Pavel (28) az iskolában csak oroszul tanult, de gyorsan el is felejtett mindent. Majd magánszorgalomból az angollal próbálkozott, de nem sok sikerrel. Végül a lelkipásztora ajánlotta neki, hogy tanuljon eszperantóul. Ez beletelt bizonyos időbe, de végül a harmadik táborozásnál már folyékonyan beszélte a nyelvet. Andreának (18) ez rövidebb idő alatt sikerült: hat havi tanulás után már jobban beszél eszperantóul, mint németül, amelyet pedig négy évig tanult az iskolában.

Közös, könnyen megtanulható második nyelven az ember a legrövidebb úton közeledhet más anyanyelvű embertársához. Sebranicében barátságok születnek, némelyik közülük egy egész életre szól. Cseh és szlovák fiatalok gyakran már néhány hónappal a táborozás után viszontlátják egymás hétvégi rendezvényeken. A többi országból jött részvevőknek azonban legtöbbször a következő nyárig kell várniuk, hacsak nem találkoznak időközben a világi eszperantó mozgalom valamelyik eseményén.

Éppen azért, mert a keresztény eszperantisták csak viszonylag szűk kisebbséget alkotnak, egy olyan világközösség részesei, amelyben mindenkinek sok ismerőse és barátja van. A kölcsönös megértés általában nagyon jól működik. A keresztény eszperantó mozgalomban egyfajta otthonra lelnek. Azok, akik hűek maradnak ehhez a közösséghez, az eljövendő táborozásoknál és kongresszusokon is sok régi barátot láthatnak viszont. Valószínűleg ez a gyakorlati haszon biztosítja a keresztény eszperantó mozgalom továbbélését.

Csak az eszperantó nagyobb mérvű elterjedése tudná gyökeresen megváltoztatni ezt a helyzetet. Meggyengítené a kisebbség tagjainak mostani kötődését, de ugyanakkor rengeteg ember számára a nemzetközi kapcsolatok új világát tárná fel. A következőkben a pró és kontra érveket sorakoztatjuk fel.

[180] *Dio Benu* 4/1994, p. 122

6. Érvek

6.1. Nyelvi helyzet az egyházban

A II. Vatikáni Zsinat előtt „az egyház ÉS a világ" kapcsolatáról beszéltünk. A feltartóztathatatlan és az emberi élet szinte minden területére kiható globalizáció következtében a zsinattól kezdve már azt mondjuk: „az egyház a mai világBAN". A globalizációval együtt súlyosbodó nyelvi kommunikációs helyzet az egyre inkább egyetemessé váló egyházat is megválaszolandó kérdések elé állítja. Ismert az egyház nyelvvel (is) kapcsolatos általános állásfoglalása, amely a II. Vatikáni Zsinat legfontosabb határozatai (Lelkipásztori konstitúció az Egyházról a mai világban) között szerepel:

> De mint Isten szándékaival ellenkező dolgot, a személy alapvető jogaiban le kell küzdeni és ki kell küszöbölni minden nem, faj, bőrszín, társadalmi helyzet, *nyelv* vagy vallás alapján történő társadalmi vagy kulturális megkülönböztetést.[181]

A nyelvi egyenjogúság és egyenlőség egyedüli járható, gyakorlatilag megvalósítható útja és módja egy mindenki számára közös, nemzethez, néphez, etnikumhoz nem kötődő, azaz semleges nyelv használata – legyen szó a latinról vagy bármely jól kidolgozott, tervezett nyelvről. Jól jellemzik Władyslaw Miziołek, varsói püspök szavai a katolikus egyház dilemmáját e kérdésben:

> A közös nyelv problémája érinti az egyházat is. Minél inkább valóságosan is egyetemessé válik az egyház, annál égetőbben jelentkezik ez a kérdés. Jóllehet hosszú évszázadokon keresztül a latin nyelv teljesítette a fent említett szerepet a római katolikus egyházban, és máig is az egyház hivatalos nyelvének tekintjük, azonban már a modern kor kezdetétől fogva megkezdődött fokozatos kiszorulása a teológiai oktatásból és az egyház gyakorlatából, helyét pedig mind szélesebb körben nemzeti nyelvek veszik át.
>
> Az utóbbi időben, miután a latint nemzeti nyelvek váltották fel a liturgikus cselekményekben, a közös nyelv megtalálása a szertartáson kívüli érintkezésekben egyre sürgetőbbé vált. A nemzetközi egyházi összejöveteleken immár néhány szélesebben elterjedt nyelvet használnak más nyelvekre való szinkron tolmácsolás mellett, ami kényelmetlen megoldás, főleg olyan népes országok képviselői számára, amelyek nyelvét nem ismerik el a megbeszélések során.[182]

A II. Vatikáni Zsinaton (1962-1965) heves vita folyt a latin nyelvről. Pozitív hangok is hallatszottak. J. McIntryre bíboros Los Angelesből így vélekedett:

> A latin nagyon alkalmas nyelvi eszköznek mutatkozott az egyház egyetemessége szempontjából [...], minden nacionalizmus vagy bármely politikai nyomás felett álló, hatékony kommunikációs eszköznek bizonyult.[183]

Más egyházi személyek, püspökök és bíborosok viszont kritikusan ítélték meg a latin nyelv jövőjét. Monsignore F. Simons az indiai Indoréből kijelentette:

> Nem igaz, hogy a papság jól tud latinul. Gyakran megesik, hogy pápai kihallgatásokon az, aki nem beszél olaszul vagy franciául, kénytelen tolmácsot igénybe venni, és nem egy

[181] *Gaudium et Spes*, nr. 29
[182] Georgo Korytkowski, *Internacia lingva komunikado en la Eklezio kaj nuntempa mondo*, Varsovio 1986, p. 5
[183] Uo. p. 41

> zsinati püspök atya először használja a latint. A zsinat – hasonlóan a nagy nemzetközi kongresszusokhoz – szinkrontolmácsolást biztosíthatna a legismertebb modern nyelveken. A Római Kúriával való levelezés – amit úgy dicsérnek – sok éve már szintén a modern nyelveken folyik, ami azt bizonyítja, hogy nincs feltétlenül szükség a latinra. A papság többsége a legfontosabb egyházi dokumentumokat és az egyházatyák válogatott műveit kizárólag a saját anyanyelvén olvassa. Sok teológiai művet csak modern nyelveken jelentetnek meg.[184]

Monsignore J. Maalouf (Baalbek, Libanon) arról panaszkodott, hogy a vita számos résztvevője nem ismeri eléggé a latint, és emiatt nem kellene olyan sietve jóváhagyni néhány fontos szöveget. Ő maga franciául beszélt azzal mentegetve magát, hogy rosszul ismeri a latint, és ha arabul beszélne, a nagy többség bizonyára egyáltalán nem értené.

R. Cushing bostoni bíboros is sajnálatát fejezte ki a nyelvi akadályok miatt:

> Soha nem feledem a zsinatot! Egyáltalán nem értettem, miről van szó, mert sohasem hallottam latin beszédet. Számomra mindez kínai volt! Nem tudom, hány résztvevő volt hasonló helyzetben. Két öreg, bizonyára érdemdús, olasz bíboros mellett ültem. Ők nem tudtak angolul, én meg nem tudtam olaszul.[185]

A zsinat engedélyezte az anyanyelv használatát a latin helyett a katolikus liturgiában. Bár az engedély semmiképpen nem a latin eltávolítását célozta az egyházi használatból, az eredmény mégis az lett.

Néhány teológus arra emlékeztetett, hogy a latin nem volt mindig a katolikus egyház hivatalos nyelve:

> Mély és szenvedélyes érzelmek kötődtek – és kötődnek még ma is – a latin nyelvű istentisztelethez, ezek többsége azonban esztétikai jellegű. Néhányan a hagyományra hivatkozva érvelnek a latin mellett, azonban ennek nincs sok alapja. Amint azt a híres H.A. Reinhold atya újra és újra hangoztatja: nem a latin volt az első mise nyelve, sem pedig az utolsó vacsoráé, hanem az arámi vagy a héber. Hasonlóképpen Szent Pál sem latinul, hanem görögül misézett. A latint kezdetben még a római egyházban sem használták; két évszázadon keresztül a görög volt az általánosan elfogadott nyelv. A latin tulajdonképpen harmadik századi újítás volt az istentiszteletben [...][186]

A zsinat határozata, úgy tűnik, nem volt magától értetődő; ezzel kapcsolatban hivatkozhatnánk például a továbbra is az ószláv nyelvet használó orosz ortodox egyházra. És valóban, még ma is csalódásának ad hangot néhány püspök és bíboros e döntés következményei miatt.

1999 végén Ratzinger bíboros felszólította a püspököket, hogy „újra fedezzék fel a latin nyelvű szentmisét”. Véleménye szerint a II. Vatikáni Zsinat utáni „burjánzó alkotókedv lerombolta a szentség misztériumát”. A régi latin nyelvű liturgia véleménye szerint egyáltalán „nem maradi hagyományőrzés, hanem valójában az istenségben való részesedés vágya”.[187]

---

[184] Uo. p. 47
[185] Uo.
[186] John Deedy, *Retrospect*, Chicago 1990, p. 31
[187] Die Messfeier in lateinischer Sprache wiederentdecken, *Die Welt* (a német dpa hírügynökség szerint), 22.12.1999

Ratzinger bíborosnál határozottabban hangsúlyozzák a szakadár Marcel Lefebvre[188] hívei, hogy az utcán beszélt nyelv nem illik a szentmise misztériumához. Szerintük az anyanyelv használata a valóságosnál érthetőbbnek láttatja a liturgiát és az oltáriszentséget.[189]

A Péter testvérei (Fraternitas Sacerdotalis Sancti Petri) elnevezésű, hagyományőrző, katolikus papi egyesület az egységes egyházi nyelv és liturgia létjogosultságát a német Frings bíboros (1887-1978) 1957-ben elhangzott szavaival igyekszik alátámasztani. Íme az idézet honlapjukról:

> Amikor nemrég megtértem japáni és koreai utamról, megkérdezték tőlem, mi ragadott meg leginkább. Azt tudtam és kellett válaszolnom, hogy egyházunk elterjedtsége és egyetemessége. Mert mindenhol ugyanazzal a hittel és ugyanazzal a bizalommal találkoztam Krisztus földi helytartója, a római pápa iránt. Amikor Hirosimában és Szöulban főpapi misét celebráltam, amikor a tokiói nuncius kápolnájában miséztem, vagy ugyanott japán, amerikai és európai teológusokat szenteltem diakónussá, mindenhol ugyanazt tettem és éppen úgy, mint otthon, Kölnben. (Joseph Frings bíboros, 1957.07.05.)[190]

Mostanra a helyzet megváltozott. Német bíboros legalábbis már nem ugyanazt a nyelvet használja Szöulban, mint Kölnben. A latin nyelv túl nehéznek bizonyult ahhoz, hogy hatékonyan szolgálja az egyház egységét. A „The Guardian" újság 1999.10.16-i cikke szerint Carlo Egger apát, a Vatikán fő latinistája a következőket nyilatkozta:

> A latinnak aligha van esélye a túlélésre a katolikus egyházban. Egyszerűen arról van szó, hogy sok, túl sok püspök nem beszéli már.[191]

Ma a katolikus egyház soknyelvű. Főleg a katolikusok legelterjedtebb anyanyelveit beszéli, a spanyolt, portugált, franciát, angolt, olaszt és németet. A latinon kívül ezeken a nyelveken lehet olvasni a Vatikán hivatalos honlapján[192]: http://www.vatican.va. A vatikáni 'L'Osservatore Romano" is ezen a hat nyelven jelenik meg hetente; ezen kívül van havi lengyel kiadása, valamint az angol összefoglaló malajám kiadása.

---

188 Lefebvre-t (1905-1991) 1988-ban kiközösítette II. János Pál pápa
189 Gernot Facius, Ratzinger: Die Liebe zum Latein und das verlorene Geheimnis, *Die Welt*, 24.12.1999
190 http://www.petrusbruderschaft.de
191 James Meek, Latin is all Greek to us, Catholic bishops admit, *The Guardian*, 16.10.1999, p. 5
192 Plusz kínaiul.

A katolikusok által beszélt nemzeti nyelvek

Becsült adatok[193]

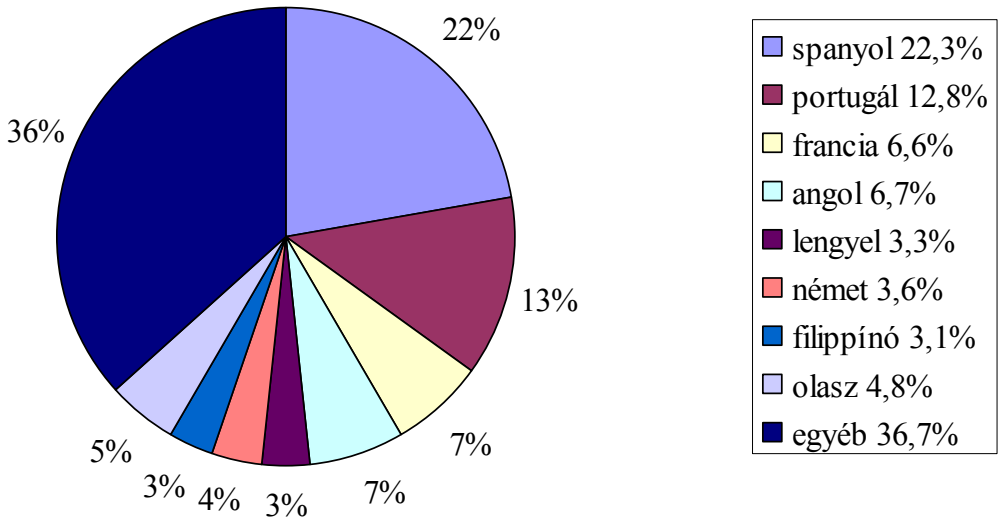

A Vatikáni Rádió 47 nyelven – köztük eszperantóul is – sugározza adásait, de latinul nem. Még több (hatvankét) nyelven mondja el XVI. Benedek pápa húsvéti és karácsonyi áldását.

A világ püspökei és bíborosai hol tolmácsok, hol saját nemzeti nyelvük segítségével értik meg egymást. De ez nem mindig működik tökéletesen. Ezt tanúsítja Hermann Josef Spital német püspöknek a problémáról 1999-ben tett megjegyzése:

> Trier püspöke nem mestere az olasz, francia, angol, lengyel és spanyol nyelvnek. De ezeket a nyelveket beszélik a Vatikánban. Spital rendszeresen látogatja a Tömegkommunikáció Pápai Tanácsának üléseit. Ebben a tanácsban Spital mint a tömegkommunikációért felelős német püspök szavazati joggal rendelkezik. De függ a Vatikánban dolgozó német anyanyelvűektől, valamint azoknak a pápai kommunikációs szakembereknek az udvariasságától, akik németül szólnak a trieri vendéghez. Az üléseken tolmácsolás folyik. De amikor nem hivatalos viták parázslanak fel, nyelvi vonatkozásban mintha kitették volna a püspök atya szűrét. Bizonyára nem lehet kellemes érzés.[194]

De az egyszerű hívőket is nyelvi akadályok választják el egymástól, amint a „Tag des Herrn" egyházmegyei lap 1997. 14. számából vett idézet is bizonyítja. Az újság Alfred Hoffmannal, a lengyel határ melletti Görlitz egyházmegye lelkészi hivatalának vezetőjével készített interjút.

> **Kérdés:** Az egyházmegye megalapítása óta állandó téma a német és lengyel katolikusok közötti híd szerep, amelyet Görlitznek kellene magára vállalnia. De eddig alig néhány plébániának van élő kapcsolata Lengyelországgal. Lát esélyt a pozitív változásra?
>
> **Hoffmann:** A fő nehézséget a nyelvi akadályokban látom, nem a kölcsönös bizalom hiányában. A szívembe zártam lengyel szomszédjainkat, de lépten-nyomon beleütközöm ebbe az akadályba, amely megnehezíti az igazi kapcsolatépítést.[195]

---

[193] Matthias Ulrich: Esperanto o Novo Latim da Igreja e do Ecumenismo, *Pontes Editores*, 2003, Campinas
[194] *Publik-Forum* 21/1999, p. 35, idézet in: *Ökumenisches Esperanto-Forum* n-ro 36, 1992. december
[195] http://www.tag-des-herrn.de/artikel/3756.php

Néha a keresztények elbagatellizálják a nyelvi nehézségeket, amint azt a steyli misszionáriusok honlapja is bizonyítja:

> Azonban a steyli misszionáriusok életét, akiknek hatvankét országban kell megküzdeniük minden elképzelhető nehézséggel, egy dolog nem nehezíti: a kölcsönös megértés, sem a nyelv, sem az etnikum, sem a kultúra területén. Anyanyelvük – amint a rend neve is mutatja – Isten Szava. E nyelven hirdetik az igét, gondolkodnak, cselekszenek, álmodoznak, értik meg egymást és békülnek meg egymással minden nyelvterületen.[196]

A taizéi közösség ifjúsági rendezvényein a nemzetek közötti megértés hol jól, hol rosszul, hol meg egyáltalán nem működik. A nyári találkozások egyik fontos programpontja a bevezetés a Szentírásba, amelyet általában nagyobb körben tartanak meg. A felnőttek (azaz 29 évnél idősebbek) bevezetése az előadó testvér nyelvtudásától függően általában franciául történik angol tolmácsolás mellett vagy fordítva. De a jelenlévők csupán tíz százalékának anyanyelve ezen nyelvek valamelyike, és valószínűleg még tíz százalékuk sem képes minden nehézség nélkül megérteni ezeken a nyelveken a teológiai fejtegetéseket. Ezért a résztvevők között önkéntes tolmácsokat keresnek további 8-10 nyelvre. A többi résztvevő tehát körbeveszi ezeket, és először franciául és angolul, majd az anyanyelvén hallgat meg minden egyes mondatot.

A kisebb dialóguscsoportok Taizében a szervezők kívánsága szerint általában nemzetköziek; az angol és más nyelv segítségével értik meg egymást, aki pedig képes rá, tolmácsol a többinek. 2000 nyarán az Ifjúsági Ökumenikus Eszperantó Tábor keretében három német és lengyel eszperantista együtt ült egy ilyen csoportban néhány orosz, német, olasz és spanyol nem eszperantistával. Angolul mindenki el tudta mondani magáról a legszükségesebbeket, viszont az adott téma – Jónás könyve – vagy a teológiai témák – például Isten lényege – elmélyültebb megbeszélésére ez a tudás a legtöbbjüknél már nem volt elegendő.

Megoldásként igénybe vették a csoport néhány tagjának nyelvtudását. Kiderült, hogy az egyedüli módja annak, hogy a spanyol lány megértse, mit mond orosz társnője, a következő: Natasa oroszul beszélt, a lengyel Stanislaw eszperantóra fordította szavait, majd a német Reinhard eszperantóról angolra, végül pedig a spanyol José anyanyelvére, hogy honfitársnője, Carmen is megértse, amit Natasa mondott. Az ilyen közvetett kommunikációnak súlyos hátrányai vannak. Időbe kerül, magában hordozza az elmondottak pontatlan vagy téves tolmácsolásának a kockázatát, és – talán ez a legfontosabb – elválasztja egymástól a dialógus résztvevőit. Másrészt mindig figyelembe kell venni, hogy idegen nyelven mindenki csak annyit tud elmondani, amennyit a nyelvtudása megenged, és ez sokszor nem elegendő arra, hogy érdekessé tegye a társalgást.

Más tevékenységekhez és munkacsoportokhoz hasonlóan az angol nyelvnek néha a haszna, néha pedig a korlátai mutatkoztak meg Taizében. Például a Fülöp-szigetiek vagy a dél-afrikaiak angol nyelvű bemutatkozásakor bizonyára mindenki élvezte, hogy megismerkedhet ezekkel a népekkel, még ha nem mindenki értett is minden szót. De bizonyára kevésbé volt hasznos néhány olyan munkacsoportban, ahol a nyelvtudás igazából fontos volt. Például bemutatták angol és francia nyelven az érdeklődőknek a „Feltámadt Krisztus” című filmet, amely főleg Gustave Martelet jezsuita atyával készült interjúból állt. Majd a két csoportot összehozták egy kétnyelvű vitakörben. Aki azt gondolta, hogy azonnal élénk társalgás kezdődik angolul, az tévedett. Viszonylag nyugodt kör volt, ahol főleg a franciát használták, mivel több volt a francia, mint az angol anyanyelvű résztvevő. Akinek más volt az anyanyelve, inkább hallgatott. Nem sokan képesek, vagy van kedvük idegen nyelven elbeszélgetni Krisztus feltámadásáról.

[196] http://www.steyl.eu/index.php?id=2&L=7

A taizéi közösség minden szilveszterkor nemzetközi ifjúsági találkozót szervez több mint ötvenezer résztvevővel. 1999 végén a találkozó Varsóban volt. A közösség kiadott egy német nyelvű füzetet, benne többek között a német résztvevők benyomásaival. Ötven rövid beszámolóból tíz megemlíti a nyelvi akadályokat is, elsősorban azért, mert gyakran a legalapvetőbb társalgásra sem voltak képesek.

Néhány résztvevő azonban, pl. a regensburgi Stefanie idealistán látta a helyzetet: „A minket vendégül látó család sem németül, sem angolul nem beszélt, mégis nagyon jól megértettük egymást, és mindig megtalálták annak a módját, hogyan szerezzenek nekünk örömet.[197]

Mások csalódást éreztek. Íme egy részlet a frankfurti Gregor beszámolójából:

> Kíváncsian vártan az eszmecserét, főleg a közép- és kelet-európai fiatalokkal. Azt tapasztaltam azonban, hogy vannak még nyelvi akadályok. Például a szláv nyelvűek gyakran egymással beszélgettek. Alig van nyugat-európai, aki beszél valamilyen szláv nyelven. Az a kevés lengyel vagy orosz szó nem elegendő másokkal és a vendéglátó családokkal való igazi párbeszédre. Nagyon sajnálom.[198]

Ma bizonyára szinte minden ember egyetért abban, hogy kívánatos lenne lebontani az ilyen akadályokat. De csak kevesekben tudatosul, hogy ennek járható, már sikeresen kipróbált útja van: egy semleges nemzetközi nyelv használata.

Władyslaw Miziołek varsói püspök szerint nem egyszerű dolog a latin felváltása más, az egész egyházban elfogadott segédnyelvvel a több évszázados latin hagyomány miatt. Felteszi a kérdést, vajon a latin visszaszerezhetné-e egykori helyét és jelentőségét a teológiában, a liturgiában és az egyház mindennapi életében. Ehhez a latint élő nyelvvé kellene tenni, amely a kultúrával és a humán problematikával együtt változik, fejlődik. E cél eléréséhez nem elegendő a papi szemináriumokban tanítani, az iskolarendszer minden szintjén és az egyházon kívüli területeken is oktatni kellene, e nélkül csupán a tudományos tanulmányozás tárgya lesz egy szűk körű elit számára.

> Ezért úgy tűnik, nagyon is helyénvaló foglalkoznunk az egyetemes egyház számára használható segédnyelv problémájával, és azt a mai világ számára oly fontos nyelvi kérdéssel kapcsolatban kell kezelnünk.[199]

6.2. A nyelvi probléma az Európai Unióban

Az Európai Unió Tanácsa 2000-ben elfogadta az Alapvető Jogok Chartáját[200], amely szerint „az Unió az emberi méltóság, szabadság, egyenlőség és szolidaritás oszthatatlan, egyetemes értékein alapul”. „Az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget” (22. cikkely). Ezen kívül "minden személy írásban, a Szerződés bármelyik nyelvén fordulhat az Unió intézményeihez, és ugyanezen a nyelven kell választ kapnia” (41. cikkely 4. pont).

A charta megerősíti azokat az elveket, amelyek az Európai Unió (és elődszervezetei) már a kezdetektől fogva igyekeztek követni. Miután 1957-ben megalapították az Európai Gazdasági Közösséget, a Miniszterek Tanácsa 1958.04.15-én kelt rendeletében úgy határozott, hogy „A Közösség hivatalos és munkanyelvei a francia, holland, német és az olasz.”[201] További országok

[197] *In Warschau daheim. Eindrücke von Teilnehmern*, Taizé [2000], p. 10
[198] Uo.
[199] Georgo Korytkowski, *Internacia lingva komunikado en la Eklezio kaj nuntempa mondo*, Varsovio 1986, p. 6
[200] http://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm
[201] "Die Amtssprachen und die Arbeitssprachen der Organe sind Deutsch, Französisch, Italienisch und Niederländisch."

csatlakozásakor minden alkalommal aktualizálták a rendeletet, úgy hogy Finnország és Svédország Európai Unióhoz való csatlakozása után 1995-ben az Európai Unió hivatalos és munkanyelveinek a száma tizenegyre bővült. (Az 1997.10.02-án kelt Amszterdami Szerződéssel a finn és a svéd ténylegesen is bekerült a „szerződés nyelvei" közé, amelyekről az Alapvető Jogok Chartája is szól.)

Semmi kétség, hogy az Európai Unió tovább bővül. Az „Európa száz nyelven beszél"[202] című kiadvány 87 európai nyelvet sorol fel. Néhány közülük kicsi, némelyik egészen parányi, mint például a vót kb. 10 beszélővel, a lív és az inkeri egyenként száz anyanyelvűvel, úgy hogy beszélői már annak is örülhetnének, ha az Európai Unió valamiképpen támogatná regionális használatukat – ha erre még egyáltalán van esély –, és megakadályozná teljes kihalásukat. De van Közép- és Kelet-Európában még több olyan nyelv, amelyek beszélői jogosan követelhetnék, hogy az EU-hoz való csatlakozást követően nyelvük ugyanolyan jogokat élvezzen, mint amilyenekkel a dán, a görög stb. rendelkezik.

És valóban, az Európai Unió már előre látja a munkanyelvek bővülését. A „Die Welt" német lap 2001.03.15-i cikkében az Európai Parlament alelnöke, Ingo Friedrich azt írja:

> A nyelv az önazonosság közvetlen kifejeződése, és nem rendelhető alá gazdasági megfontolásoknak. Ezért nem tűnik valósnak, hogy az írásbeliségben elhagyjuk a mostani rendszert, amely szerint az EU minden dokumentumát lefordítjuk minden nyelvre. Ez így marad akkor is, ha az EU-nak 27 tagja lesz.[203]

Azonban hozzáteszi, hogy az ülések tolmácsolásnál elképzelhetők reformok.

Hasonló véleményt fejtett ki Michel Barnier európai biztos, aki 2000. június 5-én Interneten válaszolt az állampolgároknak az EU bővítésével kapcsolatos kérdéseire. Nyolc hozzászólás a nyelvi problémát érintette.

> **Kérdés:** Hogyan látja a nyelvi problémák megoldását egy 30 tagú Unióban? Elképzelhetőnek tartja-e a nyelvek (munkanyelvek) számának a csökkentését? Hogyan vélekedik róla?
>
> **Barnier:** A nyelvi egyenlőség elve az Unióban valóban fontos, és természetesen a bővítés után is. Ugyanis Európa kulturális sokszínűségéről van szó. Ami a gyakorlati megvalósítást illeti, megtaláljuk a megoldás módját.

Azonban a valóságban a nyelvi egyenlőség elvét már most gyakran figyelmen kívül hagyják, leggyakrabban egyszerűen praktikus okok miatt. Íme néhány példa:

- Az Európai Unió http://europa.eu/ hálólapjait böngészve látjuk, hogy nem minden dokumentum jelenik meg a 23 hivatalos nyelven. Sok közülük csak angolul, vagy angolul és franciául, esetleg néhány további nyelven férhető hozzá. És – furcsa egybeesés – a Michel Barniertől idézett fenti mondat is csak angolul jelent meg a hálón.
- A múltban németországi cégek gyakran panaszkodtak arról, hogy az EU az ajánlatkéréseket németül gyakran csak nagy késéssel teszi közzé, ami miatt hátrányba kerülnek.
- Az Unió szerveinek nem hivatalos ülésein nem gondoskodnak a minden irányú tolmácsolásról. (Ez a tény botrányt robbantott ki, amikor 1999-ben a finn elnökség idején a miniszterek ülésén csak a finn, angol és a francia nyelvet engedélyezték. Tiltakozásul Németország és Ausztria képviselői bojkottálták az ülést.)

---

[202] Uwe Joachim Moritz: *Europa spricht mit 100 Zungen / Eŭropo parolas 100-lange*, Osnabrück 1997
[203] Ingo Friedrich: Babylonische Sprachverwirrung, *Die Welt*, 15.03.2001

- A fiatal tudósok európai versenyén a résztvevők elvben az EU bármely hivatalos nyelvén megírhatják dolgozataikat. De le kell adniuk egy egylapos angol nyelvű összefoglalót, és figyelmeztetik a résztvevőket, hogy a bíráló bizottság munkanyelve az angol.[204]
- Amikor cégek Európai Uniós támogatást kérnek, például kutatási projektre, a kérvénynek legalább egy részét (például a műszaki összefoglalást) angolul kell megírniuk.[205]
- Az Európai Unió ösztöndíjakkal kapcsolatos, 1995. októberi, wiesbadeni tájékoztató értekezletén elmagyarázták a résztvevőknek, hogy „elméletileg a kérvényt az EU bármely hivatalos nyelvén megírhatják. De arra kérjük önöket, hogy okvetlenül angolul tegyék ezt meg, mert máskülönben le kellene fordítanunk, nekünk pedig erre egyáltalán nincs kapacitásunk." Három héttel a határidő előtt az EU német tájékoztató központja azzal a megjegyzéssel küldte ki az angol nyelvű formanyomtatványokat, hogy: „még nem tudni, német nyelven mikor lesznek elérhetők a nyomtatványok." A nyomtatvány szerint a kutatási projekt rezüméjét „preferably in English" kell megírni.
- A müncheni Európai Szabadalmi Hivatalnak csak három munkanyelve van: az angol, a francia és a német; azonban a múltban a szabadalmi dokumentációt lefordították az EU minden hivatalos nyelvére. Főleg a fordítás miatt a szabadalmi költségek sokkal nagyobbak voltak az Európai Unióban, mint az Egyesült Államokban. Kiszámították, hogy csupán egy szabadalom lefordítása tíz másik nyelvre 17.000 EUR-ba kerül, míg csak egy másik nyelvre való fordítás (beleértve a szabadalmi igénypontok két másik munkanyelvre fordítását is) csak 2.200 EUR-ba. Ezután 2000 végén az Európai Bizottság azt javasolta, hogy az európai szabadalmi dokumentumokat csak a Szabadalmi Hivatal három munkanyelvének egyikére fordítsák le kötelező érvénnyel, ezzel egyúttal azt is kimondva, hogy erre is csak akkor van szükség, ha azok eredetileg nem angolul fogalmazódtak meg. A Bizottság az alábbi szavakkal próbálja igazolni eljárását: „Az ajánlott rendszert főleg azért tartjuk alkalmasnak, mivel a szabadalmak területén ténylegesen az angol az egyetemes nyelv."

Különösen ez utóbbi példa bizonyítja, hogy Ingo Friedrich követelményével ellentétben az Európai Unió a gazdaságosság és takarékoskodás elveit időnként az egyenjogúság és a kulturális sokféleség eszménye fölé helyezi. Ne feledjük, hogy éppen a szabadalmi dokumentumok más nemzeti nyelvekre való kötelező fordítása segítheti elő, hogy a tudományos terminológia ne csak angol nyelven fejlődjék tovább.

Az Európai Szabadalmi Hivatal által javasolt mód alapjában véve reális megoldás lehetne az európai nyelvi probléma megoldására. Azonban kérdés, vajon kívánatos-e az ilyen megoldás.

A másik mód, amely tiszteletben tartaná a nemzeti nyelvek egyenjogúságát, az eszperantó nemzetközi kommunikációban való alkalmazása lenne. Éppen az Európai Unió bővítésével kapcsolatban javasolják időnként – nem csak eszperantóul beszélők – ezt a megoldást az EU felelős vezetőinek. Ez történt például a Michel Barnier-vel folytatott, említett internetes vitában is:

> **Kérdés (Josette Ducloyer):** Hogyan kívánják megoldani a nyelvi problémát az Európai Unió bővítésekor? Nem lenne-e itt az ideje, hogy megteremtsék az egyszerű emberek Európáját, és elkezdjenek tanítani az EU összes általános iskolájában egy olyan, nemzetközi kommunikációra alkalmas nyelvet, amely semleges, egyszerű és mindenki számára hozzáférhető, mint például az eszperantó?
>
> **Barnier:** Amint már mondottam, azon vagyunk, hogy Európát közelebb vigyük polgáraihoz, és kétlem, hogy egy holt nyelv használata pozitív lépés volna ebben az irányban.

[204] http://wem.net.dynamicweb.dk/Files/Billeder/EUCYS/EUCYS_Application_form.doc

[205] Nicola Minnaja: La lingva problemo kaj la novigado, in: Reinhard Selten (red.), *La kostoj de la Eŭropa Lingva (ne-)komunikado*, Romo 1997, p. 44

Sajnálatos, hogy egy európai biztos nem tudja – vagy nem akarja tudni –, hogy az eszperantó már régóta élő nyelv, amely bizonyíthatóan segíti Európa polgárainak közeledését és kölcsönös megértését.

Néhány politikus attól tart, hogy az eszperantó háttérbe szorítaná a nemzeti nyelveket. Philipp Jenninger, a német parlament volt elnöke 1987-ben az alábbi szavakkal ellenezte az eszperantót: „Én a virágos mezőt jobban szeretem az egyforma zöldnél".[206] Még ismertebb – bár csak metaforikusan említi az eszperantót – az a Helmut Kohltól való idézet, hogy: „Nem akarunk eszperantó Európát, hanem olyan Európát, amelyben mindenki megőrzi azonosságát."[207]

Az Európai Parlamentben azonban most is vannak olyanok, akik hasznosnak vélik az eszperantót. Egy belga eszperantista, Germain Pirlot gyakori kapcsolatot ápol parlamenti képviselőkkel, és gyűjti véleménynyilvánításaikat. 1999-ben arról számolt be, hogy az Európai Parlament 626 tagjából húsz százalék „eltérő mértékben úgy vélekedik, hogy az eszperantó valamilyen módon segítene az Európai Unió nyelvi problémáinak megoldásában."[208]

1995-ben három, különböző frakciókban ülő képviselő – Marianne Thyssen (kereszténydemokrata), Eryl McNally (szociáldemokrata) és Marie-Paule Kestelijn-Sierens (liberális) – írásos kérdést intézett az Európai Bizottsághoz, amelyben véleményt kértek az eszperantóról. A kérdésre Edith Cresson biztos hasonló választ adott.[209] Íme Marie-Paule Kestelijn-Sierens 1995.04.12-i keltezésű kérdése:

> *Tárgy: Kísérleti projektek az eszperantóval kapcsolatban*
>
> Az eszperantónak mint egyetemes és második fő nyelvnek az aktivistái egyre nagyobb lehetőségét látják annak, hogy az Unió munkanyelvként használja ezt a nyelvet. Az Unió 15-ről 30 tagúra bővítésének perspektíváját tekintve a hivatalos és munkanyelvek problémája végül egyre égetőbb lesz.
>
> Az eszperantó viszonylag gyorsan megtanulható nyelv.
>
> A tapasztalatok ráadásul azt mutatják, hogy azok a gyerekek, akik eszperantóul tanulnak, megelőzik kortársaikat az általános fejlődés, különösen pedig az idegen nyelvek tanulása terén.
>
> A Bizottság célszerűnek tartaná-e eszperantóval kapcsolatos kísérleti projektek kidolgozását az Unió tagállamaiban (például az UNESCO-val együttműködésben megvalósuló Funda-Pax keretében) egy igazán alapos és részletes megítélés érdekében?

Cresson asszony a Bizottság nevében az alábbi választ adta (1995.05.17.):

> A közösség felelősségét a nevelés terén az Európai Közösség Szerződésének 126. cikkelye rögzíti. Ez a cikkely kifejezetten leszögezi, hogy a közösség hozzájárul a magas szintű nevelés fejlesztéséhez, „… szigorúan figyelembe véve a tagállamoknak az oktatás tartalmáért, a nevelési rendszer alakításáért, valamint a kultúrák és nyelvek különbözőségéért viselt felelősségét…".

---

[206] „Eine Blumenwiese ist mir lieber als ein Einheitsgrün", in: *Esperanto in Baden-Württemberg*, 1987
[207] dpa német sajtóügynökség, 1995.05.23.
[208] *Esperanto*, 4/1999, p. 78
[209] Amtsblatt der Europäischen Union 95/C 270/39, 95/C 145/103, 95/C 257/36; L. szintén in: *Esperanto aktuell* 5/1995, p. 2, 7/1995, p. 11

> A Bizottság támogatja a tagállamok nyelveinek és kultúráinak tanulmányozását. Az 1994. március 14-én elfogadott Socrates nevelési kampány (az Európai Parlament és a Tanács 819/95/EK döntése) kifejezetten előirányozza az olyan tevékenységek támogatását, amelyek hozzájárulnak a Közösség nyelveinek az ismeretéhez.
>
> A Közösség nagyon fontosnak tartja a kulturális örökség gazdagságát és különbözőségét; ezt az örökséget tükrözik a nyelvek. Az eszperantó nem rendelkezik egy természetes nyelv kulturális és történelmi gazdagságával. Az eszperantó támogatása nem tartozik az Európai Unió feladatai közé.

Százéves fennállása során az eszperantó kultúrnyelvvé vált, amit nem csak több tízezer könyv és kiadvány, videofilm, kazetta és DVD tanúsít, hanem főleg mindennapi alkalmazása szerte az egész világban. Miután a teljes Bizottság – beleértve Cresson asszonyt is – 1999. márciusában lemondott, helyét Viviane Reding vette át, aki barátságosabban viszonyult az eszperantóhoz. 1996. december 1-én Reding asszony ezt írta Germain Pirlot-nak: „*Gelukwensen voor uw belangrijk werk in verband met Esperanto! De veeltaligheid is een absolute noodzaak in Europa. Het Esperanto een plaats geven in het meertalenonderwijs kan op lange termijn lonend zijn*."(Gratulálok az eszperantóval kapcsolatos fontos munkájához! A többnyelvűségre okvetlenül szükség van Európában. Megfelelő hely biztosítása az eszperantónak a többnyelvű oktatásban hosszú távon hasznos lehet.) A 94. Német Katolikus Vásáron Hamburgban 2000 júniusában Reding asszony a „szomszéd nyelvének" tanulása mellett szállt síkra, és szívélyes köszönettel fogadta e könyv német változatát.

6.3. Az eszperantó és a kulturális sokszínűség

Mahatma Gandhi az angol nyelvet az imperializmus és a népek szolgasorba süllyesztése eszközének tekintette.[210] A heidelbergi „Európai nevelés" kongresszuson 1992-ben a filológus Otto Back professzor arra figyelmeztetett, hogy „az angol nyelv az Egyesült Államok trójai falova Európában". Megkönnyíti a „Coca Cola-kultúra" vagy az „American way of life" életmód behatolását más népek életébe. Tudatosan ezt sok ember aligha érzékeli. Fiatalok, akik még eléggé nyitottak minden újra, legtöbbször semmi kivetnivaló nem látnak ebben. Mások viszont arra hívják fel a figyelmet, hogy az angol nyelv veszélyeztetheti a kulturális sokszínűséget. Nem szeretnék, hogy a globalizáció egyet jelentsen az egész világ amerikanizálásával.[211]

Művelődéskutatók azt hangsúlyozzák, hogy az „amerikanizálás" nem egyszerűen kulturális imperializmus. A „Die Zeit" lapban megjelent cikk igyekszik mélyebben láttatni a problémát:

> Egyetlen ország sem veszi át az Egyesült Államok importtermékeit anélkül, hogy a saját kulturális feltételeihez ne igazítaná. Téves az az elképzelés, hogy az „amerikanizálás" egyszerűen a kulturális különbségek gleichschaltolását jelenti. Igazából a kulturális adottságok végtelen differenciálódásának folyamatáról van szó – valójában egy univerzális szabványosítás alapján.[212]

Azonban a cikknek az a címe, hogy „Végcél a fogyasztás", és arra a következtetésre jut, hogy az Egyesült Államok „már új, nemzetek feletti léteszményt oltott be (Nyugat-)Európába, a fogyasztás egyenlősítő demokráciáját", amely segíti a népek közötti kölcsönös megértést is:

---

[210] Gert Raeithel, Wir wollen viel Wow, *Der Spiegel*, 30.10.2000
[211] A szó pejoratív értelmében.
[212] Richard Herzinger, Endziel Konsum, *Die Zeit* 45/2000

> A végcél, a fogyasztás ezen kívül fékezi a rasszizmust és a vallási-kulturális gyűlölködést. Mert minden egyes ember – bőrszínétől, vallásától és kulturális hátterétől függetlenül – alkalmas fogyasztónak, és emiatt elvben nem zárható ki a fogyasztás demokráciájából.[213]

Az angol nyelv nem csak kulturális befolyást gyakorol, esetleg veszélyeztetheti a nemzeti nyelveket is: „A globalizációval kapcsolatban bizonyos nyelveket az állatfajokhoz hasonló kipusztulás fenyegeti. […] Az anglo-amerikanizálás hulláma átcsap felettünk, és azzal fenyeget, hogy elsüllyeszti a német nyelv hajóját" – írta 2000 októberében a Spiegel magazin. Majd a továbbiakban azt fejtegeti, hogy az angol már most mélyen behatolt a német nyelv struktúrájába:[214]

> Az angol nyelvtan gyökeret ver a németben, a nyelv teste alaktani változásokon megy keresztül, az idegen kifejezésmódok kikezdik a nyelv lelkét. Hiszen például különbség van a között, hogy az ember pénzt csinál (to make money), vagy pénz nyer.
>
> Az elangolosodás ellenzői még további érvet hoznak fel: a hiányzó nyelvi esztétikát. Ez a hangsúlyozásnál kezdődik, és bizony nem fejeződik be a helyesírásnál.

Számos országban mozgalmak alakultak a nemzeti nyelv megőrzéséért. A német „Verein Deutsche Sprache – Bürger für die Erhaltung der kulturellen Vielfalt in Europa"[215] néhány éven belül több mint tízezer embert egyesített soraiban, és hasonló szervezet alakult például Hollandiában: „Taalverdediging – bond tegen onnodig Engels[216]. Magyarországon törvényt hoztak a magyar nyelv védelméről.[217]

Érdekes megvizsgálni, vajon az eszperantó bevezetése segíti-e ennek a kulturális sokféleségnek a megóvását. Korábban az eszperantisták nem mindig vélték fontosnak a nemzeti nyelvek védelmét. Főleg a húszas években az eszperantót olyan emberek művelték, akik – még az első világháború sokkhatása alatt – minden ellen felléptek, ami nemzeti, beleértve a nyelveket is.[218]

Ma szinte minden eszperantista meg kívánja őrizni a nyelvi sokféleséget, és sokan alkalmas eszköznek vélik erre az eszperantót. Dafydd ap Fergus, walesi eszperantista pedig kifejezetten azt állítja, hogy többek között azért tanulta meg a nyelvet, mert ez a walesi nyelv egyetlen és utolsó esélye".[219]

Az 1996. évi világkongresszuson elfogadott „Prágai Nyilatkozat"-ban az eszperantó mozgalom azt állítja magáról, hogy: „Mi a nyelvi sokféleség mozgalma vagyunk".[220]

Honnan ered az eszperantistáknak ez a véleménye, hogy a nyelvük segít más nyelvek és kultúrák megőrzésében? Egyesek erre egyszerűen azt mondják, hogy az eszperantó nem akar anyanyelv lenni. Mások a kérdést mélyebb vonatkozásait emelik ki.

---

[213] Uo.
[214] Gert Raeithel, Wir wollen viel Wow, *Der Spiegel*, 30.10.2000
[215] Német Nyelv Egyesület – Polgárok a kulturális sokszínűség megőrzéséért Európában
[216] Nyelvvédő Társaság a felesleges angol ellen
[217] http://dragon.klte.hu/~tkis/polfor01.htm
[218] Vö. Lanti (Eugène Adam) az Antinacionalista Világszövetség (SAT) alapítójának szavaival: „Az az igazi antinacionalista, aki a nemzetközi nyelvet eszközként használja és alkalmazza a nemzeti nyelvek kiküszöbölésére és megszüntetésére." (Lanti, *Sennaciulo* 1929, idézet a SAT ifjúsági szekciója 1988 évi rastatti szemináriumának kiadványából). A mostani SAT-tagok tájékoztatása szerint azonban Lanti nem kívánta megszüntetni a nyelvi különbözőséget.
[219] Dafydd ap Fergus üzenete „Jaro-de-lingvoj" internetes fórumon 2000.11.17.
[220] http://lingvo.org/ (magyarul és több tucat nyelven)

Amikor 2001 tavaszán hivatalos internetes fórum nyílt meg a „2001, a nyelvek európai évéről”, az eszperantó hamarosan a legélénkebben vitatott téma lett. Egy bizonyos Jette Milberg Petersen angol nyelvű üzenetében a következő szavakkal ellenezte az eszperantó bevezetését: „Attól tartok, hogy más nyelvek fokozatosan eltűnnének.”

Erre a következőket válaszolta Claude Piron, svájci fordító és pszichológus:

> Igen, ez nagy veszteség lenne az emberiség számára. De én úgy gondolom, hogy a kockázat sokkal nagyobb a nemzetközi kommunikáció jelenlegi rendszere mellett. Mivel nincsen közösen használt nyelv a különböző nyelvi hátterű emberek között, mindenki az angolt tanulja, és próbálja használni. Az angol nagyban hozzájárul a nyelvek elhalásához. Például Szingapúrban számos család az angolra vált át, és lemond saját nyelvéről, a kínairól, malájról, tamilról… – így a fiatalok elszakadnak saját kulturális gyökereiktől. És mindez azért van, mert egy született angol nyelvű oly sok előnnyel bír.

Az izraeli újságokban az utóbbi időben számos álláshirdetés jelent meg az alábbi feltétellel: „angol anyanyelvű”. Ez azért jelent előnyt, mert az angol helyes használata olyan nehéz, hogy csak született anyanyelvűekben lehet megbízni. Mivel az eszperantó sokkal könnyebb, és minden használója számára idegen nyelv, és valószínűleg az is marad, ahhoz, hogy az ember profi szinten tudja beszélni, nem szükséges, hogy gyermekként családjában hallja.

Több európai országban kitapintható a tendencia, hogy az angolt a lehető legkorábban elkezdik oktatni. Már zsenge korukban szinte anyanyelvként tanulják a gyerekek, hiszen különben nem tudnak majd igazán jól beszélni. A végén ez a tendencia oda vezethet, hogy az angol egyre inkább a nemzeti nyelvek helyébe lép.

Az eszperantisták sokszor hangsúlyozzák, hogy nyelvük nem fenyegeti a nemzeti nyelveket. Az a véleményük, hogy az árt igazából a nyelveknek, ha valamely etnikum nyelvének egyes elemei egy másik etnikum anyanyelvének megfelelő elemeit kiszorítják. Mivel az eszperantó nem etnikus nyelv, ilyen kárt nem okozhat.[221]

Itt nem akarunk belemenni abba a nem egyszer indulatokkal átszőtt vitába, hogy mennyire fontos a nyelvek megóvása más nyelvek befolyásától. Inkább azt a kérdést szeretnénk józanul megvizsgálni, hogy valóban okozhat egy nemzeti nyelv – például az angol – olyan károkat, mint amelyekről az imént szó esett.

A kérdés megválaszolására nem szükséges olyan jövőt elképzelnünk, amelyben a nemzetközi kapcsolatokban az egész emberiség az eszperantót beszéli. Már ma is léteznek olyan emberek, akik a mindennapokban használják az eszperantót, közvetlenül ezen a nyelven gondolkoznak, és teljesen otthon érzik magukat a nyelv teremtette pezsgő közösségben. Ez érvényes például az Eszperantista Ifjúsági Világszervezet, a TEJO számos európai tagjára, akik a nyelvet egyaránt használják az Interneten vagy telefonálásra, valamint a nemzetközi szemináriumokon, kongresszusokon, a Pasporta Servo[222] segítségével szervezett utazásaiknál stb. A TEJO német szekciója kétnyelvű újságot ad ki németül és eszperantóul. 1992 végén jelent meg a lapban a „Csökkent a *memzorgantók kotízója*” (Kotizo für memzorgantoj gesenkt) című cikk.[223]

Ez a mondat olyan jelenséget példáz, amely a szóbeliségben még gyakrabban megfigyelhető: nevezetesen, hogy azon európai fiatalok között, akik rendszeresen használják az eszperantót, e nyelv elemei ténylegesen behatolnak az anyanyelvükbe. Ez főleg akkor fordul elő, ha az eszperantó

[221] Hasonlóan érvel könyvében Gados László: *Brilu ĉiu lingvo samrajte!*, Budapest, 2001
[222] Kölcsönös, ingyenes szállásbiztosítás eszperantisták között.
[223] Ulrich Görtz, Kotizo für memzorgantoj gesenkt, *GEJ-Gazeto* 5/1992, p. 20

tevékenységekkel közvetlenül összefüggő speciális szavakról, azaz napjaink eszperantó kultúrájáról van szó. Az említett cikk szerzőjében, aki akkoriban 19 éves, polgári szolgálatos katona volt, aligha tudatosodott ez a nyelvkeveredés.

Azonban tény, hogy az eszperantó hatása más nyelvekre jóval kisebb, mint az angolé, és ha érvényesül is ilyen hatás, az kevésbé káros, mint az angol esetében:

- Az eszperantó szavak gyakran hosszabbak, mint az angolok (főleg a szótagok számát tekintve); így más nyelvek nem veszik át azokat olyan könnyen.
- Az eszperantó sokkal rugalmasabb, és gyakran több kifejezésmódot tesz lehetővé. Így például az angol mondhatja eszperantóul: „Mi estas 20 jarojn aĝa" (I am 20 years old), a francia pedig így: „Mi havas 20 jarojn" (J' ai 20 ans). Tehát kisebb az esélye annak, hogy eszperantó elemek túlságosan behatolnának más nyelvek struktúrájába.
- A kiejtés és helyesírás tekintetében az eszperantó közelebb áll a legtöbb európai nyelvhez, mint az angol. Például az olasz, bulvárlapból vett „il sua love story" kifejezésben az eszperantó „amafero" harmonikusabban illeszkednék be, mint angol megfelelője, a „love story". És a már említett mondat „Kotizo für memzorgantoj gesenkt" kellemesebben szól a német fülnek, mint a „Fee für selft-providers gesenkt".
- Végül megjegyezzük, hogy az eszperantó egyik konkrét nyelvhez sem kötődik; következésképpen kulturális hatása kevésbé egyirányú, mint az angolé.

6.4. Az eszperantó előnyei

Michael Scherm német tanár 2001-es felmérése szerint a németeknek csak 5-7 százaléka tudja jól kifejezni magát angolul.[224] Hasonló eredményre jutott egy nemzetközi reklámügynökség megbízásából 1989-ben készült felmérés: európaiakat arra kértek, hogy fordítsanak le magnószalagról anyanyelvükre három angol mondatot, és arra a következtetésre jutottak, hogy „az angol valóban pontos értése [Nyugat-Európában]… észrevehetően alulmúlja legpesszimistább várakozásainkat", ugyanis az a lakosság kb. 6 százalékára korlátozódik.[225]

Ha csak „úgy általában" kérdezünk rá a nyelvtudásra, jobb eredményt kaphatunk. Az Európai Bizottság 2001.02.20-i sajtóközleményében azt a „meglepő" információt közölte, hogy a tizenhatezer megkérdezett európainak több mint a fele (53%) „ismer egy második nyelvet". Hogy ez az eredmény mégsem annyira kielégítő, azt többek között az a cikk bizonyítja, amelyben a német dpa sajtóügynökség ugyanezen a napon az alábbi eredményt közölte:

> **Hiányos idegennyelvtudás**
> **Az EU polgárainak a fele nem tud idegen nyelvet**
>
> Az EU-polgároknak majdnem a fele nem tud semmiféle idegen nyelvet. Amint az EU nevelésért és kultúráért felelős biztosa, Viviane Reding hétfőn ismertette a „Nyelvek európai éve" megnyitóján a svédországi Lundban, az EU tizenöt tagállamában tizenhatezer polgár megkérdezésével végzett új felmérés kimutatta, hogy 47,3%-uk csak az anyanyelvén beszél.

1996/97-ben Németországban felmérést végeztek a Szövetségi Nevelési, Tudományos, Kutatási és Technológiai Minisztérium megbízásából az egyetemi hallgatók nyelvtudásáról. Az eredményt részletes tanulmány formájában tették közzé. Ebből való az alábbi idézet:

> Az 5. fejezetben már kimutattuk, hogy a hallgatók angoltudása nem nagyon jó. Csak a hallgatók tíz százaléka rendelkezik jónak mondható idegennyelvtudással, és nem is látszik

[224] *Esperanto kaj instruado* 1/2001, p. 15
[225] Mark Fettes: *Europe's Babylon: Towards a single european language?* L. szintén in: *Esperanto* 5/89, p. 98

> hajlandóság arra, hogy ezen változtassanak: a megkérdezetteknek csak mintegy öt százaléka érdeklődik kevésbé elterjedt európai nyelvek tanulása iránt.[226]

A 2001-ben megrendezett „Nyelvek európai évében" az volt az általános tapasztalat Németországban, hogy az idegen nyelvek iránti érdeklődés az angol nyelvre koncentrálódik: a WDR nyugatnémet rádió véleménye szerint az európai évben „az érdeklődést a 'kis nyelvek' irányába kellene terelni, ezekre ugyanis a nagy világnyelvek túlsúlya miatt alig jut figyelem."[227] Észak-Rajna-Vesztfália szövetségi állam művelődésügyi minisztériuma egy listát tett közzé az év eseményeiről. Ebben 256 ajánlat az angol nyelvvel volt kapcsolatos. Ellenben kifejezetten egyetlen programajánlat sem szólt a finn vagy a svéd nyelvről. Hasonlóképpen a dán nyelvet sem említik meg. Bár igaz, hogy az ajánlatok között van egy „Vállalati tréning Dániában, elhelyezés dán családoknál", azonban hozzáteszik, hogy a beszélt nyelv az angol.[228]

De térjünk vissza a hallgatók nyelvtudását vizsgáló, említett tanulmányra:

> A szokásos kommunikációs nyelv, az angol elemi ismeretében mutatkozó hiányosságok felszámolásának szükségessége másrészt nyilvánvalóvá teszi azt a tényt, hogy mennyire messze vagyunk még a többnyelvű európai ideális elképzelésétől. Az európai neveléspolitikának ez a célja, amely „a lehető legtöbb közösségi nyelv használatára irányul", nem csak a távoli jövő ködébe vész, hanem egyenesen megvalósíthatatlannak tűnik, ha csak az angol szerepét vizsgáljuk az Internet viharos fejlődésében.

Mindez azt bizonyítja, hogy nagy szükség van könnyen megtanulható és semleges nyelvre. Ezzel kapcsolatban érdemes megvizsgálni az eszperantó előnyeit.

Különböző iskolai kísérletek, de beszélői túlnyomó többségének tapasztalatai alapján is az eszperantó háromszor-tízszer könnyebben sajátítható el, mint a nemzeti nyelvek, például az angol vagy a francia. Herlmar Frank, a Padernborni Egyetem professzora a hetvenes évek elején megállapította, hogy a német tanulók már kétszáz iskolai óra után éppen olyan jól képesek megérteni egymást eszperantóul, mint angolul ezerötszáz óra után.[229]

Az eszperantó könnyűsége több tényezőből fakad:

1. Szabályosság: Az eszperantóban mindent úgy írnak, ahogyan ejtik és fordítva; nincsenek sem szabálytalan igék, sem bonyolult ragozások; a nyelvtan alapját tizenhat szabály alkotja. Ami logikus, az az eszperantóban megengedett és helyes is.

2. Szóképzés: Az eszperantóban csak viszonylag kevés szót kell megtanulni, mert a végződés módosításával és képzők hozzáadásával rokon szavak egész sorát lehet képezni. Így például a „sana" (egészséges) szóból képezhető: „sanigi" (meggyógyít), „saniĝi" (meggyógyul), „malsana" (beteg), „malsanigi" (megbetegít), „malsaniĝi" (megbetegszik), „malsanulejo" (kórház) stb.

3. A szókincs nemzetközisége: Az eszperantóban rengeteg olyan szó van, amelyet a világ lakosságának jelentős része tanulás nélkül is megért, pl. akademio, telefono, radio, muziko, familio, kalkuli, eleganta, simpla stb.

A nyelv könnyűsége sikerélménnyel ajándékozza meg a tanulót. Az eszperantó tiszta hangjai pedig segítik elkerülni az angol helytelen kiejtésével kapcsolatos problémákat. Ilyen nehézségekről

---

[226] http://www.his.de/abt3/proj/684/
[227] http://www.lernzeit.de/aktuelles/meldung211200.phtml
[228] http://www.learn-line.nrw.de/angebote/2001ejs/info/db_suche.html 2001.02.10-i helyzet.
[229] Jerzy Korytkowski, *Internacia lingvo en Eklezio kaj mondo*, p. 121

számolt be a légiközlekedés vonatkozásában a Südkurier nevű német lap 1999-ben: „A 37 legnagyobb repülőgép-katasztrófa közül 1996 óta legalább 13-ban nyelvi problémák játszottak közre."[230]

Az eszperantó jó alapot kínál további nyelvek elsajátításához. Gyakran megemlítik, hogy ugyanez vonatkozik a latinra is, mert aki tud latinul, gyorsabban tanul más nyelveket. Ez igaz, de mégis van különbség: aki latinul tanul, annak sok „ballasztot" kell memorizálnia, például a bonyolult ige- és főnévragozásokat. Ez nagy időbefektetést igényel, de nem segíti más nyelvek tanulását. Ellenben az eszperantónál nem kell sokat magolni; tanulása főleg a szófajok (főnév, ige, melléknév stb.) felismerésének képességét, a mondatrészek (alany, állítmány, tárgy) működésének megértését fejleszti. Pontos kép alakul ki az emberben a nyelv működéséről, szerkezetéről, az egyes elemek egymáshoz fűződő viszonyairól. És éppen ez könnyíti meg érezhetően további nyelvek tanulását.

Egy, a hatvanas években Magyarországon elvégzett kísérlet bebizonyította, hogy az eszperantó 200 órás tanulásával 250, 300, 400, sőt esetleg 500 órát is meg lehet takarítani egy nemzeti nyelv ezt követő tanulásánál attól függően, hogy az a második nyelv az orosz, a német, az angol vagy a francia.[231] Hasonló eredményre jutott Helmar Frank professzor az 1975-ben a németországi Paderbornban megkezdett iskolai kísérlet alapján. Úgy találta, hogy 160 órás eszperantó (ún. nyelvorientáló) tanítás 26%-os tanulásidő-megtakarítást eredményez az angol ezt követő tanulásában.[232] Frank professzor is azt hangsúlyozza, hogy a nyelvorientáló oktatással több idő takarítható meg, mint amennyit az igényel.[233]

A jelenlegi nyelvpolitika főleg azokat a tanulókat hozza hátrányba, akik nehezebben tanulnak nyelveket. Ők nagyobb erőfeszítés nélkül leggyakrabban még egy nyelvet sem képesek annyira elsajátítani, hogy képesek lennének olvasni vagy beszélni rajta. A német iskolákban főleg az angolt és franciát oktatják, ezek megtanulása elég nehéz, a népi főiskolák vagy a helyi eszperantó csoportok által megajánlott eszperantó tanfolyamok pedig csak tíz vagy tizenkét tanítási órából állnak. Az eszperantó tanítása az ilyen nem nagyon tehetséges tanulók számára az egyenjogúság felé tett lépést jelentene; lehetővé tenné számukra, hogy legalább egy idegen nyelven kielégítően megértessék magukat, ugyanakkor pedig jó alapot teremtene további nyelvek elsajátításához. Ezt az eszperantó mellett szóló „szociális érvet" eddig még az eszperantisták sem igen hangoztatták.

Az a tény, hogy az eszperantó tanulásához kevesebb idő kell, mint az angoléhoz, lehetővé teszi, hogy a tanulók több időt fordítsanak más nyelvek és kultúrák vagy esetleg társadalomtudományok tanulmányozására.

Az az érv, hogy az eszperantó nemzetközi szervezetekben való használatával pénzt lehetne megtakarítani, az első pillantásra felszínesnek tűnik. Az Európai Unió különböző intézményei évente mintegy 1,5 milliárd eurót költenek tolmácsolásra és fordításra.[234] Amikor mérlegeljük azt a kérdést, hogy érdemes volna-e ezen összeg csökkentésére törekedni, azt is figyelembe kell vennünk, hogy a fejlődő országokban számos jól átgondolt projekt a gyógyászat, nevelés, katasztrófavédelem stb. területén a miatt nem valósul meg, mert a gazdag államok nem hajlandók elegendő pénzt

[230] Keine Sprache für den Himmel, *Südkurier*, 12.11.1999
[231] R. kaj M. Klag en *Esperanto in Baden-Württemberg* 4/87; l. szintén in: Helmar Frank: *Thesen zur Deutschen Sprachpolitik*, Paderborn 1973/74, p. 9
[232] Helmar Frank: Das Paderborner Experiment zum Spachorientierungsunterricht, in: *Das Kommunikations- und Sprachenproblem in der Europäischen Gemeinschaft*, Brussel 1993, p. 106
[233] Uo. p. 107
[234] Hans Erasmus: La lingva problemo kaj la kostoj de komunikado, in: Reinhard Selten (red.): *La kostoj de la Eŭropa lingva (ne-)komunikado*, Romo 1997

rendelkezésre bocsátani. Gyakran már néhány tízezer euróval enyhíthetők lennének nem kevés ember szenvedései.[235]

Az eszperantó könnyűsége és semlegessége hozzájárulhat nem csak a különböző, hanem a gazdag és szegény népek egyenlő esélyinek a biztosításához is. Például a fejlődő országokban – de nem csak ott – a gazdag szülők angliai vagy egyesült államokbeli iskolákba vagy egyetemekre járatják gyermekeiket, hogy (többek között) jól megtanuljanak angolul, ami később azután nagymértékben segíti szakmai karrierjüket. Egy olyan nyelv bevezetése, amelyet az afrikaiak vagy ázsiaiak is elég jól meg tudnának tanulni, fontos lépés lenne az egyenjogúság irányában.

6.5. Mélyebb megfontolások

„Ha békét akarsz, tégy igazságot" – tartja az Iz 32,17-en alapuló népi bölcsesség. Az igazságtalanságnak számos formája van, melyek konfliktusok forrásai lehetnek; ezek egyike a nyelvi egyenjogúság figyelmen kívül hagyása. A történelem bebizonyította, hogy nem lehet egy nép felett hosszú időn keresztül egy másik nyelvével uralkodni: az állam széthullik, amint ez megesett a Habsburg Birodalommal, a Szovjetunióval és Jugoszláviával. Persze kivétel, amikor az uralt nép viszonylag gyenge, de ebben az esetben az elnyomott nyelv fokozatosan kihal, ami feltehetően bekövetkezők a skót keltával Angliában, a szorbbal Németországban, a kasubbal Lengyelországban, a lappal Észak-Skandináviában, valamint sok más egyéb, kis nyelvvel.

Főpapi imájában (Jn 17) Jézus a hívők egységét kéri Istentől. Az eszperantó alkalmas segédeszköz ennek az egységnek a kikovácsolására. A közös nyelv közelebb hozza egymáshoz az embereket, és ez főleg igaz egy olyan nyelvre, amelynek „belső eszméje" (*interna ideo*) a népek közötti megértés és kiengesztelődés. Az eszperantó megkönnyíti az egymásrautaltság, a szolidaritás és segítőkészség határokon átívelő érzésének a megteremtését. Az IKUE szabályzatában is hangsúlyozza, hogy a szervezet arra törekszik, hogy tagjai „legyenek mindnyájan egyek" (Jn 17,21).

Jézus ismételten arra bátorítja tanítványait, hogy cselekedjenek a békéért (l. például Mt 5,9: „Boldogok a békességben élők…" vagy Mk 9,50: „éljetek békében egymással"). Már az eszperantó publikálása után hét évvel felhívja a figyelmet Lev Tolsztoj az eszperantónak erre az értékére:

> Sokszor tapasztaltam, hogy az emberek ellenségesen viszonyulnak egymáshoz csupán a kölcsönös megértés előtt tornyosuló gépies akadályok miatt. Ily módon az eszperantó megtanulása és népszerűsítése kétségtelenül keresztény cselekedet, amely elősegíti Isten országának eljövetelét, olyan cselekedet, amely az emberi élet fő és egyedüli küldetését képviseli.[236]

Amikor például napjainkban német és lengyel fiatalok találkoznak egymással eszperantó rendezvényeken, a közös nyelv megteremti annak lehetőségét, hogy jobban megismerjék egymást, és megbarátkozzanak egymással. Legyőzik a bizalmatlanságot és előítéletet; az ő kapcsolataikban már nem számítanak az elmúlt idők igazságtalanságai.

Mára a határon átnyúló barátságok sűrű hálózata szövődött az eszperantisták között. Ez kizárja az idegengyűlöletet, és elősegíti a békét. Akinek sok barátja van más országokban, annak kitágul a horizontja, és a különböző politikai rendszerek közötti konfliktusokat vagy különbségeket a másik fél perspektívájából is képes szemlélni. Három példa is illusztrálja ezt.

---

[235] Néhány példa in: Claude Piron: *Défi des langues,* 1994 p. 17-26, 42-44 e 253-258; Pontes, Campinas 2002. Ver também The hidden perverse effects of the current system of international communication, http://www.esperanto-konstanz.de/text/hidperv.htm.

[236] Enciklopedio de Esperanto, p. 541

A Német Eszperantó Ifjúsági Szövetség (GEI) Traben-Trarbach-i (német város Luxemburg közelében) Nemzetközi Szemináriumán az 1988-as év végén egy fiatal orosz lány, Inna Vizlinszkaja előadást tartott a peresztrojkáról. Amikor az egyik hallgató megkérdezte, hogy mi a véleménye a balti államok függetlenségi törekvéseiről, úgy válaszolt, ahogyan feltehetően az iskolában tanították neki: „Mi, oroszok nagyon sokat segítettünk ezeknek az országoknak, és most el akarnak tőlünk válni. Ez nem igazságos. Ha neked van egy barátod, akinek segítettél, és aki azután elhagy téged, neked sem tetszik." Egy magyar, akinek az országában akkor már igazi véleménynyilvánítási szabadság volt, azt válaszolta neki: „Úgy hiszem, hogy a balti államok nem nagyon kérték ezt a segítséget."

Valamivel több mint tíz évre rá a koszovói konfliktus idején 1999 tavaszán szerb fiatalok e-maileket írtak eszperantista barátaiknak a világ különböző részeibe, hogy szolidaritást ébresszenek a jugoszláv lakosság szenvedései iránt. Fel akarták hívni a külföldiek figyelmét azokra az indítékokra, amelyek arra kényszerítették Jugoszláviát, hogy üldözze az albán „bűnözőket", és ne fogadja el a Rambouillet-i szerződést. Ugyanakkor azonban szerették volna megismerni barátaik véleményét is. A személyes, baráti kapcsolatoknak köszönhetően a másik véleményét mindenki tiszteletben tartotta, ezért nem lehet csodálkozni, hogy hamarosan az alábbi szavakat tartalmazó üzenet érkezett az egyik szerb fiatalembertől: „Szégyenkezem honfitársaim bűntettei miatt".

2000 augusztusában Hongkongban rendezték meg az 56. Nemzetközi Ifjúsági Kongresszust. A kínai vallási életről szólva egy német résztvevő megkérdezte az egyik kínai hölgyet, hogy szerinte a Dalai Láma jó vagy rossz ember. „Rossz" – válaszolta az minden habozás nélkül, és a tibeti szeparatizmusról kezdett el beszélni. A baráti véleménycsere során azonban sok mindent megtudott a Lámának a vallásszabadság és a kisebbségi jogok érdekében kifejtett békés tevékenységéről. Mivel meg volt győződve, hogy más országok eszperantistái is a békére és humanizmusra törekszenek, nyitott szívvel fogadta az új információkat.

Minél gyakoribbak az ilyen nemzetközi eszmecserék, annál biztosabban szűnnek meg az egyoldalú nemzeti szempontok és a konfliktusok szubjektív és szemellenzős értékelése.

Végül szeretnénk hangsúlyozni, hogy az eszperantó kultúrát a békeszeretet jellemzi. Az eszperantisták között a legkülönfélébb világnézetű és politikai meggyőződésű emberek vannak; azonban általános, hogy a megértés útját egyengetik a konfliktusok erőszakos megoldása helyett. Azok a tanulók, akik mélyebben foglalkoznak az eszperantóval, bizonyosan megismerkednek Zamenhof „homaranizmusával", és ez inkább segíti az emberiség békés jövőjét, mint Caeser „Gall háborújának" az olvasása latinórákon.

Ha az egyház úgy döntene, hogy az angollal szemben az eszperantót részesíti előnyben, ezzel is azt jelezné a világnak, hogy az emberiség ne a fogyasztásra, hanem inkább a békére és emberiességre törekedjék.

6.6. Kritika és válaszok

Nem egy ellenvetés van az eszperantóval szemben.[237] Néhányukat – mint például azt az állítást, hogy az eszperantó holt nyelv – nem kell nagyon komolyan vennünk, hiszen hogyan lehetne holt az a nyelv, amelyet nap mint nap százezrek használnak szóban és írásban, amelyen irodalmi művek születnek, amely kultúrát hozott létre?

[237] Ulrich Matthias, *Esperanto - das neue Latein der Kirche*, Meßkirch 1999, p. 94-96

Igen, szép, elegáns, gyors...., de mesterséges.

Hasonlóan nem sokat tudunk kezdeni azzal az érveléssel, hogy az eszperantó „mesterséges”, ezért alkalmatlan a kultúra közvetítésére. Ha a „mesterséges” azt jelenti, hogy ember hozta létre, akkor természetesen igaz ez az állítás, de ez érvényes az egész emberi kultúrára. Ha azt jelenti, hogy nem egy közösség hozta létre természetes szükségleteinek kielégítésére, akkor a minősítés annyiban igaz, hogy tervezett nyelvről van szó, amelyet kezdeményezője, Zamenhof – minden szerzői jogáról eleve lemondva – megjelenésének pillanatától kezdve átadott az eszperantóul beszélők nemzetközi közösségének, amely a nyelvet a természetes nyelvekhez nagyon hasonló módon használja, fejleszti, bővíti, telíti élettel. A tervezettséggel kapcsolatban megjegyezzük, hogy szinte minden nyelv életébe történnek tervezett beavatkozások, ilyen volt pl. a magyar nyelvújítás, a héber nyelv korszerűsítése az új Izrael nyelveként, Indonézia tervezett hivatalos nyelve, purista mozgalmak, nyelvművelés stb.

Azonban vannak olyan érvek is az eszperantó ellen, amelyeket érdemes részletesebben megvizsgálni. Már megpróbáltuk megcáfolni azt a tételt, hogy az eszperantó fenyegetést jelentene a kultúrák sokféleségére. Hasonlóan komoly megfontolást érdemel az a tétel, hogy az eszperantó „eurocentrista nyelv”, következésképpen nem jelent elegendő előnyt az ázsiaiak számára.

Kétségtelenül igaz, hogy az ázsiaiak általában kevésbé könnyen tanulják az eszperantót, mint az európaiak. De vegyük figyelembe, hogy csak kevés európai hajlandó megtanulni egy ázsiai nyelvet, és hogy nem létezik olyan jól működő tervezett nyelv, amely egyenlő módon venne át elemeket a világ legkülönfélébb kultúráiból. Következésképpen az ázsiaiak számára az eszperantó elsősorban az angol vagy francia alternatívája; ezek a nyelvek azonban sok olyan nehézséget rejtenek magukban, amelyek az eszperantóban ilyen mértékben nem léteznek. Gondoljunk például az angol bonyolult helyesírására és kiejtésére, valamint a francia sok szabálytalan igéjére. Az eszperantóban csak 12 igei végződés van, szemben a francia 2.450-ével. Ha az eszperantó könnyűsége három elven alapul – nyelvtanának szabályossága, szóképző rendszerének rugalmassága és szókincsének nemzetközisége –, legalább az első kettő fontos előnyöket jelent mindazok számára, akiknek az anyanyelve nem indoeurópai gyökerű.

Hogy az eszperantó viszonylag könnyen megtanulható az ázsiaiak számára is, azt már a Népszövetség 1922. szeptemberi genfi közgyűlésén ismertetett jelentés is említi:

> Kísérletek bizonyítják, hogy az eszperantó nagyon könnyen megtanulható, ugyanis európai és amerikai gyerekek heti kétórás foglalkozással egy év alatt megtanulják, a távol-keleti gyermekek pedig ugyanazzal a heti óraszámmal két év alatt; ugyanakkor hatévi tanulásra van szükségük heti négy-öt órában ahhoz, hogy valamelyik európai nyelvet elsajátítsák.[238]

Ezek az információk eszperantótanítók közlésein alapulnak, következésképpen nem okvetlenül objektívak. De jelzik, hogy az eszperantó nem csak az európaiak között képes lényegesen megkönnyíteni a kölcsönös megértést. Hasonló tapasztalatokról számolnak be különböző afrikai és ázsiai kongresszuson résztvevő európaiak. Így volt ez a hongkongi Nemzetközi Ifjúsági Kongresszuson (2000 augusztusában). Jóllehet a rendezvény résztvevőknek átlagos nyelvi színvonala talán nem érte el az európai rendezvényekét, meglehetősen sok japán, koreai, kínai stb.

[238] Edmond Privat, Historio de Esperanto, vol. II, Genf 1927, p. 140

résztvevő volt ott, akik nagyon is jól beszélték a nyelvet, és elmondták, hogy számukra az eszperantó lényegesen könnyebb nem csak az angolnál, de más ázsiai nyelveknél is. Sok ázsiai fiatal lelkesedése az eszperantó iránt arra utal, hogy Ázsiában nem kevésbé szívesen fogadnák a nyelvi probléma ilyen megoldását, mint Európában.

A két legfontosabb érv, amelyet manapság az eszperantó ellen felhoznak, az, hogy nincsen kultúrája, és hogy a nyelvnek nincs esélye arra, hogy általánosan elfogadják.

Vizsgáljuk meg az első érvet. Az az állítás, hogy az eszperantó kultúra nem olyan gazdag, mint a nagy nemzeti nyelveké, igaz, jóllehet ma már több tízezer könyv és kiadvány, eredeti és fordított próza, ill. vers létezik eszperantóul. De megemlíthetnénk, hogy ez a kultúra gyorsan gazdagodna, ha az eszperantó népszerűbbé válna, vagy nagyobb támogatást kapna nemzeti államoktól vagy nemzetközi szervezetektől.[239]

Időnként nem csak a gazdag szókincs hiányát róják fel az eszperantónak, hanem annak minőségét is. Ez legeklatánsabban abban az állításban fejeződik ki, hogy „hiányzik az eszperantóból a lélek”.[240]

Az eszperantisták az ilyen kritikára például azzal válaszolnak, hogy „az eszperantó az európai nyelvek kulturális örökségéből fejlődött ki”, és „magában foglalja az európai kultúrnyelvek szellemét”[241], de konkrét írókat is említenek, akik „igazi eszperantó szellemet leheltek” a nyelvbe: „’A nyelv szelleme’ lüktet stílusában maradéktalanul és teljes pompájában”[242] – írja Kalocsay Kálmán a lengyel Kaizierz Beinről (Kabe), aki az 1904 és 1911 közötti években vált híressé az eszperantó mozgalomban kitűnő stílusú fordításaival és az első népszerű eszperantó értelmező szótár megalkotásával.

Egyetérthetünk Umberto Ecóval, amikor felveti a kérdést a nemzetközi segédnyelv korlátai és kifejezőképessége kapcsán: „Az új nyelvnek nem volna történelmi örökséges, s így híjával volna az ezzel járó intertextuális gazdagságnak is? De ugyanilyen fiatal volt a maga idejében a szicíliai költők, az Igor-ének vagy Beowulf köznyelve, s valamiképpen mégis magába szívta a korábbi nyelvek történelmét.”[243]

Rudolf Carnap (1891-1970) filozófus körülbelül 14 éves korában kezdte tanulni az eszperantót, és így számol be róla:

> Amikor néhány évvel később részt vettem egy nemzetközi eszperantó kongresszuson[244], szinte csodaként éltem meg, hogy milyen könnyen tudom követni a nagy, nyilvános összejöveteleken elhangzó beszédeket és vitákat, és hogy közvetlenül is el tudok beszélgetni a különböző országokból érkezett külföldiekkel, jóllehet addig képtelen voltam eltársalogni az iskolában több éven át tanult nyelveken. A kongresszus csúcspontja Goethe

[239] Ezen kívül meg kell jegyeznünk, hogy az eszperantó nem szorít a háttérbe más kultúrákat, és – amint Gados László írja a *Brilu ĉiu lingvo samrajte!* című könyvében – a kultúra gazdagsága elsősorban az anyanyelvek számára fontos, nem pedig „a népek között közvetítő” nyelveknek.
[240] Ezt állította például a német *EG-Magazin* 10/1987 egyik cikke.
[241] Az első idézet abban a szövegben található, amellyel Rainer Heckhausen eszperantó tanfolyamot hirdetett a stuttgarti népi főiskolán 1986 augusztusában, a másik pedig egy 1950 körül kiadott reklámfüzetben. Vö. Umberto Eco (A tökéletes nyelv keresése, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1998, p. 341) következő szavait a nemzetközi segédnyelvről: „Ami ilyen nyelvben hiányozna, az a történelmi örökség lenne a benne foglalt teljes szövegközi gazdagsággal. De a Beowulf Scuola Siciliana trubadúrköltészetének vagy az Igor énekének a népi nyelve sem volt sokkal régibb, és bizonyos értelemben magukba szívták az előző nyelvek történetét.”
[242] *Enciklopedio de Esperanto*, p. 275
[243] Umberto Eco: *A tökéletes nyelv keresése,* Atlantisz könyvkiadó, Budapest, 1998, p. 318
[244] Az 1908-as drezdai, 4. Világkongresszusról van szó.

> Iphigeniájának eszperantó nyelvű előadása volt. Megható és felemelő érzés volt hallanom ezt a humanizmus szellemétől áthatott drámát ebben az új nyelvi közegben, amely úgy közvetítette azt a számos országból összesereglett, sok ezer nézőnek, hogy azok lelkileg könnyen rá tudtak hangolódni. [...]
>
> Az ilyen tapasztalatok után nem lehet nagyon komolyan venni azoknak az érveit, akik azt állítják, hogy egy nemzetközi segédnyelv nem volna alkalmas kereskedelmi célokra és esetleg a természettudományok művelésére, hogy nem megfelelő kommunikációs eszköz a személyes kapcsolatokban, társadalmi és kulturális vitákban, nem beszélve a regényekről és drámákról. Úgy vettem észre, hogy a legtöbb embernek, aki ilyesmit állít, semmiféle gyakorlati tapasztalata nincs erről a nyelvről.[245]

1993. szeptember 10-én a Nemzetközi PEN-Klub teljes jogú tagként felvette az Eszperantó PEN-Központot, és ily módon irodalmi nyelvnek ismerte el az eszperantót.

A jelenleg legismertebb eszperantó író a skót William Auld. 1998 óta többször jelölték az irodalmi Nobel-díjra az eszperantó PEN-Központ kezdeményezésére. Íme a véleménye az eszperantóról mint irodalmi nyelvről:

> A legtöbb ember el sem tudja képzelni, hogy fordítani lehet a nemzetközi nyelvre. Még kevesebben fogadják el azt a nézetünket, hogy az eszperantó *a legalkalmasabb fordítónyelv a világon*. Sokan pedig el sem hiszik, hogy lehet eredetiben, eszperantóul könyvet, sőt verset írni.
>
> Ezek az emberek azt mondják, egyébként teljes joggal, hogy a költészet műveléséhez közvetlenül azon a nyelven kell gondolkodni és érezni. Amit nem képesek elképzelni, az az, hogy a világon nagyon sok ember pontosan ezt csinálja: sokak számára az eszperantó érzelmekkel teli, személyes nyelv. Azt a csodálatot, amelyet mások az anyanyelvük iránt éreznek, ők különböző indíttatásból a nemzetközi nyelv iránt érzik. Ez tény, bármennyire nem tetszik is bizonyos nacionalistáknak; és tulajdonképpen ebből a tényből eredeztethető az eredeti eszperantó irodalom léte.[246]

És most vegyük górcső alá az eszperantó ellen felhozott utolsó érvet, nevezetesen hogy a nyelvnek nincsenek esélyei az angollal szemben. Ez a hozzáállás nagyon pesszimista. Ma még elég sok nyelvi akadály létezik a világban, és az az elgondolás, hogy ezeket az eszperantó segítségével le lehet bontani, továbbra is aktuális. „Ha a világ a pesszimistáktól függene, az ember még a barlangban élne” – írja egy brazil eszperantista, Walter Francini „Az eszperantó – előítéletek nélkül” című könyvében.[247] Az 1978-ban megjelent mű előszavában azt írja, hogy „könnyebb ledönteni a Berlini Falat, mint eloszlatni akár csak egy apró előítéletet is egyetlen ember fejéből”.[248] Tizenegy évvel később a Berlini Fal valóban leomlott, de az eszperantóval szembeni előítéletek megmaradtak. Francini úgy véli, hogy ha elegendő ember optimistán és fáradhatatlanul dolgozik az eszperantó népszerűsítésén, végül a „tények ereje” meggyőzheti a világot. És emlékeztet arra, hogy az először 1791-ben javasolt metrikus rendszert is csak több évszázadon át, fokozatosan vezették be (és néhány országban, mint például Angliában vagy az Egyesült Államokban még ma sem).

---

[245] Rudolf Carnap: Mein Weg in die Philosophie, Stuttgart 1993, p. 107-108; angol kiadásban: Rudolf Carnap: Intellectual autobiography, in: Paul Arthur Schilpp (red): *The Philosophy of Rudolf Carnap*, La Salle, Ill./London 1963, p. 1-84

[246] William Auld: *La fenomeno Esperanto*, Rotterdam 1988

[247] Walter Francini: *Esperanto sen antaŭjuĝoj*, Sao Paulo 1978, p. 95

[248] Uo. p. 33

Hasonlóan a kereszténység is csak fokozatosan nyert teret – és mind a mai napig közel sem minden országban.[249]

Napjainkban még a nagyobb európai nyelveket beszélők közül is sokan önfeladó módon elismerik az angol nyelv dominanciáját. Joschka Fischer német külügyminiszter a külföldi kulturális politikáról 2000 júniusában elmondott beszédében a következőket állította: „Ahelyett, hogy szélmalomharcot folytatnánk az angol *lingua franca* ellen, inkább arra használjuk energiánkat, hogy erősítsük a német nyelvnek, mint második idegen nyelvnek a szerepét."[250] Még inkább lemondóan nyilatkozott a francia kulturális intézmény, az Alliance Française igazgatónője Brüsszelben: „Az angol nyelv dominanciája miatt értelmetlen munka a francia kultúra terjesztése."[251]

Az angol jelenlegi szerepe ellenére a német vagy francia nyelv tanulása továbbra is hasznos lehet. Az eszperantisták is lépten-nyomon hangoztatják, hogy nyelvük akkor is érték, ha csak egy kisebbség kommunikációs eszköze marad. Nem nagyon fáradságos – de néha kifejezetten élvezetes – tanulás után új világ tárul fel előttük; rengeteg baráti kapcsolatra tesznek szert, és szinte észrevétlenül segítik a népek közötti kölcsönös megértést.

Míg egyesek úgy vélik, hogy manapság az eszperantónak nem kellene konkurálnia az angollal, mások arra figyelmeztetnek, hogy a jövője politikai döntésektől függ. Umberto Eco meséli, hogy az albánok és a tunéziaiak könnyen tanulják az olaszt, mégpedig azon egyszerű oknál fogva, hogy a technika lehetővé teszi számukra, hogy az olasz televíziót nézzék. Szerinte még ennél is könnyebben hozzá lehetne szoktatni a különböző népeket egy nemzetközi segédnyelvhez. Tehát a megfelelő politikai döntés – a médiában folytatott nemzetközi kampánytól kísérve – a nyelv gyors elterjedését eredményezné. Még hozzátette: „Az, hogy még nem hoztak ilyen politikai döntést, és hogy a döntéshozatal nagyon nehéznek bizonyult, még nem jelenti azt, hogy a jövőben nem születhet ilyen döntés."[252]

Valóban, az eszperantó jó eséllyel válna népszerűvé, ha nagyobb támogatást kapna. Németországban a központi állam, a szövetségi államok, városok és községek 1998-ban kb. 170 milliárd eurót költöttek oktatásra, kutatásra és tudományra.[253] Gyanítható, hogy ebből az összegből legalább tíz milliárdot fordítottak közvetve vagy közvetlenül az angol nyelv terjesztésére. Ha ezt összevetjük az eszperantó szervezetek költségvetésével – 2000-ben a Német Eszperantó Ifjúsági Szövetség, a Német Eszperantó Szövetség és egyéb németországi mozgalmi szervek összesen mintegy 150.000 eurót költöttek[254] –, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy Németországban az angol nyelv terjesztésére százezerszer nagyobb pénzügyi eszközök állnak rendelkezésre, főleg ha hozzávesszük a magánvállalatok kiadásait. Az eszperantó jövője attól függ, hogy ez az arány valamikor megváltozik-e.

Tehát arra a kérdésre, hogy az eszperantó valamikor „győz-e", nem okvetlenül azzal kell válaszolnunk, hogy nekünk elegendő a jelenlegi haszna. A megfontoltabb válasz talán az lenne, hogy „nem tudom, hogy az eszperantó valamikor általános elismertséget nyer-e, mert nem lehet előre látni a jövőt. De úgy vélem ez lehetséges és kívánatos volna. Következésképpen teszek érte valamit."

---

[249] Uo. p. 33, 89-105
[250] Joschka Fischer: *Die Zukunft der auswärtigen Kulturpolitik*, Berlin, 04.07.2000
[251] Dafydd ap Fergus: *Tutmondiĝo: Labori angle*, Esperanto 11/2000, p. 188
[252] Umberto Eco: *A tökéletes nyelv keresése*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1998, p. 315
[253] Fischer Weltalmanach 2001, p. 236 – A nevezett összeg feltehetően nem tartalmazza az oktatással és tudománnyal összefüggő, különböző közvetett költségeket, például a tanárok nyugdíját. Ezek a járulékos kiadások nagyon nagyok, mert egy átlagos német tanár 58 éves korában megy nyugdíjba, és akkor kb. 2.000 EUR-t kap havonta.
[254] A GEJ 1999/2000 évi költségvetése: 75.000,- EUR a GEA-é 2000-ben: 51.000,- EUR.

Reméljük, hogy sok ember nem csak egyetért Umberto Ecónak az alábbi – sajnos kissé pesszimista – véleményével, de cselekvésre buzdításnak fogja fel:

> A folyamat valószínűleg föltartóztathatatlan. Ha a nyelvek megsokasodásának folyamata továbbra is lépést tart az európai egyesülés tendenciájával, az egyetlen megoldás egy európai közvetítőnyelv teljes körű bevezetése lehet.

Az összes közül az a Fontenelle által fölvetett és d'Alambert által az „Enciklopédia" bevezetőjében is hangoztatott ellenvetés tartja magát, amely szerint a kormányokat önzésük mindig megakadályozta abban, hogy meglássák, mi szolgálná az emberi társadalom egészének a javát. Még ha múlhatatlan szükségünk volna is a nemzetközi segédnyelvre, az a világközösség, melynek a mai napig nem sikerült megegyeznie a bolygónknak a környezeti katasztrófától való megmentését célzó sürgős teendőkről, nem biztos, hogy fájdalommentesen be tudná gyógyítani a Bábel ütötte sebet.

7. Kilátások

Monsignore Josef Grabmaier, müncheni pap szerint az eszperantó „a legnagyobb ajándék, amelyet a katolikus egyház adhatna a világnak”.[255] Az első pillanatra ez a vélemény felszínesnek tűnhet, hiszen számos olyan probléma létezik ma a világon, amelyek között a nyelvi nehézségek kétségtelenül eltörpülnek.

A pápa, a püspökök és papok gyakran intéznek híveikhez – és néha a nem hívőkhöz is – olyan ajánlásokat, kéréseket és felhívásokat, amelyek érvényre juttatása legfőbb érdek. Fontos arra buzdítani az embereket, hogy nyissák meg szívüket Krisztus előtt, szeressék Istent és felebarátjaikat.

Az eszperantónak nincsen ilyen szerepe az eszmények világában. Csupán eszközként szolgálhat magasabb célok elérésében. Azonban az eszperantó tanulására és használatára való buzdítás különös jelentőséggel bírhat azon egyszerű oknál fogva, hogy az nem csupán egy szokványos figyelmeztetés, emlékeztető. Az eszperantó tanulásának ajánlása nem csupán az, aminek közvetlenül látszik, hanem valami teljesen új, önmagán túlmutató dolog.

Igyekeztünk bizonyítani, hogy az eszperantó egyengetheti a kölcsönös megértés és a béke útját. A keresztény egyházak a történelem során többször igyekeztek kibékíteni egymással ellenséges népeket. A koszovói háborúban 1999 tavaszán II. János Pál pápa például diplomáciai tevékenységgel igyekezett segíteni; felhívásait megismételte minden szertartáson, kihallgatáson és üzenetben – abban reménykedve, hogy mindkét fél visszatalál a szeretet és a béke útjára.[256] Azonban ezt a háborút végül a fegyverek döntötték el.

Látjuk tehát, hogy az egyház nem minden ajánlását vagy ajándékát fogadja nyílt szívvel a világ. Ha a katolikus egyház határozottan fellépne az eszperantó érdekében, szintén nem kis ellenállásba ütközne. Azonban jó esély lenne arra, hogy ha a katolikus egyház befogadná az eszperantót, a világ követné ebben. Ilyen értelemben egyet is lehet érteni Grammaier atya fent idézett szavaival.

Ma sok ember egyszerűen azért nem beszél eszperantóul, mert még sohasem hallott a nyelv létezéséről és életképességéről. Mások szeretnék megtanulni, de nem találnak tanfolyamot a közelben, sőt még a közeli városban sem, ahol ugyan vannak az eszperantót tanítani képes emberek, de megfelelő érdeklődés hiányában sem nyelviskolák, sem eszperantó csoportok nem szerveznek tanfolyamot. Mindez gyökeresen megváltozna, ha az eszperantó általános figyelmet kapna valamilyen kedvező esemény következtében. Az eszperantisták már régóta várnak ilyen eseményre. Arról ábrándoznak például, hogy az Európai Unió valamikor komolyan megvizsgálja az eszperantót, hogy az Eszperantó Világszövetség vagy egy kiemelkedő eszperantó író Nobel-díjat kap, esetleg egy neves politikus vagy ismert államfő határozottan kiáll az eszperantó mellett.

Ilyen esemény lehetne a katolikus egyház olyan értelmű állásfoglalása, hogy az egyház új latinjaként befogadná az eszperantót. Természetesen nem kellene (és valószínűleg nem is lehetne) minden átmenet nélkül bevezetni pl. az egyház adminisztrációjában, a püspöki szinódusokon és hasonló intézményekben, de fontos lépés lenne, ha kívánatos célként jelölnék meg.

[255] A németországi Pfaffenhofenben 2000.11.25-én elmondott kétnyelvű (német-eszperantó) szentmise prédikációja.
[256] L. szintén: Carlo Sarandrea: La Papo pri Kosovo, *Espero Katolika* 3-4/1999, p. 40-43

Más találmányokhoz, pl. a telefaxhoz vagy az Internethez hasonlóan az eszperantó haszna is minden egyes új használóval együtt növekszik. És magától értetődő dologgá válhatna az egész világon, ha használóinak száma valamikor átlépné a kritikus küszöböt.

Ma sok embernek egyáltalán nincsen vagy csak téves elképzelése van az eszperantóról. Valószínűleg inkább emiatt, mint józan megfontolások alapján nem részesült még az eszperantó általános elismerésben. Így például Umberto Eco is évtizedeken keresztül „fütyült az eszperantóra", míg „A tökéletes nyelv keresése" című könyvének előkészítése során behatóbban nem kezdett foglalkozni a nemzetközi nyelvvel, és – amint már mondtuk – az említett könyvében meglehetősen kedvező színben tünteti fel – megcáfolva szinte minden elképzelhető ellenvetést.[257]

Szimptomatikus, tanulságos és megfontolandó dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek felszólalása a XII. római püspöki szinóduson, 2008 novemberében. A pápa jelenlétében szavait latinul kezdte:

> Lingua Latina erat lingua materna Ecclesiae Romanae. Amo Latinam et possum Latine conversari, quia docebam Latinam in seminario minori. Sed oportet esse realistas. Nullus Pater Synodalis locutus est Latine. Ergo continuo in italiano.[258]

Majd olaszul folytatta:

> De szükségünk van egy semleges, tervezett nyelvre, amely mindenkié, mivel senkié. Ez az eszperantó. Jó példa: a múlt évben az Európai Unióban javasolták az eszperantót Európa közös nyelvének a fordítások terén elérhető gazdasági megtakarítástól indíttatva is. Nem kapta meg a többséget, mert a nagy nyelvek beszélői nyelvi imperializmust gyakorolnak – saját nyelvükkel mint *lingua franca*-val másokra kényszerítve saját életstílusukat, világnézetüket.

1978. május 25-én a Vatikáni Rádió interjút készített Félix Sanchez Vallejo spanyol jezsuita atyával, a Gregoriana Pápai Egyetem latin professzorával azokról a próbálkozásokról, amelyek célja a latin nemzetközi közvetítő nyelvi szerepének a helyreállítása. Jóllehet ezek a próbálkozások sorra-rendre célt tévesztenek, de az érvelés nagyon is találó.

> *Kérdés*: Ön szerint mi az oka ennek az egykori Róma nyelve iránti hirtelen nosztalgiának?
>
> *Válasz:* Mindenek előtt maga a közösség fogalma. Ha igazi nemzetközösséget, egységes családot akarunk kialakítani, sürgősen közös nyelvre van szükségünk. E célra bizonyosan nem alkalmas az angol, jóllehet már meglehetősen előrehaladott a tényleges hegemónia megszerzésében; azonban pszichikai akadályok eleve elképzelhetetlenné teszik valamely nemzeti nyelv elfogadását. Elméletileg mindenféle konvergencia lehetséges…, de az európaiak „forrófejűek", és kétség sem fér hozzá, hogy nem tudnak egyezségre jutni.
>
> A másik ok egy olyan tényező keresése, amely a gazdasági és politikai érdekeknél is jobban egységesítene. A politika és a gazdaság az uralmon lévőket egyesíti, nem az egyszerű állampolgárokat, akik ráadásul gyanakszanak, hogy felülről manipulálják őket. A közös nyelv ellenben arra ösztönözné őket, hogy tárt karokkal közeledjenek egymáshoz! A harmadik ok: már elegünk van a többnyelvű nemzetközi találkozók látványától; a többnyelvűség nehézkessé teszi működésüket, terhessé és fárasztóvá a bürokratikus előkészítést. A jövő évben felálló Európai Parlamentnek nem lesz könnyű dolga – éppen a

[257] *Esperanto aktuell* 1/1994, p. 4.
[258] A latin nyelv a római egyház anyanyelve volt. Szeretem a latint, és el tudok latinul társalogni, mivel latint tanítottan a kis szemináriumban. De legyünk realisták. A szinódusi atyák egyike sem szólalt fel latinul. Tehát olaszul folytatom.

> nyelvi nehézségek miatt. Sőt, ha az ENSZ-hez és más nemzetközi szervezetekhez hasonlóan három nyelven fog működni, nyelvi kisebbségek jönnek létre, akik védeni fogják az őket is megillető polgári jogokat.

A katolikus egyház, valamint a többi keresztény egyház is eldöntheti, hogy külső szemlélőként átengedi-e a nyelvpolitikát a laikus világnak, vagy hozzájárul ahhoz saját kezdeményezéseivel, ajánlataival és kívánalmaival. Ha az egyház teljes mértékben lemond róla az államfők, kultuszminiszterek és a parlamentek javára, akkor végeredményben a gazdaságnak engedi át azt, azaz a nagy, multinacionális vállalatoknak és egyéb kereskedelmi cégeknek. Ezeket a vállalkozásokat viszont nem nagyon érdekli a nyelvi egyenjogúság és demokrácia; a nyelvi különbözőség csak gátolja profitszerzési törekvéseiket. Következésképpen kívánatos volna, hogy az egyház is belefolyjon a nyelvpolitikai vitákba.

Luther Mártonnak tulajdonítják a következő mondást: „Még ha tudnám is, hogy holnap elpusztul a világ, ma akkor is elültetném az almafacsemetémet." Paradoxnak tűnhet, de sok ember őszinte egyetértéssel olvassa ezeket a szavakat, miközben önmagának ellentmondva azt gondolja magában: ha teljesen bizonyosan tudnám, hogy holnap győz az eszperantó, már ma megtanulnám".

Örvendetes azonban, hogy vannak olyan emberek, akik nem csak azokat a nyelveket tanulják, amelyek a legnagyobb személyes előnyökkel kecsegtetik őket, hanem azt is, amely a legnagyobb hasznot hozhatná az emberiségnek. Jót cselekedve jön rá gyakran az ember, hogy ezzel végül is saját magának is használ. Hasonló a helyzet nem egyszer az eszperantóval is: sokaknak úgy tűnik, hogy ez a nyelv aligha használhat nekik a mindennapi életük és a szakmai karrierjük során; inkább idealista megfontolások alapján tanulják. Azonban miután elsajátították, az egészet úgy élik meg, mint életük pozitív gazdagodását, valamint a világgal való baráti és mély kapcsolatok bő forrását.

Mindez szép álom a keresztény eszperantisták számára, amelynek megvalósításában az egyház bátorítással és tettekkel is segítheti őket. De egyúttal gyönyörű valóság is a testvéries légkörű, könnyed és egyenjogú kommunikációnak köszönhetően, egyúttal pedig lehetőség arra, hogy Jézus Krisztus szándékai szerint cselekedjünk. Ráadásul mindez egybecseng a katolikus egyház deklarált céljaival, amint azt a *Gaudium et Spes*-ben (nr. 42) megfogalmazza:

> Az Egyház […] elismer minden jót, ami korunk társadalmi dinamizmusában van: főként az egység felé való fejlődést […]. Az egység előmozdítása ugyanis hozzátartozik az Egyház legsajátosabb küldetéséhez […].

Ennek egyik eszköze a közös, semleges nyelv, amelyre Karel Otcenášek püspök atya az alábbi szavakkal hívja fel a figyelmünket:

> A II. Vatikáni Zsinat egyik legfontosabb célkitűzése és gyümölcse az evangelizáció újrafogalmazása, az *aggiornamento*, azaz párbeszéd a világgal. A párbeszédhez kiváló eszközzel rendelkezünk, egy olyan, nemzetek felett álló nyelvvel, amely senkit nem emel mások fölé, és senkit nem rekeszt ki. Éljünk hát vele, és vigyük el Isten szeretetét az emberek közé.[259]

Utószó

Nem zárhatnánk méltóbban e könyv sorait, mint az Előszó írójának, dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek atyának szavaival: „Van-e jövője az eszperantónak a katolikus egyházban? A kérdés lehet egyszerre szónoki, tudományos és vallásos is. Az eszperantó 115 éves élete és a

[259] Otcenášek püspök atyának a prágai 81. Eszperantó Világkongresszuson elmondott prédikációjából, l. *Dio Benu* 3/1996, p. 55

katolikus eszperantó mozgalom 92 éves múltja biztosítja a jövőt – Isten segítségével. Ameddig az emberiség nemzetközi megértést keres, ameddig a keresztények és az istenkeresők szeretnék a nyelvi korlátokat ledönteni, addig mindig szükség lesz a mesterséges nemzetközi világnyelvre, az eszperantóra."[260]

[260] Dr. Jakubinyi György: *A Katolikus Egyház és az eszperantó* in: Studia Theologica Transsylvaniensia 2002. 3.sz.

Függelék

A) Az eszperantó és az ortodox egyház

Az első eszperantó nyelvkönyv 1887-ben jelent meg oroszul, és természetesen az Orosz Birodalom lakói alkották az új nyelv első híveinek többségét. Például a „La Esperantisto”, az első, Németországban megjelenő eszperantó lap előfizetőinek háromnegyede oroszországi címen lakott. Az eszperantó oroszországi úttörői között számos pravoszláv volt, például I.G. Sirjaev és I.N. Szerisev.

Ivan Gennagyievics Sirjaev, irodalmi álnevén Ivan Malfeliĉulo (Boldogtalan Iván) 1877. április 11-én született Veretyejában, a Jaroszlavi Kormányzóságban. 1899-ben Jaroszlavlban elvégezte a papi szemináriumot, öt évig tanítóskodott, 1904-ben falusi papként dolgozott Vologda mellett (ez a váltás akkoriban nem volt jellemző). Az eszperantót még a szemináriumban tanulta meg 1895-ben, és élete végéig aktív eszperantista maradt. Részt vett különböző irodalmi versenyeken, számos eszperantó lapba írt, sokat fordított (például lefordította a Karamazov testvéreket és a Háború és békét, bár nem talált rá kiadót), prózai műveket írt eszperantóul. A Bécsben 1995-ben megjelent (még az első világháború előtt írt) önéletrajzi regényét, a „Névtelenül” címűt az egyik első eszperantó nyelvű regényként tartják számon.

Az eszperantó történelmébe Sirjaev a több mint kétezer, ábécé sorrendbe rendezett cikket tartalmazó, 1930-ban kiadásra előkészített „Eszperantó enciklopédia” kezdeményezőjeként írta be a nevét. Az enciklopédia címlapján, amelynek nyomdából kikerülését már nem érhette meg (az első kiadás 1934-ben jelent meg Budapesten, Sirjaev halála után), „kezdeményező főszerkesztőként” szerepel.

Számunkra különösen fontos, hogy éppen Sirjaev fordította le Aranyszájú Szent János Isteni liturgiáját eszperantóra (kézirata talán még fellelhető a Bécsi Eszperantó Múzeumban).

I.G. Sirjaev 1933. október 23-án hunyt el. K.M. Kolobaskin atya búcsúztatta, és mondott emlékére gyászistentiszteletet falujában, Lomigoriban.

Innokentyij Nikolajevics Szerisev 1883.augusztus 14-én született a Bajkálon túli Bolsaja Kudrata faluban. 1906-tól a forradalomig papként szolgált a Bajkálontúlon, és sokat foglalkozott népneveléssel. A cári rendszer alatt politikai vádak alapján bebörtönözték. A Szovjetuniót a „vörös despotizmus és önkény” miatt hagyta el, Japánba távozott három évre, ahol az ottani nevelési rendszert tanulmányozta, majd Habrinba utazott, végül 1925-ben Sidneyben, Ausztráliában telepedett le, és papként szolgált a sidneyi egyházkerületben. Ausztráliában széles körű vallási-felvilágosító és kiadói tevékenységet fejtett ki. Kiadta többek között az „Egyház és a tudomány”, „Misszionáriusi jegyzetek” és „Az emigráns útja” című újságot.

Az eszperantóval 1910-ben ismerkedett meg, és még ugyanebben az évben eszperantisták segítségével körutat tett nővérével, Varvarával Európa tizenhárom országában. Aktívan népszerűsítette az eszperantót, eszperantó nyelven könyvet írt Szibériáról és Japánról, Habrinban kiadta az „Oriento” (Kelet) című lapot, és az írást Ausztráliában sem hagyta abba, ahol a „La Pacifiko” (Csendes-óceán) című lap megjelentetésével próbálkozott.

Szerisev 1976. augusztus 23-án hunyt el 93 éves korában. A San Franciscó-i Orosz Kultúra Múzeumában őrzött hagyatéka a múzeum egyik legnagyobb gyűjteménye. Nagy mennyiségű anyagot tartalmaz az ortodoxiáról, a keletkutatásról és az eszperantóról.

Meg kell említenünk **Gavriil püspököt** is (polgári nevén Mihail Kiperman) a Harkov melletti Csugujevből. 1891-ben született, 1909-ben kezdte el tanulni a nemzetközi nyelvet, az Eszperantó Világszövetség képviselője lett városában. 1912-ben körutazást tett Európában (járt az Osztrák-Magyar Monarchiában is). 1910 és 1914 között a kijevi eszperantisták egyesületének titkáraként dolgozott, egyik szervezője volt a 2. Összoroszországi Eszperantó Kongresszusnak Kijevben (1913).

Számos pap tevékenykedett különböző helyeken, de szervezetet nem hoztak létre. 1922-ben például Kozma János görög katolikus parókus kiadta Nyírcsászáriban a „Katolika Revuo” című lapot „vallási, kulturális és irodalmi dolgokról” alcímmel. Januártól októberig öt szám jelent meg.

A pravoszláv eszperantisták még a sztálini időkben is folytatták tevékenységüket.
A „La Praktiko” (1934. 4.sz.) eszperantó lapban közzétett fényképen K.M. Kolobaskin falusi pap, felesége, Pavliscseva és Csibiszova apáca látható Ivan (Sirjaev) atya temetésén eszperantóul elmondott gyászszertartást követően. Ezt a bátor papot 1935-ben letartóztatták, és tízévi szabadságvesztésre ítélték.

De pravoszláv lelkipásztorok nem csak Oroszországban tanulták és terjesztették az eszperantót. Sandgren vallásos irodalmi katalógusában[261] megemlíti, hogy Makariosz érsek, ciprusi elnök támogatta az eszperantót, számos magyarországi és romániai papi szemináriumban szerveztek tanfolyamokat, és eszperantóul olvassák fel az evangéliumot húsvéti istentiszteleteken Romániában, az Egyesült Államokban és sok egyéb helyen.

1963-ban Szófiában volt az Eszperantó Világkongresszus, ahol Dimitar Andrejev ortodox pap, a KELI tagja eszperantóul prédikált az Alekszandr Nyevszkij székesegyházban. Ugyanakkor evangélikus istentisztelet tartottak a Központi Metodista Templomban, ahol Adolf Burkhardt lelkész mondott szentbeszédet. A jó személyes kapcsolatok ellenére közös rendezvény akkoriban még elképzelhetetlen és lehetetlen volt.

Finnországban 1970-től 1972-ig az „Unu Sankta Katolika Apostola Eklezio” (ortodox keresztény) közlöny tíz száma jelent meg sokszorosított formában. Matti Saveljew szerkesztette és adta ki. Az aaleni Német Eszperantó Könyvtárban megtalálható az összes szám.

Az 1975. évi Kristana Esperantista Jarlibro szerint a 25 bolgár KELI-tag közül kilenc ortodox pap (ezen kívül egy kongregacionalista [református] lelkész, az elnök a kongregacionalista egyház püspöke. Különösen aktív tevékenységet fejtett ki Nikolaj Kacarszkij archimandrita.

1978-ban a világkongresszus alkalmával ökumenikus istentiszteletet tartottak a várnai székesegyházban. A liturgiát János metropolita kezdte egyházi szláv nyelven, de a Mózes könyvének 11. fejezetét („Az egész földnek egy nyelve és egyféle beszéde volt.”) Nyikolaj Kacarszkij archimandrita eszperantóul olvasta fel. Igét hirdetett Adolf Burkhardt lelkész. Az áldozat

[261] Karl Olof Sandgren: *Religia Literaturo en Esperanto*, Sandgren, Östansjö 1970

liturgiáját a római katolikusoknak az IKUE akkori elnöke, Ceslaw Biedulski atya celebrálta. Az eszperantóul jól beszélő ortodox papok ültek az elnökségben az IKUE és a KELI szakmai ülésein, amelyeket úgy rendeztek meg, hogy ténylegesen ökumenikus kongresszusként működtek.

1988-ban a jywäskyläi KELI-kongresszus keretében a finn ortodox egyház feje, János érsek olvasott fel (svédül, de jó eszperantó tolmácsolás mellett) egyházáról. Ezt követően a kongresszus részt vett a vesperáson a jyväskyläi ortodox templomban, majd koncertet hallgatott meg a templomkertben.

1995-ben Larisza Kuzmenko közlönyt adott ki „Ortodoksa Heroldo" (Ortodox hírnök) címen Nizsnyij Tagilban (Szverdlovszki terület), 1997-ben részt vett a 2. Európai Ökumenikus Összejövetelen Grazban, és segédkezett (minden bizonnyal nem egyetlen ortodox tagként) a 42 fős csapatban az ökumenikus munkacsoport standjánál.

1999-ben a gliwicei Ökumenikus Kongresszuson üdvözlőbeszédet mondott az újjáalakult TOLE (Ortodox Eszperantista Világszövetség) elnöke, a bolgár dr. Bozsidar Torov. A TOLE az IKUE-val és a KELI-vel együttműködve vallási témájú szemináriumokat rendez a bulgáriai Karlovóban, például a vallás és a terrorizmus, a vallás és a háborúk, a vallás szerepe a kultúra és civilizáció alakulásában témákban, amelyeken a közös értékek jegyében a keresztényeken kívül muszlimok és buddhisták is részt vesznek. Az Interneten keresztény-ortodox vitafórum jött létre.

Serhij Prudko atya egy kis kórus kíséretében Szent Krizosztom isteni liturgiáját celebrálta saját kijevi templomában. Az IKUE jelenlévő tagjai segédkeztek neki. A többi kongresszusi résztvevő némán követte az istentiszteletet.

A KELI 2001-es zágrábi szakmai ülésén, ahol az IKUE meghívott szervezetként vett részt, valaki felvetette azt a kérdést, miért nincs az IKUE-nak és a KELI-nek megfelelő, egyéb keresztény eszperantó szervezet. Adolf Burkhardt azt válaszolta, hogy szerinte nem ajánlatos új szövetségeket (metodista, baptista, adventista, evangélikus stb.) létrehozni, ha azok tagok hiányában csak vegetálnának; viszont járhatóbb út, ha a KELI szekciójaként működnek együtt a már létező szervezeti keretek kihasználásával. Nincs akadálya, hogy ilyen belső szerveződések létrejöjjenek, ellenben a külön kis csoportocskák kérészéletűnek és erőtlennek bizonyulhatnak, és inkább ártanának nyelvünk jó hírnevének.

2008 júniusában az IKUE és TOLE közös nemzetközi szemináriumot rendezett a bulgáriai Karlovóban „A vallás szerepe az emberi civilizáció és kultúra alakulásában" címmel.

B) Rövidítések

DR	Dia Regno (=Isten országa, a KELI lapja)
EK	Espero Katolika (=Katolikus remény, az IKUE lapja)
IKUE	Internacia Katolika Unuiĝo Esperantista (=Nemzetközi Katolikus Eszperantista Unió)
IKUEJ	IKUE-Junularo (=Ifjúsági IKUE)
JET	Junulara Ekumena Esperanto-Tendaro (=Ifjúsági Ökumenikus Eszperantó Tábor)
KELI	Kristana Esperantista Ligo Internacia (=Nemzetközi Keresztény Eszperantista Liga)
KET	Katolika Esperanto-Tendaro (=Katolikus Eszperantó Tábor)

C) Címek

IKUE, Via di Porta Fabbrica 15, I-00165 Roma RM, Italio, <ikue@ikue.org>
KELI, Els van Dijk-Kuperus, Koningsmantel 4, NL-2403 HZ Alphen a/d Rijn, Nederlando, <javadi@worldonline.nl>

D) Honlapok

IKUE: http://www.ikue.org
KELI: www.chez.com/keli/
E könyv honlapja: http://www.u-matthias.de/latino/latina.htm
Az eszperantóról általában (kb. 50 nyelven): http://www.esperanto.net
A Vatikáni Rádió eszperantó adásai: http://www.radio-vatikana-esperanto.org/

E) Kronológia

1887. július 27-én dr. Lejzer Markovics Zamenhof kiadja Varsóban az első eszperantó tankönyvet.

1902-ben Emile Peltier atya megalapítja az „Espero Katolika” társaságot, és a következő évtől kezdve kiadja az azonos nevű lapot.

1905-ben az Első Eszperantó Világkongresszus keretében Boulogne-sur-Merben első ízben gyűlik össze nagyszámú katolikus eszperantista.

1910-ben megrendezik az Első Katolikus Eszperantó Kongresszust Párizsban. Ennek keretében megalakul az IKUE, a Nemzetközi Katolikus Eszperantista Unió.

1911-ben Antwerpenben protestáns eszperantisták megalapítják a KELI-t, a Nemzetközi Keresztény Eszperantista Ligát.

1926-ban Londonban a British and Foreign Bible Society kiadja az eszperantó Bibliát (az Ó- és Újszövetséget).

1945-89-ig a rengeteg akadály ellenére a katolikus eszperantisták élénk tevékenységet folytatnak Közép- és Kelet-Európában is.

1968-ban a németországi Limburgban megrendezik az első Ökumenikus Eszperantó Kongresszust.

1977-ben a Vatikáni Rádió elkezdi rendszeres eszperantó adásait (eleinte hetente egy, 1981 óta két, 1998-tól pedig három alkalommal).

Csehszlovákiában a rendőrség letartóztatja a Katolikus Eszperantó Tábor szervezőit; nem sokkal ezután a cseh szekció kénytelen feloszlatni önmagát.

1990 novemberében a Vatikán jóváhagyja az eszperantó miseszövegeket.

1991-ben az Világifjúsági Napokon Częstochowában II. János Pál pápa eszperantóul is üdvözli a résztvevőket.
A 14 éves kényszerszünet után az IKUE cseh szekciója újra szervezni kezdi a Katolikus Eszperantó Táborokat.
November végén Jakubinyi György erdélyi segédpüspök, jelenlegi gyulafehérvári érsek nyilvánosan síkra száll az eszperantónak az egyház nyelveként történő bevezetéséért.

1992-ben a Laikusok Pápai Tanácsa határozatával hivatalosan elismeri az IKUE-t hívők nemzetközi szervezeteként.

1994-től haláláig II. János Pál pápa az évenkénti húsvéti és karácsonyi jókívánságait eszperantóul is elmondta. Ezt a hagyományt XVI. Benedek is követi.

1995-ben Rómában megjelenik eszperantóul „A vasár- és ünnepnapi miseszövegek könyve”.

1996-ban a sebranicei Katolikus Eszperantó Tábor keretében Csehországban megalakul az IKUEJ, az IKUE ifjúsági szekciója.

1997-ben Unterkirnachban (Fekete-erdő, Dél-Németország) megrendezik az első Ifjúsági Ökumenikus Eszperantó Tábort (JET).

Általános audiencia keretében a Szent Péter téren II. János Pál pápa közvetlenül eszperantóul szól az 50. IKUE-kongresszus résztvevőihez.

1998-ban Taizében a 2. Ifjúsági Ökumenikus Eszperantó Tábor keretében viták és bibliai beszélgetések folynak eszperantóul.

2001-ben Németországban megjelenik az 1.400 oldalas „Adoru” ima- és énekeskönyv.

F) Rövid nyelvtani áttekintés

A kiejtés

Az eszperantó ábécének 28 betűje van. Kiejtésük nagyjából megfelel a magyarnak a zárójelben lévő különbséggel: a (á), b, c, ĉ (cs), e, f, g, ĝ (dzs), h, ĥ (ch), i, j, ĵ (zs), k, l, m, n, o, p, r, s (sz), ŝ (s), t, u, ŭ (félhangzó u), v, z

A ĉ, ĝ stb. ékezetes betűk mellett használatos a ch, gh stb. vagy cx, gx stb. jelölés is.

A hangsúly mindig az utolsó előtti szótagra esik. Nyílt szótagban a magánhangzó kissé megnyúlik (akademIo, hotElo), zárt szótagban nagyobb nyomatékkal ejtendő (kontinEnto).

A végződések

Az alábbi végződések meghatározzák a szó faját:

-o főnév	parlamen**t**o, film**o**, cigared**o**, sandal**o**
-i főnévi igenév	film**i**, kontrol**i**, bicikl**i**, program**i**, televid**i**
-a melléknév	aktual**a**, matematik**a**, pomp**a**, hungar**a**
-e képzett határozószó	prec**i**z**e**, simpat**i**e, fakt**e**, politike, simple

Tárgyeset és többes szám jele:

-n tárgyeset	telefono**n**: telefont, ruĝ**a**n telefono**n**: piros telefont
-j többes szám	nigra**j** telefono**j**: fekete telefonok
	nigra**jn** telefono**jn**: fekete telefonokat

Az eseteket elöljárószókkal fejezzük ki:

domo **de** amiko: barát háza
al amiko: barátnak, barát részére
kun amiko: baráttal
per telefono: telefonnal (eszközhatározó)
pri amiko: barátról (pl. beszélek) stb.
ĉe la telefono: a telefonnál
ĉirkaŭ la domo: a ház körül

A névelő

A határozott névelő: **la**, a határozatlanságot a névelő hiánya jelzi.

la domo: a ház	domo: ház, egy ház
la domoj: a házak	domoj: házak

A személyes névmások

mi: én	ni: mi
vi: te, ön	vi: ti, önök

li/ŝi/ĝi: ő (férfi/nő/egyéb) ili: ők

Az **-a** képzővel birtokos névmások képezhetők:

mi**a** biciklo: az én kerékpárom ni**a** telefono: a mi telefonunk
li**a** pantalono: az ő nadrágja vi**aj** domoj: a ti házaitok stb.

Az ige

-as jelenidő, pl. mi telefon**as**: (én) telefonálok, vi telefon**as**: (te) telefonálsz…
-is múlt idő, pl. li telefon**is**: (ő) telefonált
-os jövő idő, pl. ni telefon**os** (mi) telefonálni fogunk
-u felszólító mód, pl. (vi) telefon**u**: (te) telefonálj, ili ne telefon**u**: (ők) ne telefonáljanak
-us feltételes mód, pl. ni telefon**us**: (mi) telefonálnánk, (mi) telefonáltunk volna

A létige: **esti**

A melléknévi/határozói igenevek:

	Cselekvő	Szenvedő
Egyidejű	**-anta/-ante**	**-ata/-ate**
Előidejű	**-inta/-inte**	**-ita/-ite**
Beálló	**-onta/-onte**	**-ota/-ote**

labor**anta** homo: dolgozó ember
labor**inta** homo: ember, aki dolgozott
labor**onta** homo: ember, aki dolgozni fog
labor**ante**: dolgozva, labor**anto**: dolgozó (főnév)
la prepar**ita** dokumento: az elkészített dokumentum
la prepar**ota** dokumento: az elkészítendő dokumentum
la prepar**ata** dokumento: az (éppen) készített dokumentum

La dokumento **estas** prepar**ita**: A dokumentum el van készítve.
La dokumento **estis** prepar**ota**: A dokumentumot éppen el akarták készíteni.
La dokumento **estos** prepar**ata**: A dokumentumot éppen akkor fogják készíteni.

A számnevek

Törzsszámok:

1 unu
2 du
3 tri
4 kvar
5 kvin
6 ses

7 sep
8 ok
9 naŭ
10 dek
11 dek unu
20 dudek
100 cent
1000 mil
2.347 dumil tricent kvardek sep

Sorszámok:

1. unu**a**, 2. du**a** stb.

Felsorolás:

unu**e**: először, du**e**: másodszor stb.

A melléknév fokozása

A "**pli**" és "**plej**" szócskával:

granda: nagy
pli granda, ol: nagyobb, mint
plej granda: legnagyobb

A „ĉu” kérdőszó

Az eldöntendő kérdés bevezetésére, pl. **ĉu** vi promenas en la parko? (a parkban sétálsz?), mi ne scias, ĉu li promenas en la parko (nem tudom, hogy a parkban sétál-e).

Aposztrofálás

A főnév -o végződése és a „la” névelő „a” betűje aposztróffal helyettesíthető. Ez nagyobb szabadságot ad a költészetben.

Granda Di', ni laŭdas Vin: Nagy Isten, dicsérünk Téged.

A szóképzés

Az eszperantóban számos elő- és utóképző van, amelyekkel egy szótőből több szó is képezhető. Így sok szót nem kell külön megtanulni. Íme néhány példa:

Előképzők

mal- ellentét: bona: jó, **mal**bona: rossz
re- viszont-, újra-: vidi: lát, **re**vidi: viszontlát

Utóképzők

-an- vhová tartozás: Kristo: Krisztus, krist**an**o: keresztény
-ar- gyűjtőfogalom: arbo: fa, arb**ar**o: erdő
-ebl- lehetőség: vidi: lát, vid**ebl**a: látható

-eg- fokozott mértékű: varma: meleg, varm**eg**a: forró
-ej- hely: lerni: tanul, lern**ej**o: iskola
-et- kisebb mértékű: libro: könyv, libr**et**o: könyvecske
-ig- vmivé tesz: plena: teli, plen**ig**i: megtölt
-il- eszköz: razi: borotválkozik, raz**il**o: borotva
-in- nő: knabo: fiú; knab**in**o: lány
-ul- személy: sankta: szent, sankt**ul**o: szent (ember)

Részletesebb információk: l. www.esperanto.net

G) Imádságok

Mi Atyánk (*Patro nia*)

Patro nia, kiu estas en la ĉielo, sanktigata estu via nomo. Venu via regno, fariĝu via volo, kiel en la ĉielo, tiel ankaŭ sur la tero. Nian panon ĉiutagan donu al ni hodiaŭ, kaj pardonu al ni niajn ŝuldojn, kiel ankaŭ ni pardonas al niaj ŝuldantoj. Kaj ne konduku nin en tenton, sed liberigu nin de la malbono. Ĉar via estas la regno kaj la potenco kaj la gloro eterne. Amen.

Üdvözlégy, Mária! (*Saluton Maria*)

Saluton Maria, gracoplena, la Sinjoro estas kun vi. Benata vi estas inter la virinoj, kaj benata estas la frukto de via sino, Jesuo. Sankta Maria, Dipatrino, preĝu por ni, pekuloj nun kaj en la horo de nia morto. Amen

Hiszekegy (*Mi kredas je Dio)*

Mi kredas je Dio, la Patro ĉiopova,
kreinto de la ĉielo kaj de la tero
kaj je Jesuo Kristo,
lia unununra Filo, nia Sinjoro,
koncipita per la Sankta Spirito,
naskita el Maria, la Virgulino,
suferinta sub Poncio Pilato,
krucumita, mortinta kaj entombigita,
subirinta en la regnon de la morto.
La trian tagon Li releviĝis el la mortintoj,
supreniris al la ĉielo,
sidas dekstre de Dio, la Patro ĉiopova,
de kie Li venos, por juĝi la vivantojn kaj la mortintojn.
Mi kredas je la Sankta Spirito,
la sankta katolika Eklezio,
la komuno de la sanktuloj,
la pardono de la pekoj,
la releviĝo de la mortintoj,
kaj la vivo eterna.
Amen.

A könyv hátlapja

A könyv

Már több mint egy évszázada szolgálja az eszperantó a keresztények közötti megértést az egész világon. Ez a könyv a katolikus, protestáns és ortodox keresztény eszperantó mozgalom történetéről és jelenéről szól. Érveket fogalmaz meg egy olyan nyelv mellett, amelynek erényeiről a világ keresztény eszperantistái nap mint nap tanúbizonyságot tesznek.

A szerző

Dr. Ulrich Matthias, 1966-ban született a németországi Bad Pyrmontban, matematikát tanult Heidelbergben, ahol 1994-ben doktorált. Biztosítási matematikusként dolgozik Wiesbadenben. Az eszperantót 1986-ban kezdte tanulni. Attól kezdve részt vesz – az általános mozgalmon kívül – számos katolikus és ökumenikus eszperantó rendezvényen. 1992-től a Nemzetközi Katolikus Eszperantista Unió (IKUE) német szekciójának külkapcsolatokért felelős vezetője.